ISSN 0353–9644

БРАНИЧ

Часопис за правну теорију и праксу
Адвокатске коморе Србије

Година CXXXIX • Нова серија

Број 3/2026

Београд

2026

Власник и издавач:
АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ
11000 Београд, Дечанска бр. 13/II
Телефон: +381 11/32 39 875

Досадашњи главни и одговорни уредници:

Милан Ст. МАРКОВИЋ (1887 и 1897–1900); Ђорђе А. НЕНАДОВИЋ (1887–1889); Марко ТРИФКОВИЋ (1899–1901); Милан С. МИЛОВАНОВИЋ (1901); Михаило С. ПОЛИЋЕВИЋ (1901); Добривоје Добра С. ПЕТКОВИЋ (1903–1906, 1925–1926); Љубомир СТЕФАНОВИЋ (1927–1929); др Обрад БЛАГОЈЕВИЋ (1930–1932); Драгутин ЈАНКОВИЋ (1932–1934); др Видан О. БЛАГОЈЕВИЋ (1934–1941); др Радоје Ј. ВУКЧЕВИЋ (1935–1941); др Александар МИКУЛИЋ (1975–1980); Горазд ОГУРЕК (1980–1984); Михаило МЛАДЕНОВИЋ (1985–1988); Мирослав ДИНЧИЋ (1991–1995); Живојин ШЕСТИЋ (1995–2002); др Недељко ЈОВАНЧЕВИЋ (2002–2014)

Главни и одговорни уредник

ДР МИРОСЛАВ ПАУНОВИЋ
адвокат

Уређивачки одбор

——— * ———

др Јована ВЕЛИЧКОВИЋ, адвокатица у Београду
Оливер Б. ИЊАЦ, адвокат у Нишу
Тијана КОСТИЋ, адвокатица у Београду
Владимир П. МИЉЕВИЋ, адвокат у Београду
проф. др Наташа ПЕТРОВИЋ ТОМИЋ, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду
проф. др МИЛАН ШКУЛИЋ, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

Припрема за штампу: Душан Ћасић

Адреса редакције

——— * ———

АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ
11000 БЕОГРАД, Дечанска 13/II – Тел.: +381 11/32 39 875 – Факс: 32 37 082
www.aks.org.rs; e-mail: a.k.srbije@gmail.com

БРАНИЧ излази тромесечно.

Електронска адреса часописа *Бранич*: https://aks.org.rs/cir/бранич/

Штампано у 1100 примерака
Штампа Службени гласник, Београд

Овај број *Бранича* припремљен је за штампу у септембру 2026. године.

Stamp
Bar Association of Serbia

BRANIČ

Journal of Legal Theory and Practice
of the Bar Association of Serbia

Year CXXXIX • New series

Number 3/2026

Belgrade

2026

Owner and publisher:
BAR ASSOCIATION OF SERBIA
11000 Beograd, Dečanska 13/II
Telephone:+381 11 32 39 875 – Fax: 32 37 082

Previous editors-in-chief:
Milan St. MARKOVIĆ (1887 and 1897–1900); Đorđe A. NENADOVIĆ (1887–1889); Marko TRIFKOVIĆ (1899–1901); Mian S. MILOVANOVIĆ (1901); Mihailo S. POLIĆEVIĆ (1901); Dobrivoje Dobra S. PETKOVIĆ (1903–1906, 1925–1926); Ljubomir STEFANOVIĆ (1927–1929); Obrad BLAGOJEVIĆ, PhD (1930–1932); Dragutin JANKOVIĆ (1932–1934); Vidan O. BLAGOJEVIĆ, PhD (1934–1941); Radoje J. VUKČEVIĆ, PhD (1935–1941); Aleksandar MIKULIĆ, PhD (1975–1980); Gorazd OGUREK (1980–1984); Mihailo MLADENOVIĆ (1985–1988); Miroslav DINČIĆ (1991–1995); Živojin ŠESTIĆ (1995–2002); Nedeljko JOVANČEVIĆ, PhD (2002–2014)

Editor-in-chief
——— * ———
dr Miroslav PAUNOVIĆ
Attorney at law

Editorial Board:
——— * ———
dr Jovana VELIČKOVIĆ, attorney at law in Belgrade • Oliver B. INJAC, attorney at law in Niš • Tijana KOSTIĆ, attorney at law in Belgrade • Vladimir P. MILJEVIĆ, attorney at law in Belgrade • dr Nataša PETROVIĆ TOMIĆ, full professor at the Faculty of Law, University of Belgrade • dr Milan ŠKULIĆ, full professor at the Faculty of Law, University of Belgrade

Prepress: Dušan Ćasić

Address of the Editor
——— * ———
ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE
11000 Beograd, Dečanska 13/II – Tel.: +381 11/32 39 875
www.aks.org.rs; e-mail: a.k.srbije@gmail.com
Branič is published quarterly. Manuscripts are witheld.
Contributions to the journal are not paid.
Subscription: **ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE –** 11000 Beograd, Dečanska 13/II,

Circulation: 1100 copies
Printed by Službeni glasnik, Belgrade

САДРЖАЈ

Увод 9

ЧЛАНЦИ

Проф. др Миодраг Јовановић
Како правно расуђивати у вези са актима
грађанске непослушности? 11

Др Вања Серјевић
Дозвољеност паулијанске тужбе у стечају и тужбе за побијање
утврђеног потраживања 31

Др Милан Павић
Право члана привредног друштва на дивиденду 50

Др Мирослав Пауновић
Међународно-правни оквир за спречавање корупције 70

Мирсен Алибашић
Адвокатура у Краљевини Саудијској Арабији 80

Јелена Зеленбаба
Структура *M&A* трансакције и њене специфичности
у Републици Србији 97

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

Денис З. Куртовић
Принудно искључивање мобилног телефона окривљеног 113

Димитрије Степановић
Закон о непоштеним трговачким праксама –
нове обавезе за трговце и добављаче у Србији 138

ПРИКАЗИ

Оливер Иљац
IV Стручно саветовање Адвокатске коморе Ниша 145

Др Мирослав Пауновић
XXXVIII Видовдански сусрети адвоката 147

Владимир П. Миљевић
Оснивање Удружења јавних правозаступника Србије –
један заборављени јубилеј 153

Др Мирослав Пауновић
„Република Српска Крајина – 30 година по нестанку” –
приказ зборника радова са међународног научног скупа 167

TABLE OF CONTENTS

Introduction 9

ARTICLES

Prof. Miodrag Jovanović, PhD
How Should One Engage in Legal Reasoning Concerning
Acts of Civil Disobedience? 11

Vanja Serjević, PhD
The Admissibility of Actio Pauliana in Bankruptcy and of
the Motion to Revoke Previously Admitted Creditors' Claims 31

Milan Pavić, PhD
The Right of a Company's Member to a Dividend 50

Miroslav Paunović , PhD
International Legal Framework for the Prevention of Corruption 70

Mirsen Alibašić
Advocacy in the Kingdom of Saudi Arabia 80

Jelena Zelenbaba
Structure of an M&A Transaction and its Specific Features
in the Republic of Serbia 97

COMMENTARIES, DISCUSSIONS, RESEARCHES

Denis Z. Kurtović
Compulsory Unlocking of a Mobile Phone –
Privilege against Self-incrimination 113

Dimitrije Stepanović
The Law on Unfair Trading Practices –
New Obligations for Buyers and Suppliers in Serbia 138

REVIEWS

Oliver Injac
Report on the 4th Professional Conference
of the Bar Association of Niš 145

Miroslav Paunović, PhD
XXXVII Vidovdan Gathering of Lawyers 147

Vladimir P. Miljević
Foundation of Association of Public Legal Representattives –
a Forgotten Jubulee 153

Miroslav Paunović, PhD
„Republic of Serbian Krajina – 30 Years after Disappearance" –
a Review of the Proceedings of the Scientific Conference 167

УВОД

Поштоване колегинице и колеге,

I

Прилози и у овом броју *Браничa* показују колико је широко поље интересовања адвоката, те да су припадници професије, и професионално, заинтересовани за питања са којима се друштво као целина сусреће.

Часопис садржи прилоге о интересантним и актуелним питањима стечајног поступка (дозвољеност паулијанске тужбе), компанијског права (право члана друштва на дивиденду) и кривичног процесног права (принудно откључавање мобилног телефона окривљеног). Приказан је и нови закон о непоштеним трговачким праксама, а размотрен је и међународно-правни оквир за спречавање корупције. Читаоци ће моћи да погледају и прилог који се бави положајем адвоката у Саудијској Арабији.

Један прилог је посвећен правним аспектима грађанске непослушности.

И у овом броју рубрика „Прикази" садржи прилоге о скуповима које су организовали органи Адвокатске коморе Србије и адвокатских комора у њеном саставу. Дат је и репринт записника са оснивачке скупштине Удружења јавних правозаступника Србије, који је објављен у првом броју *Бранича*, јануара далеке 1887. године. Приказани су и радови са међународног научног скупа посвећеног положају српског народа у Републици Српска Крајина, одржаног поводом годишњице „Олује".

II

Подсећамо Вас да се, по одлуци Управног одбора Адвокатске коморе Србије, *Бранич* сада штампа у знатно смањеном броју примерака. Часопис је доступан и на посебном „сајту" Адвокатске коморе Србије, у PDF формату који омогућава једноставно претраживање.

Часопис се поштом шаље институцијама којима је и до сада достављан (библиотеке, правни факултети, регионалне адвокатске коморе), као и члановима органа Адвокатске коморе, те сарадницима часописа. Колегиницама и колегама који то затраже, часопис ће и даље бити слат

на адресе адвокатских канцеларија (на овај начин сада се дистрибуира преко 1.100 штампаних примерака). Штампане примерке часописа можете добити једноставно пријавом на електронсксу адресу Адвокатске коморе Србије (a.k.srbije@gmail.com).

Август 2026. године Уређивачки одбор

ЧЛАНЦИ

Датум пријема рада: 25. август 2026.
Датум одобрења рада: 28. август 2026.

ТИП РАДА: ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

УДК 340.12/.13:323.25

*Проф. др Миодраг Јовановић**

КАКО ПРАВНО РАСУЂИВАТИ У ВЕЗИ СА АКТИМА ГРАЂАНСКЕ НЕПОСЛУШНОСТИ?**

Сажетак:

Акт грађанске непослушности је *prima facie* супротан закону, тј. противправан. Каткада то јасно истичу и сами „непослушници". Ако се то има на уму, чини се потпуно беспредметним расправљати о томе како правно расуђивати у вези са таквим једним чином. Напросто, све противправне акте треба третирати на идентичан начин и правно их гонити. Овај рад, међутим, преиспитује такав приступ, полазећи од политичкофилозофског гледишта Јиргена Хабермаса који каже да „грађанска непослушност стиче своје достојанство на темељу високо постављеног захтева за легитимитетом демократске правне државе." Када правосудни органи „не уважавају ово достојанство, третирајући прекршиоца правила као криминалца и одређујући му уобичајену казну, они се онда изопачују у *ауторитарни легализам*." У складу са овом полазном тачком, у раду се разматрају облици правног расуђивања који су доступни: 1) тужилаштву (акти грађанске непослушности као „дела малог значаја"); 2) адвокатима (када је

* Редовни професор, Правни факултет Универзитета у Београду.
Електронска адреса аутора: miodrag@ius.bg.ac.rs

** Рад је настао на основу истоименог излагања на трибини која је одржана 18. марта. 2026. године на Адвокатској академији Адвокатске коморе Србије.

оптужница, ипак, подигнута – аргументи политичке партиципације и слободе изражавања) и 3) судова (у складу са упоредноправном праксом и јуриспруденцијом Европског суда за људска права).

Кључне речи: грађанска непослушност, правно расуђивање, ауторитарни легализам, дело малог значаја, политичка партиципација, слобода изражавања

I. Увод

Акт грађанске непослушности је *prima facie* супротан закону, тј. противправан. Каткада то јасно истичу и сами „непослушници". Примерице, поводом протестне блокаде аутопутева 2021. године због Рио Тинта и закона о референдуму, Саво Манојловић изјављује: „Да ли ми блокадама путева свесно кршимо неке прописе? Да."[1] Ако се то има на уму, чини се потпуно беспредметним расправљати о томе како правно расуђивати у вези са таквим једним чином. Напросто, све противправне акте треба третирати на идентичан начин и правно их гонити. У једном од својих небројених медијских иступа, новоустоличени председник Уставног суда Србије, Владан Петров, изјавио је поводом таласа протеста из августа 2025, који су укључивали и блокаде просторија СНС и одласке на кућне адресе највиших државних функционера: „Морамо да видимо државу на делу у смислу легалног и легитимног монопола силе. Овде је сада важно да се што већи број насилника моментално приведе односно ухапси."[2]

Ствари, међутим, нису тако једноставне. О томе сведочи и значајан број случајева грађанске непослушности који доспевају пред Европски суд за људска права са тврдњом апликаната да им је држава, посежући за „легалним и легитимним монополом силе", заправо повредила неко од загарантованих људских права. У једном таквом парадигматичном случају, *Лудес и остали против Француске*, о којем се Европски суд за људска права изјаснио у јулу 2025, климатски активисти, повезани са француском еколошком кампањом *Action Non-Violente COP21*, покренули су 2019. координисани протест под слоганом *Décrochons Macron* („Срушимо Макрона"). У оквиру њега, неколико активиста је на преко 150 места широм земље уклонило званични портрет председника Емануела Макрона из општинских зграда. Председнички портрети се уобичајено приказују у јавним зградама као симбол француске Репуб-

[1] https://www.youtube.com/watch?v=bf1jiAsCvKk.

[2] https://www.politika.rs/scc/clanak/692169/petrov-sinoc-najozbiljnija-bezbednosna-kriza-od-1-novembra-drzava-da-reaguje.

лике и њене извршне власти. Њиховим уклањањем, активисти су намеравали да створе визуелни приказ одсуства лидерства у борби против климатских промена. Документовали су своје акције фотографијама и видео записима и дали јавне изјаве које су широко дистрибуиране путем традиционалних медија и друштвених платформи. Уклоњени портрети су задржани као средство за ублажавање последица владине лоше еколошке политике и требало је да буду враћени тек када се усвоје значајне мере у вези са климатским променама. Активисти су оптужени и кажњени за „*vol en réunion*", крађу коју је починило више појединаца, што је отежавајућа околност према француском закону.[3]

Случајеви попут овог показују да грађанска непослушност игра посебну улогу у уставној демократији. У првом делу рада, кратко ћу се осврнути на политичкофилозофску обраду појма, с посебним освртом на Хабермасову тезу, према којој се мејнстрим правничко гледиште о једнаком поступању према свим прекршиоцима закона у случају аката грађанске непослушности може оквалификовати као „ауторитарни легализам". У другом делу ћу у кратким цртама осветлити основне одлике правног расуђивања, да бих, потом, у централном делу рада размотрио оне видове тог расуђивања који су у нашем правном систему доступни: 1) тужилаштву (акти грађанске непослушности као „дела малог значаја"); 2) адвокатима (када је оптужница, ипак, подигнута – аргументи политичке партиципације и слободе изражавања) и 3) судовима (у складу са упоредноправном праксом и јуриспруденцијом Европског суда за људска права).

II. Кратко о грађанској непослушности

Термин *civil disobedience* је сковао Хенри Дејвид Торо (*Henry David Thoreau*) у свом есеју из 1849. године како би описао противљење новоустановљеном порезу, који је америчка влада увела да би водила рат против Мексика и обезбедила примену Закона о одбеглим робовима (*Fugitive Slave Law*). Иако се Тороово гледиште о „*civil resistence to government*" заснивало на снажној либертаријанској, многи би рекли и прото-анархистичкој, идеолошкој позицији,[4] концепт је временом у

[3] *Ludes and Others v. France* – 40899/22, 41621/22 and 42956/22, Judgment 3. 7. 2025.

[4] Спис почиње Тооровим речима: „Свесрдно прихватамо мото: 'Најбоља је она влада која најмање влада'; и волео бих да видим да се он спроводи брже и систематичније." Спис је оригинално насловљен 'Civil Resistence to Government'.

политичкој филозофији у многоме деидеологизован. Ипак, јасно је да се не могу сви облици неслагања с политиком и актима власти означити овим термином.

У свом капиталном делу *Теорија правде*, Ролс је дефинисао грађанску непослушност као „јавни, ненасилни, савесни, али политички чин супротан закону, обично учињен са циљем да се изазове промена закона или политике владе".[5] Акт грађанске непослушности, стога, има следеће карактеристике: а) то мора бити свестан чин, који изражава озбиљност, искреност и морално уверење онога ко предузима такав акт; б) то је комуникативан чин јер тежи да мобилише јавност за промену или укидање закона и политике владе у вези са којима се изражава неслагање; в) тај чин, отуда, мора бити јаван јер прикривени акти непоступања по закону или неодобравања владиних политичких мера не могу постићи поменути политички циљ; г) акти грађанске непослушности морају бити ненасилни јер насиље није прихватљив метод борбе за остваривање политичких циљева у либерално-демократској држави.[6] Ако било који од ових елемената недостаје, не може се више говорити о грађанској непослушности, већ о неком другом виду протеста. На пример, ако је чин неслагања очигледно правно допуштен, реч је о законитом протесту (*legal protest*). Надаље, ако чин није предузет јавно и нема комуникативну димензију, он у најбољем случају може да поприми облик приговора савести (*conscientious objection*). Најзад, ако се приликом личног чина протеста прибегава насиљу, онда се такав акт у литератури назива *uncivilized disobedience*, а ако поприми форму масовне колективне насилне побуне, он се приближава револуционарној активности (*revolutionary action*).[7]

Скоро преминули немачки филозоф, Јирген Хабермас, на адекватан начин је афирмисао идеју грађанске непослушности у уставној демократији. Он каже: „Грађанска непослушност стиче своје достојанство

Henri Dejvid Toro, *O dužnosti građanina da bude neposlušan i drugi eseji* (Novi Sad: Global Book, 1997).

[5] J Rawls, *A Theory of Justice* (Harvard University Press 1971) 364.

[6] Candice Delmas and Kimberley Brownlee, 'Civil Disobedience', Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2024 Edition), https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/civil-disobedience/.

[7] Делмас и Браунли још разликују и протесте против владиних мера које предузимају сами државни званичници (*rule departures*), као и оне које не предузимају лица у статусу грађана једне државе (*immigration disobedience*). Напослетку говоре и о посебном виду протеста који се одвија у дигиталној сфери (*digital disobedience*). *Ibid*.

на темељу високо постављеног захтева за легитимитетом демократске правне државе." Када делови правосудног апарата „не уважавају ово достојанство, третирајући прекршиоца правила као криминалца и одређујући му уобичајену казну, они се онда изопачују у *ауторитарни легализам*."[8] У наставку рада ћу покушати да покажем на које начине наш правосудни систем може да избегне замке таквог наопаког легализма, али такође и који су аргументи на располагању адвокатури у борби против таквог исхода.

III. Кратко о правном расуђивању

Пре него што се позабавим тим питањима, потребно је дати кратке напомене о правном расуђивању. Иако је то питање у правнофилозофској литератури далеко од неконтроверзног, правници уобичајено поступају с уверењем да се њихово расуђивање разликује од расуђивања у свакодневним животним ситуацијама. Без озбиљнијег упуштања у природу правног расуђивања,[9] покушаћу да тврдњу о његовој специфичности браним преко одговора на „ко" и „шта" питања правног резоновања. Питање „ко" се односи на скуп актера који се уобичајено баве правним резоновањем, док се питање „шта" односи на тип активности које се уобичајено сврставају под ту ознаку.

Када је реч о „ко" питању, термин „правно резоновање" се првенствено односи на резоновање групе људи који су актери правне праксе – типично судија, адвоката и тужилаца. Треба додати да би и актери у правној академији – професори, студенти, аутори стручне правне литературе – такође могли бити укључени у тај скуп, у мери у којој оно што обично раде када предају, студирају и/или пишу о праву јесте да покушавају да се понашају *као да* преузимају неке од улога горепоменутих актера. У правним системима поротног суђења, пороте „доносе одлуке на суду које имају правне последице, али нико не тврди да је образложење поротника другачије од образложења обичне особе, иако су информације које поротници добијају структуриране правним пра-

[8] Jürgen Habermas, 'Civil Disobedience: Litmus Test for the Democratic Constitutional State' (1985) 30 *Berkeley Journal of Sociology*: 106.

[9] Најисправнија расправа на ту тему на српском језику је Горан Дајовић, *Основи правног расуђивања* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2023). Аутор фокус ставља на расуђивање у вези са правом. Најисцрпнија наша расправа на тему расуђивања у вези са чињеницама је Бојан Спаић, *Филозофија правног доказивања* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2026).

вилима и одређују правне исходе".[10] У последњих двадесетак година је развијена и грана правне филозофије, позната као *легиспруденција* (*legisprudence*), која проширује традиционално поље јуриспруденције тако да обухвата и законодавни процес. Њени заговорници тврде да законодавство може и треба да буде рационална, теоријски оправдана активност. Легиспруденција има за циљ да побољша и поједностави доношење закона тако што ће превазићи уобичајено схватање да је то само политички процес.[11] У мери у којој ова теорија има веродостојну поенту, састављачи закона и законодавци се могу сматрати граничним случајевима актера који правно резонују.

Када је реч о „шта" питању, постоје четири врсте активности које потпадају под термин правног резоновања. Ове активности су заједничке за све правне системе без обзира на њихове разлике: 1. проналажење чињеница, тј. утврђивање правно релевантних чињеница случаја; 2. тумачење, тј. проналажење/приписивање нормативног значења правно релевантном тексту (тј. знаку или конклудентној радњи); 3. квалификовање, тј. подвођење сваког новонасталог случаја под постојећу правну категорију; и 4. доношење одлука, тј. одређивање правне последице на основу претходно предузетих активности.[12] Све четири врсте активности које укључују правно резоновање почивају на кључној разлици између правних и чињеничних питања. Коначно, „велики део онога што адвокати раде састоји се од задатака као што су преговарање, састављање уговора, писање тестамента и управљање неспорним пословима са административном бирократијом".[13] Ове активности се обично не подводе под правно резоновање премда су с њим повезани.

---

[10] Barbara A. Spellman and Frederick Schauer, 'Legal Reasoning', in Keith J. Holyoak and Robert G. Morrison (eds.), *The Oxford Handbook of Thinking and Reasoning* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 720.

[11] Прва темељна студија на ту тему је била Luc J. Wintgens (ed.), *Legisprudence – A New Theoretical Approach to Legislation* (Oxford and London: Hart Publishing, 2002). За новије разматрање проблематике, види нпр. Francesco Ferraro and Silvia Zorzetto (eds.), *Exploring the Province of Legislation – Theoretical and Practical Perspectives in Legisprudence* (Cham: Springer, 2022).

[12] Спелман и Шауер говоре о четири унеколико различита процеса размишљања који су уобичајени у правном резоновању: праћење правила, категоризација, аналогија и утврђивање чињеница. Spellman and Schauer, 'Legal Reasoning', 719.

[13] *Ibid*., 720.

IV. Тужилачко расуђивање у вези с актима грађанске непослушности

На почетку свог есеја о грађанској непослушности, Дворкин напомиње да чак и они који се залажу за употребу „легалног и легитимног монопола силе" праве суптилну разлику између моралне допуштености акта грађанске непослушности и његове правне неодбрањивости. Он наводи речи негдашњег америчког правобраниоца Ервина Грисволда: „Суштина закона је да се подједнако примењује на све, да све обавезује на исти начин, без обзира на личне мотиве. Из тог разлога, онај ко размишља о грађанској послушности из моралног уверења не треба да буде изненађен и не сме бити огорчен ако уследи кривична пресуда. И мора прихватити чињеницу да организовано друштво не може опстати ни на једној другој основи".[14] Разматрајући случајеве избегавања војног позива у Америци 60-их и 70-их година прошлога века, Дворкин примећује да је „аргумент да влада мора да гони човека зато што верује да је он починио злочин много слабији него што изгледа. Друштво 'не може да опстане' ако толерише сваку непослушност; међутим, из тога не следи, нити за то постоје докази, да ће се срушити ако неку од њих толерише".[15] Дворкин подсећа да тужиоци у САД располажу дискреционом влашћу да одлуче да ли ће у неким случајевима кривичноправно гонити лица за која се сумња да су извршила кривична дела. Ипак, он додаје: „Та дискрециона власт није дозвола – очекујемо да тужиоци имају добре разлоге за њено коришћење – али постоје, барем *prima facie*, неки добри разлози да се не гоне они који из савести не поштују закон о војној обавези. Један од очигледних разлога је што они делују из бољих мотива од оних који крше закон из похлепе или жеље да подрију систем власти".[16]

У нашем кривичнопроцесном праву, изузетак од начела легалитета службеног кривичног гоњења „у односу на пунолетне учиниоце релативно лакших кривичних дела постоји у виду одлагања кривичног гоњења, процесне установе која представља случај условљеног опортунитета, и у облику поступања сходно сврсисходности кривичног гоњења услед стварног кајања осумњиченог".[17] Без залажења у детаље, може се

---

[14] Ronald Dworkin, 'Civil Disobedience', in *Taking Rights Seriously* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1977), 206.

[15] *Ibid*.

[16] *Ibid*., 207.

[17] Иван Ђокић, 'Начело опортунитета кривичног гоњења', у Ђорђе Игњатовић (ур.), *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања III део* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2009), 309.

уствrдити да ниједна од поменуте две процесне могућности не делује као сувише плаузибилан оквир за поступање у вези с актима грађанске непослушности. Како, међутим, ствари стоје са могућношћу да кривичноправна интервенција државе изостане услед тога што је реч о делу багателне, односно занемарљиве друштвене опасности? Следећи совјетски модел, где је овај институт постојао, и наш Кривични законик је у Општем делу скоро пола века предвиђао да нека радња не буде квалификована као кривично дело јер представља незнатну друштвену опасност због малог значаја и због одсуства или незнатности штетних последица. У литератури се обично наводи да су недовољна одређеност института, одступање од доминантног кривичноправног начела *lex certa*, те неуједначена судска пракса утицали да се од њега одустане.[18]

Садашњи КЗ је, стога, прибегао концепту „дела малог значаја". У члану 18 КЗ каже се: „Није кривично дело оно дело које, иако садржи обележја кривичног дела, представља дело малог значаја (ст. ав). Дело је малог значаја ако је степен кривице учиниоца низак, ако су штетне последице одсутне или незнатне и ако општа сврха кривичних санкција не захтева изрицање кривичне санкције (став 2)" Наша кривичноправна теорија је на становишту да у позадини института дела малог значаја „стоји идеја да примену кривичног права треба ограничити на релевантна остварења законског бића, тј. на ситуације у којима је објект заштите у тој мери угрожен или повређен да је неопходно применити кривичноправну принуду. У супротном, недостатак минималног криминалног набоја делу одузима карактер кривичног дела".[19] Другим речима, овај институт „има улогу филтера који из криминалне зоне треба да искључи безначајна остварења законског описа, тј. радње у односу на које је кривично санкционисање (па и само испољавање социјалноетичког прекора) без икаквог реалног утемељења".[20]

Делује, стога, да би у бројним ситуацијама у којима се грађанска непослушност испољава у облику својеврсног перформанса, који треба да пошаље извесну политичку поруку ширем друштву – а што је био чест случај у студентским и грађанским протестима у протеклом периоду – тај институт могао да буде погодно средство за искључивање багателних дела из зоне кривичноправног прогона. Такав је, примерице,

---

[18] Иван Ђокић, *'Minima non curat praetor* – Институт из чл. 18 Кривичног законика', у Ђорђе Игњатовић (ур.), *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања IV део* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2010), 282.

[19] *Ibid.*, 283.

[20] Ђокић, 'Начело опортунитета кривичног гоњења', 314.

могао да буде случај студента Андреја Танка, који је приведен 13. августа 2025. године, након протеста у Панчеву, зато што је, користећи фајталицу, попрскао водом поступајућу полицијску службеницу. Њему је, међутим, одређен кућни притвор у трајању од три месеца, а тужилаштво га је теретило за извршење кривичног дела напад на службено лице у вршењу службене дужности, за које је запрећена казна затвора од једне до пет година. Тако је тужилац ову радњу, која *prima facie* има обележја инкриминисане радње из члана 323 став 1 КЗ, али којој с обзиром на све познате чињенице – реч је била о обичној води, полицијска службеница је несметано наставила да обавља своју дужност, није претрпела никакву повреду нити последицу – недостаје и „минимални кримиинални набој", ипак квалификовао као кривично дело напада на службено лице. Основни суд у Панчеву осудио је 1. јула 2026. године студента Андреја Танка на шест месеци условног кућног притвора са роком проверавања од две године, прогласивши га кривим за ометање службеног лица током протеста.

У одбрану резоновања поступајућег тужиоца, може се тврдити да оно има упориште у судској пракси Врховног суда. У једном скорашњем случају из 2024. године, Врховни суд је одлучивао по захтеву за заштиту законитости, на основу тврдње да је реч о „делу малог значаја". Наиме, лице је осуђено на новчану казну због неовлашћеног држања опојних дрога – конкретно, 0,36г марихуане – коју је у пакетићу држао у новчанику. Налазећи да је поднети захтев неоснован, Врховни суд наводи да нити је степен кривице починиоца „низак" – штавише, реч о је о директном умишљају – нити су испуњени услови у погледу незнатности или одсутности штетних последица. О испуњености овог услова, наводи Врховни суд, „може се говорити уколико је реч, између осталог, о покушају кривичног дела", а у конкретном случају ради се о „свршеном" кривичном делу, „па нема сумње да су наступиле штетне последице – угрожавање здравља људи, као заштитног објекта кривичног дела".[21]

Тако произлази да квалификација једне радње као „дела малог значаја" зависи од врсте кривице, као и од тога да ли је радња тек покушана, а не од „реалног значаја предузете радње [која] указује на занемарљив криминални садржај дела који због тога не заслужује осуду и примену кривичне санкције",[22] што је и *ratio* увођења овог

[21] Кзз 299/2024, 26. 03. 2024. Уп. Кзз 197/2024, 12. март 2024.

[22] Ђокић, *'Minima non curat praetor* – Институт из чл. 18 Кривичног законика', 283.

кривичноматеријалног института. Расуђивање Врховног суда се делом може објаснити – премда не нужно и херменеутички оправдати – постојећом формулацијом из КЗ-а која захтева кулмулативно испуњење три услова. У том погледу, правној природи института дела малог значаја далеко боље пристаје формулација из члана. 11 Предлога КЗ СРЈ (коју је нпр. преузео црногорски законодавац), која гласи:

> „Није кривично дело оно дело које, иако садржи обележја кривичног дела, представља дело малог значаја (ст. 1). При оцени да ли је дело малог значаја узеће се у обзир природа и тежина дела, околности под којима је учињено, побуде из којих је учињено, степен кривичне одговорности учиниоца, одсутност или незнатност штетних последица и друге околности које указују на мали значај дела (ст. 2)."

Без обзира на привидно упориште у закону, чини се да не постоје довољно оправдавајући разлози за поступак тужилаштва у случају студента Андреја Танка. Напросто, према неком ко одређени акт предузима као део својеврсног политичког хепенинга не може се поступати на идентичан начин као и према обичном преступнику. И тужилаштво и првостепени суд су управо тако поступили, претварајући се тако у оно што Хабермас назива батином „ауторитарног легализма".

V. Адвокатско расуђивање у вези с актима грађанске непослушности

Када се сад пребацимо у адвокатску перспективу, намеће се следеће претходно питање: да ли из речи, попут оних Саве Манојловића, произлази да „непослушник" нужно прихвата правну одговорност за предузети чин и запрећену санкцију? Торо је, на пример, у својеврсном политичком заносу заговарао да они који предузимају акте грађанске непослушности морају бити спремни да се суоче с могућим принудним мерама државе. Познате су његове речи: „Под владом која неправедно ухапси макар једног човека, за праведног човека је једино место такође затвор".[23] Хана Арент на почетку свог есеја о грађанској непослушности наводи речи сенатора Филипа Харта, које су упућене с позиције државног апарата, а носе сличну поруку: „Било каква толеранција коју бих могао да осећам према непослушнику зависи од његове спремности да прихвати било какву казну коју закон може да пропише".[24]

---

[23] Toro, *O dužnosti građanina da bude neposlušan i drugi eseji*, 25.

[24] Hannah Arendt, 'Civil Disobedience', in *Crisis of the Republic* (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1972), 52.

У раду који разматра да ли грађанска непослушност може бити не само морално оправдана, већ и правно одбрањива, Бенет и Браунли се питају да ли поступку који је предузео Едвард Сноуден – откривање поверљивих докумената која доказују постојање глобалних програма надзора – треба одузети карактер чина грађанске непослушности зато што је он покушао да избегне казну.[25] Њихов је закључак да у случајевима попут Сноуденовог, такав покушај „може бити једина одржива опција." Стога за њих пристајање на правну одговорност и казну јесте „типична" али не и нужна карактеристика акта грађанске непослушности.[26] То јасно отвара простор за адвокатско расуђивање у вези с актима грађанске непослушности.

Размотримо релативно скорашњи пример грађанске активисткиње Аиде Ћоровић, која је на Дан борбе против фашизма, јавно гађала јајима мурал Ратка Младића на једној београдској згради. Њен поступак *prima facie* има обележја кажњивог дела – „Ко непристојним ... понашањем ... угрожава имовину ... казниће се..." – па је напослетку и квалификован као прекршај из члана 8 став 1 Закона о јавном реду и миру. Међутим, Дајовић је уверљиво показао баш на том примеру како квалификација одређене радње као „непристојне" „зависи од тога *ко* је мета тих јаја и *који су мотиви* онога који то чини".[27] Дакле, ако неко из чистог хира баци туце јаја на фасаду неке зграде, с доста основа се може аргументовати да „непристојним понашањем угрожава имовину". Али ако то чини, као што је Аида Ћоровић учинила, у контексту у којем је мета на зиду мурал некога ко је осуђен као ратни злочинац[28] и то, симболички,

---

[25] Сноуден, кога су америчке власти оптужиле за дело шпијунаже, често се колоквијално назива узбуњивачем, иако би, према америчким рестриктивним прописима, тешко правно могао да се подведе под ту категорију. Nick Younger, 'The case of Edward Snowden', https://www.whistleblowers.org/news/the-case-of-edward-snowden/.

[26] Christopher Bennett and Kimberley Brownlee, 'Punishment and Civil Disobedience', in William E. Scheuerman (ed.), *The Cambridge Companion to Civil Disobedience* (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 283.

[27] Goran Dajović, 'O značaju filozofskopravnog mišljenja za pravnike praktičare – jedan primer iz naše sudske prakse' (2025) 97 *Glasnik advokatske komore Vojvodine* 1: 89.

[28] Дајовић примећује да се „с добрим разлозима, може тврдити да би већ само сликање неких мурала представљало прекршај из чл. 8, ст. 1, јер би се могло квалификовати као 'непристојно, дрско или безобзирно понашање' којим се 'вређа морал грађана'. У том случају, било који чин којим би се исказао протест због постојања таквих мурала, уколико би они извесно време стајали нетакнути, тешко да би се могао оквалификовати као противправан." *Ibid.*, 90.

на Дан борбе против фашизма, онда је јасно да она има специфичан мотив – да тим чином изрази политичко уверење непристајања на праксу јавног величања ратних злочинаца. Поступак који предузима, стога, могуће је квалификовати не као акт вандализма, већ као *par excellence* перформативни чин са јасном политичком поруком.

То је управо била и аргументација правних заступника у случају с почетка текста, *Лудес и остали против Француске* пред ЕСЉП. Они су тврдили да је њиховим клијентима повређена слобода изражавања, загарантована чланом 10 Европске конвенције, јер је поступак уклањања Макронових слика из општинских зграда био акт политичког изражавања. Тај протест није био приватан нити комерцијалан, већ јавни политички перформанс који је истакао неактивност владе по хитном питању климатске кризе. Додатни аргумент за тврдњу да радњу која *prima facie* има обележја кажњивог поступка треба квалификовати као акт политичког протеста нађен је у тзв. ефекту застрашивања (*chilling effect*), којем ЕСЉП прибегава у својој пракси. Наиме, криминализација таквог симболичног, ненасилног чина могла би обесхрабрити друге грађане да учествују у протестним акцијама, посебно оним који се односе на политички осетљиве теме, а то последично може да буде погубно по једно друштво које себе види као демократско.

Према класификацији Бенета и Браунлија, таква правна аргументација заснована је на стратегији „комуникативне вредности" грађанске непослушности, јер настоји да оправда потенцијално кажњиви поступак као вредан комуникативни чин унутар уставнодемократске државе. У случају *Лудес и остали*, заступљена су оба облика поменуте стратегије: и онај који се фокусира на слободу изражавања и онај који потенцира права политичког учешћа у демократском животу.[29] Ако се, пак, вратимо на блокаде саобраћајница и аутопутева из 2021. године због усвајања измена закона о експропријацији и референдуму, уочићемо да је ту по среди друга оправдавајућа стратегија, коју Бенет и Браунли називају „стратегијом ограничења државне власти". Она „има за циљ да оправда грађанску непослушност на основу тога што су прекршени закони које држава није ни имала право да доноси".[30]

У упоредноправној пракси се могу пронаћи и друге стратегије правнозаступничког расуђивања у вези с актима грађанске непослушности. Размотримо два случаја из Швајцарске. Дана 22. новембра 2018. године, група *Lausanne Action Climate* (*LAC*) окупирала је филијалу Креди Свиса

[29] Bennett and Brownlee, 'Punishment and Civil Disobedience', 281.

[30] *Ibid*., 280.

(*Credit Suisse*) у Лозани и организовала тениски меч у холу банке, како би јавно скренула пажњу на неприхватљиву улогу Роџера Федерера као амбасадора бренда банке која је дубоко укључена у финансирање пројеката фосилних горива. У другом случају, активиста који је оставио црвене отиске шаке – звучи познато? – на фасади филијале исте банке у Женеви у октобру 2018. године кривично је гоњен за наношење материјалне штете по члану 144 Кривичног законика.[31] У оба случаја, адвокати одбране су тврдили да су њихови клијенти поступали у нужној одбрани, која је на врло сличан начин регулисана као и у нашем законодавству.

Најзад, последња стратегија правне одбране аката грађанске непослушности тиче се тврдње да, чак иако је „непослушник" правно одговоран, он не сме бити санкционисан као ма који други прекршилац закона. Једна од тврдњи подносилаца представке ЕСЉП у случају *Лудес и остали* заснована је управо на аргументацији о „несразмерном мешању" правосудног апарата које има одлике ауторитарног легализма. Наиме, иако су изречене казне саме по себи биле благе, подносиоци су тврдили да је „свеукупна репресија, укључујући полицијске рације, прикупљање ДНК и превентивни притвор, представљала прекомерно оптерећење њиховог права да учествују у мирном протесту".[32]

VI. Судско расуђивање у вези с актима грађанске непослушности

Остаје нам напослетку да размотримо како судови (треба да) расуђују у вези с актима грађанске непослушности. У ту сврху ћемо се осврнути на то како се у неким јурисдикцијама судови постављају спрам напред наведених одбрамбених аргумената.

1. Судски третман аргумента нужне одбране

У оба поменута случаја из швајцарске судске праксе, судије кантоналних судова, на опште изненађење правничке, али и шире јавности, прихватили су аргумент правних заступника активиста да су они дело-

---

[31] Jevgeniy Bluwstein, Clémence Demay and Lucie Benoit, 'Civil Disobedience on Trial in Switzerland', verfassungsblog.de/civil-disobedience-on-trial-in-switzerland/

[32] Alice Dejean de la Bâtie, 'Ludes v. France: The imperative of a strong necessity test to counter the criminalisation of protest', strasbourgobservers.com/2025/09/12/ludes-v-france-the-imperative-of-a-strong-necessity-test-to-counter-the-criminalisation-of-protest/.

вали у стању нужне одбране према члану 17 Швајцарског кривичног законика. Међутим, у оба случаја је швајцарски Савезни врховни суд – рекли бисмо очекивано – нашао да услови за примену нужне одбране нису испуњени због непостојања краткорочне, непосредне опасности која се није могла спречити на други начин, као и због тога што нису погођени индивидуални правни интереси, већ колективно добро, попут климе, које није предмет законите одбране од стране појединаца.[33]

2. Судски третман аргумента политичке партиципације

Након што је швајцарски Савезни врховни суд затворио ту правну могућност, у многим доцнијим случајевима еколошке грађанске непослушности који су претежно имали форму неауторизованих седећих протеста, како на јавним, тако и на приватним површинама, аргументи одбране су се заснивали на праву политичке партиципације, које је гарантовано члановима 10 и 11 Европске конвенције (слобода изражавања и слобода окупљања). Судови су најчешће уважавали ове аргументе и протестанте ослобађали од правне одговорности за предузете акте.

Значај слободе окупљања за грађанску политичку партиципацију у уставној демократији најминуциозније је елаборирао у одлуци *Брокдорф* немачког Савезног уставног суда из 1985. године. У фебруару 1981. године, између 50 и 100 хиљада демонстраната окупило се на демонстрацијама испред капија градилишта у Брокдорфу. Иако је већина демонстраната била мирна, неке „аутономне групе" су се упустиле у насиље. Поврх свега, окупљени су деловали кршећи судску забрану демонстрација, која је делимично била заснована на томе што организатори нису уредно пријавили протест. Уставни суд је, ипак, нашао да је подносиоцима упућених уставних жалби повређено право на слободу окупљања из члана 8 немачког Основног закона. Суд је, између осталог, ту одлуку засновао и на опсежној анализи значаја те слободе у представничкој демократији. Па тако на једном месту каже да је „утицај чак и већине бирача између избора прилично ограничен; државну власт врше посебна тела и администрира је виши бирократски апарат. Генерално, одлуке које доносе ова тела на основу владавине већине добијају легитимитет што је ефикасније загарантована заштита мањине. На

[33] Уз то, један од највећих ауторитета у области швајцарског кривичног права, Марсел Нигли (*Marcel Niggli*), изјавио је јавно да би судије нижих судова који су на темељу аргумената нужне одбране донели ослобађајуће пресуде требало да буду „отпуштене". Bluwstein, Demay and Benoit, 'Civil Disobedience on Trial in Switzerland', verfassungsblog.de/civil-disobedience-on-trial-in-switzerland/.

прихватање ових одлука утиче то да ли је мањина претходно била у стању да изврши довољан утицај на формирање мишљења и воље." У том контексту, демонстрације могу играти стабилизујућу улогу, тако што обезбеђују да сви интереси буду политички заступљени. Отуда, протестне демонстрације могу деловати као „систем раног упозоравања" за политичке званичнике.[34]

За разлику од немачког Савезног уставног суда који „готово да је изразио осећај солидарности са демонстрантима",[35] критичари помињаних одлука швајцарских нижих судова износе, између осталог, и аргумент да слобода окупљања, у форми различитих неауторизованих протеста, мора другачије бити третирана у политичком поретку који се снажно ослања на инструменте непосредне демократије, попут референдума и народне иницијативе. Стога њихово залагање за рестриктивније тумачење слободе удруживања почива на начелном ставу да грађанска непослушност није оправдана све док се не исцрпе сви законски расположиви политички путеви швајцарског модела директне демократије.[36]

Када је, пак, реч о ЕСЉП, он је у својој пракси установио критеријуме на основу којих утврђује да ли подносилац представке може да се позове на заштиту члана 11. Приликом оцене да ли је реч о „мирном окупљању", које једино ужива правну заштиту, Суд узима у обзир: 1) да ли је намера организатора окупљања била да оно буде мирно или су организатори имали насилне намере; 2) да ли је подносилац представке

---

[34] 69 BVerfGE, 14. 5. 1985, 347.

[35] Peter E. Quint, *Civil Disobedience and the German Courts – The Pershing Missile Protests in Comparative Perspective* (London and New York: Routledge-Cavendish, 2008), 121.

[36] Bluwstein, Demay and Benoit, 'Civil Disobedience on Trial in Switzerland', verfassungsblog.de/civil-disobedience-on-trial-in-switzerland/. Џозеф Раз би овакво резоновање окарактерисао као дубоко неразумевање политичке природе грађанске непослушности. Он каже да је „грађанска непослушност изузетна политичка акција. Изузетна је, у либералним државама, по томе што превазилази границе толеранције, превазилази опште право на политичку акцију. Она није нужно оправдана, како се понекад каже, само као акција крајњег средства ... Тврдња да је грађанска непослушност оправдана само када је све остало пропало или је сигурно да ће пропасти ... одражава неуспех да се схвати њена правна природа. То је покушај да се рутинизује и учини редовним обликом политичке акције на коју сви имају право. Њен изузетан карактер лежи управо у супротности са овом тврдњом, у чињеници да је то (у либералним државама) једна врста политичке акције на коју се нема право." Joseph Raz, *The Authority of Law – Essays on Law and Morality* (Oxford: Oxford University Press, 1979), 275.

показао насилне намере приликом придруживања окупљању; и 3) да ли је подносилац представке нанео телесне повреде некоме.[37]

3. Судски третман аргумента слободе изражавања

Као што уводни случај *Лудес и остали* показује, чест аргумент одбране у случајевима грађанске непослушности јесте да је реч о чину политичког изражавања, који ужива заштиту члана 10 Европске конвенције. Према добро утврђеној пракси ЕСЉП, „слобода изражавања представља један од основних темеља демократског друштва и један од основних услова за његов напредак и самоостварење сваког појединца ... она се примењује не само на 'информације' или 'идеје' које су повољно прихваћене или се сматрају безопасним или изазивају равнодушност, већ и на оне које вређају, шокирају или узнемиравају. То проистиче из захтева плурализма, толеранције и широкогрудости, без којих нема 'демократског друштва'".[38]

Француски судови првог степена су углавном ослободили активисте у случају *Лудес и остали*, признајући политичко-експресивну и мирну природу њихових поступака. Међутим, апелациони судови су поништили ове одлуке и изрекли условне казне од 200 до 600 евра. Образложење је било да активисти нису само симболично протестовали, већ су задржали јавну имовину против жеље њеног законског власника. То је, по речима судова, прешло границе симболичког изражавања и представљало преварно присвајање, што је кључни елемент крађе према француском закону. Касациони суд, као највиши кривични суд у Француској, потврдио је ове осуде. Потврдио је да је заштита јавне имовине легитиман правни циљ и да су изречене санкције, као екстремно благе, биле сразмерне ненасилној природи кривичног дела. ЕСЉП је потврдио одлуке француског Касационог суда, сматрајући да је он добро одмерио слободу на изражавање подносиоца представке у односу на њихове поступке који су имали обележје крађе, па је утврдио да, поготово с обзиром на сразмерно благе казне, није дошло до повреде члана 10.

Важно је напоменути да ЕСЉП врло често утврђује повреду слободе изражавања у светлу повреде слободе окупљања, и обратно. По речима Суда, „веза између члана 10 и члана 11 је посебно релевантна када су се власти мешале у право на слободу мирног окупљања, реагујући на

[37] Shmorgunov protiv Ukrajine, 15367/14, 21. 4. 2021, par. 491. Up. Gülcü protiv Turske, br. 17526/10, 19. januar 2016, par. 97.

[38] Taranenko v. Russia, 19554/05, 15. 5. 2014, par. 63.

ставове или изјаве учесника демонстрација или чланова удружења".[39] Често се у контексту ове везе испитује да ли Суд даје заштиту „праву на протест", унутар којег би се потенцијално још лакше могли правно оправдати одређени акти грађанске непослушности. Пракса Суда, ипак, не даје основа за тврдњу да је то право на доследан начин заштићено.[40]

ЕСЉП се, дакле, приликом оцењивања да ли неки поступак, који се може оквалификовати као акт грађанске непослушности, потпада под заштиту члана 10, односно слободе изражавања, упушта у тест пропорционалности. Тест садржи неколико корака: 1) да ли је дошло до мешања у слободу изражавања; 2) да ли постоји начелно оправдање за дато мешање; 3) да ли то мешање одговара „хитној друштвеној потреби" (*pressing social need*), односно да ли је „неопходно у демократском друштву" (*necessary in a democratic society*); и најзад, 4) да ли је легитимни циљ могао бити остварен на неки мање инвазиван начин.[41]

4. Судско одмеравање казне

Неретко ће се десити да приликом комплексног теста пропорционалности ЕСЉП утврди да је нека од слобода из чланова 10 и 11 повређена управо несразмерно одмереном казном. Тако је, нпр. у случају *Тараненко против Русије* Суд закључио да „иако је санкција за поступке подносиоца представке могла бити оправдана захтевима јавног реда, дуготрајан период притвора до суђења и дуготрајна условна казна затвора која јој је изречена нису били сразмерни легитимном циљу којем се тежило. Суд сматра да је неуобичајено строга санкција изречена у овом случају морала имати обесхрабрујући ефекат на подносиоца представке и друга лица која су учествовала у протестним акцијама".[42]

ЕСЉП, дакле, приликом одмеравања казне не посеже непосредно за оним критеријумом који је често део аргументације моралног оправдања грађанске непослушности, а то је да је неки чин предузет из савесних – тј. политичких – мотива. Међутим, управо за тим критеријумом је у одлуци из марта 2025. године посегнуо енглески Апела-

[39] Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, nos. 29221/95, par. 85, ECHR 2001-IX.

[40] Више о томе у, Mythili Mishra, '"Legitimate" Protest in European Human Rights Law: A Critical Reconstruction' (2022) 7 *Cambridge Law Review* 2: 28-55.

[41] Taranenko v. Russia, paras. 70–80.

[42] *Ibid*, par. 95.

циони суд, у случају *Халам и остали*.[43] Подносиоци жалби су осуђени у четири случаја за кривична дела почињена у вези са протестима у периоду од августа до новембра 2022. године. Протести су одржани у име покрета „*Just Stop Oil*" због питања климатских промена, а укључивали су блокаде тунела и путева, пењање, или покушај пењања, на разне порталне платформе преко аутопута М25, као и бацање супе на Ван Гогово платно 'Сунцокрети'.

Апелациони суд је заузео становиште да, иако санкционисање у случајевима ненасилних протеста треба да се обавља у складу са „уобичајеним принципима одмеравања казне", ипак је неопходно узети у обзир „савесну мотивацију и одвраћање".[44] Тај поступак, по речима Суда, „не би требало да буде прекомпликован" и треба да се ослања на тест пропорционалности који предузима ЕСЉП у вези с члановима 10 и 11. Најзад, упућивање на друге случајеве у којима се у сличним околностима одмеравала казна, не само да „није од помоћи ... већ такође може бити и опасно".[45] По речима Суда, „није спорно да је сваки од апеланата био мотивисан да поступа како је поступио савесном жељом да саопшти своје ставове о адекватном одговору на питања климатских промена. Апеланти тврде да је судија који је изрекао казну у сваком случају погрешио јер је одбио да смањи казне које су им изречене због њихове савесне мотивације." Пре изјашњавања о сваком појединачном случају, Суд је поставио генералне смернице за одмеравање казне у случају преступа учињених са савесном мотивацијом, постављајући тако оквир за будуће поступање у случајевима грађанске непослушности:

а) савесна мотивација подносилаца жалбе била је релевантан фактор за одмеравање казне у сваком случају. Била би грешка од стране судије који је изрицао казну да на основу чињеница закључи да она није имала никакву улогу у одмеравању казне;

б) најлогичније је да се савесна мотивација узме у обзир приликом процене кривице. Међутим, савесна мотивација није искључивала налаз да је кривица било ког подносиоца жалбе и даље висока;

в) судија који изриче казну није обавезан да наведе за колико тачно је смањио казну затвора као меру одражавања савесне мотивације оптуженог. Не може се у форми опште формулације тврдити да је судија

[43] Hallam & Ors v R. (Rev1) [2025] EWCA Crim 199 (07 March 2025).

[44] Као што је Суд већ урадио у R v Trowland [2023] EWCA Crim 919; [2024] 1 WLR 1164.

[45] Hallam & Ors v R, par. 7.

који изриче казну обавезан да припише одређене процентуалне вредности или бројке појединачним факторима који су узети у обзир приликом одмеравања казне. То укључује не само отежавајуће и олакшавајуће околности, већ и факторе, као што је савесна мотивација, који се односе на процену кривице.[46]

VII. Закључак

Насупрот уверењу да чак и када се акт грађанске непослушности може морално оправдати, он не може бити и правно одбрањив, показано је да то није случај. Посебни политички мотиви могу један инхерентно неполитички поступак (бацање јаја, прскање из фајталице за воду) претворити у чин јавног протеста, што у датим околностима може бити основ за тврдњу да је тај поступак заштићен члановима 10 и 11 Европске конвенције. На свим правосудним актерима у уставној демократији обавеза је да ту околност пажљиво размотре и не претворе се у батину ауторитарног легализма. То стога што се, како Хабермас примећује, „случај грађанске непослушности може догодити само под условима уставне државе која остаје потпуно нетакнута. Непослушник тада може преузети плебисцитарну улогу грађанина у свом директно сувереном својству само у границама апела постојећој већини. За разлику од правог отпора, он признаје демократску легалност постојећег поретка".[47] Када се, међутим, делови правосудног апарата, делујући као продужена рука аутократског режима, према актима грађанске непослушности и према заснованој аргументацији адвоката понашају као батина ауторитарног легализма, онда грађанима не преостаје ништа друго до отпор. А када се прибегне отпору, тада највећма престаје потреба за било каквим правним расуђивањем.

[46] *Ibid*, par. 26

[47] Habermas, 'Civil Disobedience: Litmus Test for the Democratic Constitutional State', 103.

Prof. Dr Miodrag Jovanović
Full Professor, Faculty of Law, University of Belgrade

HOW SHOULD ONE ENGAGE IN LEGAL REASONING CONCERNING ACTS OF CIVIL DISOBEDIENCE?

Summary:

An act of civil disobedience is *prima facie* contrary to the law, *i.e.* unlawful. At times, this is explicitly acknowledged by the "disobedients" themselves. If this is borne in mind, it may seem entirely pointless to discuss how legal reasoning should be applied to such an act. Quite simply, all unlawful acts should be treated in the same manner and prosecuted accordingly. This paper, however, re-examines such an approach, drawing on the political-philosophical perspective of Jürgen Habermas, who argues that "civil disobedience derives its dignity from the high claim to legitimacy made by the democratic constitutional state." When judicial authorities "fail to recognize this dignity by treating the violator of a rule as a criminal and imposing the usual punishment, they thereby degenerate into authoritarian legalism."

Building on this premise, the paper examines the forms of legal reasoning available to: (1) prosecutors (acts of civil disobedience as "acts of minor significance"); (2) defense attorneys (where an indictment is nevertheless brought, arguments based on political participation and freedom of expression); and (3) courts (in light of comparative legal practice and the case law of the European Court of Human Rights).

Keywords: civil disobedience, legal reasoning, authoritarian legalism, act of minor significance, political participation, freedom of expression

Датум пријема рада: 31. јули 2026.
Датум одобрења рада: 1. август 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 347.736/.739

Др Вања Серјевић
Судија Привредног суда у Зајечару*

ДОЗВОЉЕНОСТ ПАУЛИЈАНСКЕ ТУЖБЕ У СТЕЧАЈУ И ТУЖБЕ ЗА ПОБИЈАЊЕ УТВРЂЕНОГ ПОТРАЖИВАЊА

Сажетак:

Аутор проучава сложена питања дозвољености и практичне употребе паулијанске тужбе (лат. *Actio Pauliana*) у стечају, као и тужбе или приговора за побијање претходно утврђених потраживања поверилаца стечајног дужника. Рад се састоји из четири дела. Први део се односи на појам, значај и циљеве паулијанске тужбе (или, тужбе за побијање дужникових правних радњи, уз напомене о терминима који су у употреби у европском праву или правној литератури на енглеском језику). Иако античког порекла, овај правни инструмент се стално унапређује и мења – што потврђује изузетно значајна одлука Европског суда правде од 30. јануара 2020. године у предмету *IGI v. Cicenia, C-394/18*, донета по тужби за побијање одлуке скупштине друштва о спровођењу статусне промене одвајања уз ново оснивање. Други део рада пружа двослојну анализу дозвољености Паулијанске тужбе у стечају, и то са аспекта општих правних норми Закона о облигационим односима, као и са аспекта посебних одредби Закона о стечају. Пажња аутора је овде нарочито усмерена на следећа, недовољно обрађена питања: (не)активност стечајног управника; улога стечајног судије; као и улога органа поверилаца. Трећи део садржи анализу судске праксе у парницама за побијање правних радњи стечајног дужника, у којима је аутор поступао у својству судије Привредног суда у Нишу (2010–2020). Последњи, четврти део нуди разлоге у корист дозвољености тужбе или приговора за побијање претходно утврђених потраживања поверилаца стечајног дужника.

Кључне речи: *Actio Pauliana*, побијање дужникових радњи, банкротство, стечај

* Електронска адреса аутора: vanjaserjevic@gmail.com

I. Појам, значај и циљеви паулијанске тужбе

Паулијанска тужба (лат. *Actio Pauliana*) је правни институт који повериоцима доспелих потраживања омогућава намирење у односу на имовину дужника која је неоправдано отуђена или умањена на други начин, и то у време када је дужник постао инсолвентан, односно када су околности указивале на претећу (иманентну) инсолвентност. Наведени циљ повериоци остварују побијањем правних радњи дужника које за предмет имају отуђење ствари из његове имовине, али и правних радњи којима се неоправдано погодују одређени повериоци у односу на друге (исплатом потраживања пре доспелости, давањем залоге или хипотеке у време претеће инсолвентности), као и побијањем пропуштања дужника да предузме радње које би очекивано довеле до увећања његове имовине (на пример, одрицање од наследства, отпис или опрост дугова његових дужника, итд.). Предмет побијања могу бити и оне правне и процесне радње и пропуштања дужника на основу којих је донета извршна исправа у судском или другом поступку – ако испуњавају опште услове за побијање правних радњи. У том смислу, под појмом инсолвентности подразумевамо презаduженост дужника, независно од његовог субјективног правног статуса (грађанина, предузетника, или правног лица) – као стање у коме вредност имовине дужника није довољна за намирење доспелих потраживања његових поверилаца.[1]

Посебан значај овог института је у томе што успешно побијање правних радњи дужника нема последице као код ништавости; тачније, правно дејство побијене радње престаје само у односу на повериоца који је тражио побијање, и то у обиму који је потребан да се намири његово потраживање. Одређене недоумице и проблеми постоје у односу на правне последице успешно побијене правне радње која за предмет има отуђење (промет) непокретности – с обзиром на начело поуздања уписа у јавне евиденције о непокретности и савесност стицаоца, као и у погледу пасивне легитимације накнадних стицалаца у спору покренутом паулијанском тужбом. С тим у вези, значајну улогу при одлучивању суда о паулијанској тужби има правилно сагледавање истовременог постојања основа за утврђење ништавости правног посла промета непокретности по службеној дужности.[2]

---

[1] Упоредну анализу института побијања правних радњи дужника са аспекта облигационог права и стечајног права – аутор је раније изнео у раду: Вања Серјевић, „Побијање дужникових правних радњи са аспекта Закона о облигационим односима и Закона о стечају", *Бранич,* број 2/2023, 13–33.

[2] Видети исти рад, на стр. 18, 19, 26 и 27.

Имајући у виду и недавну одлуку Европског суда правде[3] по захтеву суда државе-чланице за прелиминарно решавање спорног правног питања о дозвољености паулијанске тужбе која за предмет побијања има одлуку скупштине привредног друштва о спровођењу статусне промене одвајања уз ново оснивање – може се рећи да се појављују нове недоумице у примени овог правног института. Иако се ради о институту који своје порекло има у римском праву, сталне промене и развој друштвених и економских односа неминовно доводе до нових појавних облика његове употребе у правном систему.

Зачеци савремене паулијанске тужбе стари су преко две хиљаде година, а иако о римском административном уређењу и правним тековинама тога доба постоје сачувана историографска дела и хронографски извори – нема сагласности о пореклу њеног назива. Поједини аутори сматрају да је тужба добила име по римском претору Паулусу који је први одобрио побијање дужникових располагања ради намирења поверилаца, у периоду од 150. до 125. године пре нове ере. Међутим, чини се да већи број значајних аутора заступа мишљење да у том периоду није ни постојао претор по имену *Paulus;* затим, да ово име није античко и да се не налази у изворном тексту Дигеста, већ је приликом преписивања тог дела од стране непознатог глосатора уметнуто име правника Паулуса, које је у доцније изворе прешло управо из ове глосе.[4]

Српски термин: *„побијање"* настао је превођењем немачких правних извора; први пут је употребљен у тексту Стечајног закона из 1929. године, а потом и у тексту Закона о побијању правних дела изван стечаја од 22. јануара 1931. године.[5] Позитивно право Републике Србије користи исти термин, како у Закону о облигационим односима, тако и у Закону о стечају.[6]

---

[3] *IGI v. Cicenia, C-394/18*, одлука Европског суда правде од 30. јануара 2020. године.

[4] Божидар С. Марковић, *Право побијања изван стечаја,* Геца Кон, Београд, 1935. година, 20 – наведено према: Михајло Б. Живковић, *Докторска дисертација: „Побијање дужникових правних радњи",* Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2016. година, 13.

[5] Божидар С. Марковић, исто дело, 7 – наведено према: Михајло Б. Живковић (дисертација), 7.

[6] Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ,* бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ, 57/89, *Службени лист СРЈ,* бр. 31/93, *Службени лист СЦГ,* бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС,* бр. 18/2020 (чл. 280-285);

Закон о стечају, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 104/2009, 99/2011 – други закон, 71/2012 – одлука УС, 83/2014, 113/2017, 44/2018, 95/2018 и 44/2025 – одлука УС (чл. 119–130).

Упоредни правни извори европског права и права држава-чланица Европске уније који су доступни на енглеском језику користе термин: „*avoidance*" за означавање правног института побијања дужникових правних радњи, односно термин: „*avoidance action*" за означавање тужбе ради побијања дужникових правних радњи.[7]

II. Дозвољеност паулијанске тужбе у стечају

1. Према општим одредбама Закона о облигационим односима

а) Стечајни дужник, као активно легитимисано лице

Паулијанска тужба, према општим одредбама Закона о облигационим односима, допуштена је у стечају ради побијања правних радњи дужникâ привредног субјекта над којим је отворен стечај. Значај употребе паулијанске тужбе у стечају ради побијања правних радњи дужникâ стечајног дужника огледа се у томе што успешно побијање доводи до увећања активе стечајног дужника – посебно, у оним стечајним предметима у којима почетни стечајни биланс и извештај о економско-финансијском положају стечајног дужника указују на то да не постоји ликвидна имовинска маса чијим би се уновчењем могла остварити сврха банкротства, или да је она незнатне вредности. Међутим, пракса показује да стечајни управници недовољно, ако уопште, разматрају постојање основа за подношење паулијанске тужбе. Напротив, када приликом пописа имовине и сачињавања списка дужника оцене да се ради о тзв. проблематичним потраживањима према неликвидним дужницима са ниским или никаквим изгледима за наплату – евидентирају их као имовину без ликвидационе вредности. С друге стране, поставља се практично питање одмеравања користи и трошкова при доношењу одлуке о покретању парничног поступка паулијанском тужбом – како због неизвесности самог исхода парнице, тако и због потребе предујмљивања парничних трошкова од стране поверилаца стечајног дужника, имајући у виду да прописана и положена висина предујма за покретање стечајног поступка за то, сасвим извесно, није довољна.

---

[7] Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on Insolvency Proceedings (recast), OJ L 141, 5. 6. 2015, p. 19 – видети: Article 6 (1): „*The courts of the Member State within the territory of which insolvency proceedings have been opened in accordance with Article 3 shall have jurisdiction for any action which derives directly from the insolvency proceedings and is closely linked with them, such as avoidance actions*".

У описаном случају, активну легитимацију у спору по паулијанској тужби има стечајни дужник, док пасивну легитимацију има треће лице са којим је, или у чију је корист предузета правна радња која се побија, односно његови универзални правни следбеници. Тачније, ради се о трећем лицу са којим је или у чију корист је дужник стечајног дужника предузео правну радњу или пропуштање које је предмет побијања. Дакле, у описаном случају побијања дужникових правних радњи по општим одредбама Закона о облигационим односима – препознајемо следећа лица: 1) стечајни дужник (у својству повериоца); 2) дужник стечајног дужника; и 3) треће лице са којим је дужник стечајног дужника закључио правни посао, односно у чију корист је предузео правну радњу која је предмет побијања, као и његови универзални правни следбеник („противник побијања").

Сагласно Закону о стечају, решењем о отварању стечајног поступка позивају се дужници стечајног дужника да испуне своје обавезе према стечајној маси.[8] Такође, стечајни управник је дужан да састави листу дужника стечајног дужника, са подацима прописаним за садржину листе поверилаца.[9] Уколико стечајни управник процени да нема основа за подношење паулијанске тужбе (ради намирења евидентираних потраживања стечајног дужника која нису измирена ни по истеку остављеног накнадног рока) – поставља се питање отписа ових потраживања, посебно када је њихова ликвидациона вредност у стечајном билансу означена у висини потраживања или у одређеном проценту од номиналне вредности. У судској пракси привредних судова је, с тим у вези, утврђен став да отпис потраживања стечајног дужника представља радњу од изузетног значаја, те је стечајни управник не може предузети самостално, већ му је за то потребна претходна сагласност одбора поверилаца.

Најзад, услова за подношење паулијанске тужбе неће бити ни онда када је над пасивно легитимисаним трећем лицем, односно његовим универзалним следбеником, отворен поступак стечаја у коме нема евидентиране имовине или је она незнатне вредности, због тога што у том случају није могуће остварити сврху побијања. У таквим случајевима би требало испитати постојање основа за личну одговорност директора и других органа управљања друштвом, применом правних института злоупотребе правне личности, забране конкуренције, забране сукоба интереса, или опште повреде дужности органа управљања према

[8] Закон о стечају, чл. 70 ст. 1 тач. 6.

[9] Закон о стечају, чл. 108 у вези са чл. 107 ст. 3.

друштву. Судска пракса привредних судова Републике Србије, нажалост, показује да наведене повреде које су основ личне (имовинске) одговорности директора друштва остају, у значајној мери, несанкционисане – чиме се пропушта и могућност да привредно друштво у стечају оствари право на накнаду штете и за њен износ увећа стечајну масу.

б) Стечајни дужник, као пасивно легитимисано лице

Стечајни дужник би, сасвим извесно, могао имати и статус лица са којим је или у чију корист је треће лице предузело правну радњу у односу на коју поверилац тог трећег лица има правни интерес за побијање. У овом случају, препознајемо следећа лица: 1) поверилац (подносилац паулијанске тужбе); 2) дужник; и 3) стечајни дужник (у својству противника побијања, као лица са којим је или у чију корист је дужник предузео правну радњу која је предмет побијања). Поставља се, међутим, питање да ли постоји економски интерес за подношење паулијанске тужбе против стечајног дужника. Економска сврха побијања постоји уколико је предмет побијане радње ствар која је и даље у имовини стечајног дужника; у случају успешног побијања, суд обавезује стечајног дужника да ову ствар врати *in natura*. Последице таквог побијања могу значајно утицати на ток и исход стечајног поступка, посебно ако процењена ликвидациона вредност ствари коју стечајни дужник треба да врати има велики удео у укупној ликвидационој вредности стечајне масе.

2. Према посебним одредбама Закона о стечају

Побијање дужникових правних радњи са аспекта Закона о стечају, са упоредном анализом општег режима побијања из Закона о облигационим односима – било је предмет разматрања и анализе аутора у другом објављеном раду.[10]

Као што је у том раду наведено, циљ побијања правних радњи стечајног дужника није намирење појединачног повериоца или више њих, већ свих поверилаца као колективног тела, применом редоследа намирења по класама, и то сразмерно учешћу висине појединачних потраживања у укупној вредности утврђених потраживања класе. Активну легитимацију има стечајни дужник, а пасивну – лице са којим је или у чију корист је стечајни дужник предузео правну радњу која је предмет побијања. Међутим, активну легитимацију може имати и поверилац који је благовремено пријавио своје потраживање у стечају

[10] Вања Серјевић, исти рад, под 1, 19–25.

(или више таквих поверилаца)[11] – уколико је стечајни управник признао потраживање другог повериоца (иако је стечено правном радњом у односу на коју су испуњени услови за побијање), тачније, уколико стечајни управник неправилно процени да нема услова или да није извесно или економски оправдано да поднесе тужбу ради побијања правне радње стечајног дужника против трећег лица. Када тужбу подносе повериоци, пасивну легитимацију имају стечајни дужник и лице са којим је правни посао закључен, односно према коме је правна радња предузета („противник побијања") – и то као нужни супарничари, у складу са одредбом члана 129 став 2 Закона о стечају. Тако законом утврђено нужно супарничарство на страни пасивно легитимисаних лица није логично нити оправдано у погледу стечајног дужника, сагласно анализи изнетој у претходно објављеном раду.[12]

Дакле, основна разлика (у односу на општи режим побијања паулијанском тужбом) јесте у томе што предмет побијања – према посебним одредбама Закона о стечају – није правна радња коју је предузео дужник стечајног дужника, већ правна радња коју је предузео сâм стечајни дужник.

3. (Не)активност стечајног управника, улога стечајног судије и органа поверилаца

а) (Не)активност стечајног управника

Чланом 129 став 1 Закона о стечају прописано је да је стечајни управник дужан побијати правне радње увек када оцени да су испуњени услови за подношење тужбе, без обавезе прибављања сагласности одбора поверилаца.

Међутим, у пракси се често дешава да стечајни управници не испуњавају наведену дужност, нарочито у предметима у којима је – на основу објављених финансијских извештаја стечајног дужника – очигледно да не постоји евидентирана имовина стечајног дужника, или да је она незнатне вредности.[13] Такође, последњих година се уочава уче-

[11] Сматрамо да тужбу могу поднети повериоци чије потраживање има статус признатог (утврђеног) потраживања, али и повериоци оспореног потраживања који су благовремено покренули (или преузели) парнични поступак за утврђење оспореног потраживања.

[12] Вања Серјевић, исти рад, 21.

[13] У таквим предметима стечајни управници немају економски интерес за преузимање дужности, с обзиром на то да уплаћени предујам трошкова често није довољан ни за покриће трошкова предузимања радњи које је стечајни управник дужан да изврши одмах по преузимању дужности, а најкасније у року од 30 дана

стало одбијање стечајних управника да преузму дужност у овим предметима (подношењем захтева за разрешење) – што доводи до значајних негативних последица по ток и исход стечајног поступка.[14]

Законом о стечају није прописано да се разрешење стечајног управника на лични захтев не може тражити у невреме, нити у одсуству оправданих разлога.[15] Такво законско решење није оптимално и спречава остваривање сврхе стечаја већ на самом почетку поступка. Према мишљењу аутора, требало би изменити закон у том делу, тако што би се разрешење стечајног управника на лични захтев дозволило тек пошто именовани стечајни управник: 1) испуни дужности прописане одредбама члана 61 став 1–3 Закона о стечају (прибављање података и обавештења од органа управљања и других лица, примопредаја рачуноводствених исправа, пословних књига, печата, кључева и шифри стечајног дужника, предаја и приступ рачуноводственом софтверу дужника); 2) предузме неопходне мере за заштиту имовине стечајног дужника по члану 27 став 1 тачка 1) у вези са чланом 73 став 1 и чланом 74 став 1 истог закона (спречавање преноса имовине, њено печаћење или одузимање, евидентирање радњи које су подложне побијању); 3) испуни све остале дужности прописане у члану 27 и члану 109 став 1 Закона о стечају (посебно, дужности у погледу пописа имовине и састављања почетног стечајног биланса) – најкасније у року од 30 дана од дана именовања.

б) Улоīа сшечајноī судије

Законом о стечају није прописана значајнија улога стечајног судије у усмеравању активности стечајног управника које су у вези са обавезом

од отварања стечаја; проистиче да стечајни управник у овим предметима обавља дужност *pro bono,* јер нема имовине чијим би уновчењем могао да наплати награду за свој рад.

[14] У стечајном предмету Ст 11/23 Привредног суда у Зајечару, чак пет именованих стечајних управника поднело је захтеве за своје разрешење одмах по пријему решења стечајног судије о именовању, а дужност стечајног управника прихватио је шести именовани стечајни управник који има лиценцу за обављање делатности стечајног управника на подручју Привредног суда у Краљеву. За то време су протекли законом утврђени рокови за преузимање и обезбеђење пословне документације стечајног дужника, попис имовине, израду почетног стечајног биланса и извештаја о економско-финансијском положају стечајног дужника (са предлогом за спровођење стечаја реорганизацијом или банкротством, као и предлогом за побијање дужникових правних радњи).

[15] Видети чл. 32 ст. 6 Закона о стечају (разрешење на лични захтев).

побијања правних радњи, нити могућност да се адекватно санкционише непоступање стечајног управника по налозима стечајног судије.

У једном стечајном предмету Привредног суда у Зајечару, стечајни управник је – приликом пописа имовине и израде извештаја о економско-финансијском положају стечајног дужника (за потребе одржавања првог поверилачког рочишта) – прихватио као неспорно пријављено потраживање повезаног лица, иако се очигледно радило о потраживању које је стечено правном радњом подложном побијању. Закључком стечајног судије наложено је стечајном управнику да у року од 15 дана, а најкасније до дана одржавања испитног рочишта, достави стечајном судији прецизан и јасан извештај о извршавању дужности стечајног управника из члана 27 став 1 тачка 1) Закона о стечају, тако што ће:

1. размотрити постојање основа за предузимање неопходних мера за заштиту имовине стечајног дужника, а посебно, постојање основа за побијање правних послова, правних и процесних радњи стечајног дужника, ако би се побијањем увећала стечајна маса;
2. посебно размотрити постојање основа и сврхе побијања правних послова, правних и процесних радњи на основу којих је донета извршна исправа – пресуда Вишег суда у Зајечару на основу признања (у смислу члана 119 став 3 Закона о стечају);
3. у вези са предњом извршном исправом и оценом оправданости побијања правних послова, правних и процесних радњи у циљу престанка њиховог дејства према стечајној маси – нарочито имати у виду следеће објективне чињенице и околности:
   3.1. да је предметна извршна исправа донета у спору између повезаних лица, у смислу члана 125 став 1 тачка 7) Закона о стечају (с обзиром да је тужилац имао својство сродника по крви у правој линији са лицем које је у време доношења извршне исправе имало својство директора туженог, сада стечајног дужника – што је суд утврдио по службеној дужности путем правосудног информационог система);
   3.2. да је извршна исправа донета у спору ради враћања зајма који је тужилац наводно одобрио туженом у износу од 6.914.405,05 динара, као и да из образложења извршне исправе проистиче да тужилац предње чињенице о основу и висини потраживања на име враћања зајма заснива само на уговорима о зајму и признаницама; тачније, проистиче да је зајам исплаћен на руке, иако је зајмопримац правно лице, односно привредно друштво;

3.3. да је чланом 2 став 1 Закона о обављању плаћања правних лица, предузетника и физичких лица која не обављају делатност (*Службени гласник РС*, бр. 68/2015) прописано да су правна лица и предузетници дужни да отворе текући рачун код пружаоца платних услуга, да воде новчана средства на том рачуну и врше платне трансакције преко тог рачуна; према члану 3 став 1 истог закона, правна лица и предузетници дужни су да динаре примљене у готовом новцу по било ком основу уплате на свој текући рачун у року од седам радних дана;

3.4. да очигледно не постоје рачуноводствене исправе (потврде банке, изводи са рачуна) као релевантне исправе које потврђују прилив средстава на рачуну стечајног дужника по основу зајма, због чега нема ни основа за признање пријављеног потраживања зајмодавца у овом стечајном поступку (по уређеној пријави са редним бројем 1);

3.5. да предње чињенице указују на постојање намере оштећења поверилаца (члан 123 Закона о стечају), имајући у виду да је у време предузимања радње признања тужбеног захтева, 05. 05. 2021. године, тужени тј. стечајни дужник био неспособан за плаћање јер му је рачун био у непрекидној блокади од 26. 07. 2018. године (што је утврђено увидом у јавно доступне податке на интернет-порталу Народне банке Србије и констатовано у образложењу решења стечајног судије о отварању стечаја).[16]

Поступајући по предњем закључку, стечајни управник је поднеском изнео став да постоји основ за побијање, али не и за оспоравање истог потраживања на испитном рочишту – имајући у виду да би то био повод за покретање парнице ради побијања, а тиме и за трошкове на име судских такси и других трошкова поступка за чије подмирење нема средстава на рачуну стечајног дужника. С тим у вези, стечајни управник је изнео став да би за оспоравање потраживања повезаног лица на испитном рочишту било неопходно да одбор поверилаца предујми трошкове парничног поступка на рачун стечајног дужника у износу од око 1.000.000,00 динара.

У поступку оцене извештаја и изнетог става стечајног управника, стечајни судија је указао да нема законског основа да се закључком

[16] Закључак стечајног судије Привредног суда у Зајечару Ст. 11/23 од 14. децембра 2023. године.

наложи одбору поверилаца да предујми трошкове вођења парнице по тужби за побијање дужникових правних радњи. Судија је о предњем доставио писано обавештење Државном правобраниоцу, као заступнику повериоца са највећим признатим потраживањем (Министарство финансија, Пореска управа) – али оно није упутило било какав предлог у вези са предујмом средстава и покретањем парнице ради побијања. Такође, стечајни судија је нагласио да основ за изрицање налога за полагање средстава потребних за покриће трошкова стечајног поступка постоји само у члану 13 став 4 Закона о стечају, као и да се исти односи на постојање захтева повериоца или стечајног дужника за спровођење стечајног поступка и поред постојања услова из става 2 истог члана да се исти закључи због тога што је имовина стечајног дужника мања од висине трошкова стечајног поступка или је иста незнатне вредности.

Проистиче да постоје разлози за доношење одговарајућих измена и допуна Закона о стечају, као и Закона о судским таксама и Таксене тарифе – које би омогућиле доследно и ефективно испуњавање дужности стечајног управника прописане у члану 129 став 1 Закона о стечају.

в) Улоīа орīана īоверилаца

Законски оквир омогућује појединачним повериоцима, као и поверилачким органима, активну улогу у разматрању извештаја стечајног управника и надзору над његовим радом. У том смислу, одбор поверилаца има могућност да значајно утиче на правилно изјашњавање стечајног управника на испитном рочишту о пријављеним потраживањима. Неадекватно поступање стечајног управника би, на овај начин, било санкционисано одлукама одбора поверилаца које садрже налог за подношење тужбе ради побијања дужникових правних радњи, или налог за поновно прегледање и разматрање пријава потраживања у односу на која постоје услови за побијање правне радње стечајног дужника. У случају повреде дужности стечајног управника, одбор поверилаца може донети одлуку о смањивању одобрене прелиминарне награде управнику за рад, а може поднети и захтев стечајном судији за његово разрешење. У пракси се, међутим, веома ретко налазе примери активне и позитивне улоге поверилачких органа који су у вези са успешним побијањем правних радњи стечајног дужника – посебно када је потребно оспорити потраживање које је стечајни управник признао, а потом и поднети тужбу ради побијања – чиме терет трошкова парничног поступка неминовно пада на повериоце. Проблем парничних трошкова би се могао избећи адекватним изменама Закона о судским так-

сама, али и Закона о стечају, тако да омогуће или пропишу колективно учешће чланова скупштине поверилаца у испуњавању обавезе плаћања судских такси и накнаде судских трошкова, и то *pro rata,* односно сразмерно висини потраживања.

III. Неки примери употребе паулијанске тужбе у стечају[17]

1. Побијање одлуке о уношењу и повећању неновчаног капитала (непокретности) у друго (повезано) привредно друштво

Предмет тужбеног захтева стечајног дужника у посматраном парничном поступку било је утврђење да је без правног дејства према стечајној маси Одлука о уношењу и повећању неновчаног капитала – којом је тужилац пренео на туженог непокретности које су по својој вредности и учешћу у капиталу тужиоца представљале значајно располагање имовином велике вредности. Није било спорно да је побијана одлука донета и да је произвела правно дејство уписом у Регистар привредних субјеката, као и да је – по основу уношења неновчаног капитала у основни капитал туженог – тужилац стекао удео у капиталу туженог, а тужени стекао право својине на предметним непокретностима уписом у катастар непокретности.

Тужени је оспорио постојање услова за побијање предметне правне радње, због тога што је на основу исте тужилац стекао удео у власничкој структури туженог друштва у висини од 30,63%, чиме је остварена еквивалентност давања. Поред тога, ради се о правној радњи која је предузета у складу са одредбама Закона о привредним друштвима и Закона о регистрацији привредних субјеката – те иста, према изнетом ставу туженог, не може бити предмет побијања.

Суд је усвојио тужбени захтев тако што је утврдио да је побијана правна радња без правног дејства у односу на стечајну масу тужиоца и обавезао туженог да врати у стечајну масу све непокретности које су биле предмет отуђења наведеном одлуком.[18] Сагласно изнетом образложењу, побијана одлука о уношењу неновчаног капитала тужиоца у друго привредно друштво донета је у време неликвидности отуђиоца; отуђењем имовине тужиоца је смањена вредност стечајне масе, а тиме и могућност намирења поверилаца стечајног дужника, чиме је дошло

[17] Предмет анализе судске праксе у овом делу рада су одлуке које је аутор донео у својству судије Привредног суда у Нишу (период 2010–2020. године).

[18] Пресуда Привредног суда у Нишу 7 П 1250/11 од 10. новембар 2011.

до њиховог оштећења. Поред објективног услова, суд је утврдио да је испуњен и субјективни услов побијања, с обзиром да су на дан доношења предметне одлуке тужилац и тужени имали својство повезаних лица у смислу одредбе члана 34 у вези члана 31 Закона о привредним друштвима (*Службени гласник РС*, бр. 125/2004). Суд је ценио разлоге оспоравања тужбеног захтева од стране туженог (да не постоји оштећење поверилаца, јер имају могућност да своја потраживања намире из удела који је стечајни дужник стекао у имовини туженог), али је закључио да ове околности нису од утицаја на другачију одлуку суда. Према оцени суда, преношење дела капитала привредног друштва, на име улога у друго привредно друштво, не представља правну радњу, односно правни посао који се не може побијати у смислу члана 126 Закона о стечају. Тачније, стицање удела у друштву по основу пренетог дела основног капитала не представља примање једнаке вредности у виду противнакнаде, истовремено или у кратком периоду пре или после извршеног правног посла, у смислу одредбе члана 126 став 2 Закона о стечају.

Суд је, посебно, ценио наводе туженог да је уношење улога у имовину туженог извршено у складу са одредбама Закона о привредним друштвима и Закона о регистрацији привредних субјеката – којима је уређен поступак преноса, односно отуђења удела, као и услови за престанак чланства, те да није предвиђена могућност повлачења удела који је постао својина друштва, већ се може добити само одговарајућа накнада на име вредности унетог улога. У односу на ове наводе, суд је изнео образложење да је Закон о стечају *посебан закон* у односу на Закон о привредним друштвима и Закон о регистрацији привредних субјеката, те да предмет побијања могу бити сви правни послови и правне радње чијим предузимањем је смањена имовина стечајног дужника и тако отежано или онемогућено намирење поверилаца – у складу са чланом 119 став 1 Закона о стечају. Поред тога, предмет спора није поништај донете одлуке о уношењу неновчаног улога тужиоца и повећању основног капитала туженог, већ побијање правне радње доношења одлуке. Правно дејство побијања правне радње стечајног дужника разликује се од дејства која настају поништајем ништавог правног посла закљученог супротно одредбама Закона о привредним друштвима. Поништај акта делује према свима, а побијање правне радње за последицу има да побијана радња нема дејство само према стечајној маси стечајног дужника. Суштина овог правног института није у одузимању правног дејства радњи стечајног дужника, него у одузимању имовинске користи од противника побијања и њеном враћању у стечајну масу из које ће се намирити стечајни повериоци.

До сличног закључка суд је дошао и приликом доношења пресуде у другом предмету по тужби ради побијања дужникове правне радње којом је извршен пренос основних средстава тужиоца повезаном привредном друштву (туженом). Из образложења судске одлуке у том предмету издвајамо следећу сентенцу: *„Преливањем имовине стечајног дужника на друго правно лице у циљу несметаног обављања делатности, упркос дуготрајној неспособности за плаћање и претећем стечају, нарушава се интерес стечајних поверилаца за равномерним намирењем."*[19]

У прилог исправности наведених судских одлука иде и судска пракса Европског суда правде, који је у Одлуци од 30. јануара 2020. године у предмету *C 394/18* решио прелиминарно правно питање у погледу дозвољености паулијанске тужбе ради побијања одлуке друштва о спровођењу статусне промене одвајања уз ново оснивање (енг. *division by formation of a new company*). Европски суд је изнео мишљење да повериоци имају *право* на паулијанску тужбу за побијање правне радње којом је извршена наведена статусна промена, независно од тога што су повериоцима доступни правни инструменти који им пружају претходну правну заштиту и гаранције – а који за циљ имају спречавање спровођења статусне промене и поништај одлуке скупштине друштва о статусној промени. Поред тога, на дозвољеност паулијанске тужбе није од утицаја ни законом прописана солидарна одговорност новооснованог привредног друштва за обавезе друштва које му је пренело део своје имовине одвајањем. Успех у парничном поступку који је покренут паулијанском тужбом након извршене регистрације новог привредног друштва не утиче на пуноважност извршене статусне промене, већ има ограничено дејство само у односу на повериоце који су поднели тужбу – те сврха парничног поступка по предметној тужби није у томе да новоосновано друштво престане брисањем из регистра.[20]

2. Враћање имовинске користи, као последица успешног побијања

а) Случајеви када отуђену ствар није могуће идентификовати, или пронаћи

Предмет побијања у посматраном парничном поступку био је уговор о поклону којим је привредно друштво (сада стечајни дужник и

[19] Пресуда Привредног суда у Нишу 7 П 1761/10 од 16. фебруара 2011. године.

[20] Наведено према – Nicola de Luca: *„Actio Pauliana* And Divisions (IGI v Cicenia, C-394/18): Not Everything That Is Done, Is Well Done", доступно у електр. форми на интернет-адреси: https://ssrn.com/abstact=3546781, приступљено 16. фебруара 2026. године.

тужилац) отуђило непокретне и покретне ствари повезаном привредном друштву (сада туженом) – према списку основних средстава на који се побијани уговор о поклону позива као на његов саставни део. Тужбени захтев је заснован на одредби члана 124 став 1 Закона о стечају (*Службени гласник РС*, бр. 104/2009) – побијање правног посла стечајног дужника без накнаде, предузетог у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка.

Тужбени захтев је усвојен јер су за то били испуњени услови прописани Законом о стечају. Међутим, није било могуће утврдити тј. идентификовати ствари које су биле предмет отуђења по уговору о поклону – с обзиром на то да стечајни управник у преузетој пословној документацији није пронашао списак основних средстава (који је саставни део уговора), а тужени није поступио по налогу суда за достављање ове исправе (у складу са чланом 233 став 1 Закона о парничном поступку, *Службени гласник РС,* бр. 111/2009). Због тога је изрека судске одлуке у делу којим се тужени обавезује да врати имовинску корист у стечајну масу тужиоца – морала бити одредивог карактера (упућивањем на имовину која је наведена у списку основних средстава). Суд, наиме, није могао да утврди предмет бестеретног располагања ни на основу посредних исправа – извештаја о економско-финансијском положају стечајног дужника и почетног стечајног биланса. Поред тога, тужени је оспорио да се ствари које су биле предмет уговора о поклону налазе у његовој државини; такође, ради се о основним средствима (покретним стварима) чија је вредност услед протека времена и амортизације од дана располагања до дана пресуђења значајно умањена – те би имовинску корист коју је тужени дужан вратити суд могао поуздано утврдити само као ревалоризовану новчану вредност отуђене имовине (јер се реалне околности случаја противе враћању *in natura*).

С тим у вези, издвајамо следеће сентенце из образложења пресуде: *„Враћање имовине, у смислу враћања ствари које су чиниле реални супстрат имовинске користи остварене побијеним правним послом, било би могуће само на основу стручне анализе и упоређења пословних и финансијских извештаја отуђиоца и прибавиоца, која би потврдила шта је чинило отуђену имовину и шта се од те имовине и даље налази у својини и државини прибавиоца. У складу са одредбом члана 129 став 4 Закона о стечају, такав захтев за враћање тужилац би могао определити и према сваком другом лицу коме је та имовина даље уступљена без накнаде или уз незнатну накнаду. Све наведено односило би се и на захтев тужиоца за враћање имовинске користи исплатом њене новчане вредности. Само стручна и поуздана анализа пословних књига отуђиоца и*

прибавиоца, обављена од стране овлашћеног ревизора, у складу са одредбама Закона о рачуноводству и ревизији, може представљати поуздан доказ о вредности отуђене имовине на дан отуђења и њене ревалоризоване вредности на дан враћања. Тужилац није предложио извођење таквог доказа у поступку, сходно правилу о терету доказивања из члана 223 став 2 ЗПП."[21]

б) Преузимање ствари које је противник побијања обавезан да врати у стечајну масу

Уколико тужени не испуни добровољно своју обавезу враћања ствари у стечајну масу ни по правноснажној и извршној пресуди донетој у поступку побијања дужникових правних радњи – сматрамо да се на преузимање ових ствари у државину стечајног управника примењују одредбе члана 105 Закона о стечају. Сагласно одредби става 2 овог члана, ако треће лице у било којој фази поступка одбије да изврши предају ствари које држи без правног основа или по основу правног посла чија је важност престала, стечајни управник ће од стечајног судије затражити да хитно наложи и спроведе принудно извршење; према одредби става 3, одлуке из става 2 овог члана стечајни судија доноси у форми решења, на које право жалбе имају стечајни управник и треће лице из става 2 овог члана.

Проблем у практичној примени наведених законских одредби настаје када су предмет предаје непокретне ствари. Законом о стечају није прописан посебан основ заснивања надлежности суда који води стечајни поступак да одређује и спроводи извршење ради испражњења и предаје непокретности које се налазе на подручју других стварно надлежних (привредних) судова. Сходно томе, може се закључити да одредбе Закона о стечају не искључују примену одредби Закона о извршењу и обезбеђењу[22] које уређују надлежност и поступак одређивања и спровођења извршења по предлогу за извршење испражњењем и предајом непокретности. Чланом 353 ЗИО прописано је да је за одлучивање о предлогу за извршење ради испражњења и предаје непокретности искључиво месно надлежан суд на чијем се подручју налази непокретност, док је одредбом члана 355 став 1 ЗИО прописано да је за спровођење извршења ради испражњења и предаје непокретности искључиво надлежан јавни извршитељ.

---

[21] Пресуда Привредног суда у Нишу 7 П 1949/10 од 14. марта 2011. године.

[22] Закон о извршењу и обезбеђењу – ЗИО, *Службени гласник РС,* бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење, 54/2019, 9/2020 – аутентично тумачење, 10/2023 – др. закон и 91/2025.

Закључак је да су одредбе члана 105 Закона о стечају практично неприменљиве у случају предаје непокретности у државину стечајног дужника.[23]

IV. Дозвољеност паулијанске тужбе за побијање утврђеног потраживања

Стечајни управник је дужан побијати правне радње увек када оцени да су испуњени услови за подношење тужбе, без обавезе прибављања сагласности одбора поверилаца.[24]

Правне радње стечајног дужника у односу на које су испуњени услови за побијање могу бити и они правни послови и правне радње на основу којих је поверилац стекао пријављено потраживање. Успешним побијањем таквих правних радњи остварује се начело правичности у стечајном поступку и омогућава повољније намирење утврђених потраживања. Проистиче да је стечајни управник дужан да оспори потраживања која су стечена правном радњом подложном побијању – што чини најкасније на испитном рочишту.

Поставља се питање да ли се такве правне радње могу побијати и у односу на утврђена потраживања – с обзиром на то да стечајни управник након испитног рочишта може доћи до допунске документације или сазнања да је признато потраживање стечено правном радњом подложном побијању према посебним одредбама Закона о стечају. Имајући у виду циљ стечаја, као и законску одредбу да се побијање може вршити до дана одржавања рочишта за главну деобу – проистиче да би требало дозволити и тужбу за побијање *утврђеног* потраживања. Начело економичности стечајног поступка, с друге стране, налаже да се право на подношење ове тужбе омогући само стечајном управнику, а не и повериоцима. С тим у вези, подразумева се да би стечајни управник имао дужност да тражи исправку коначне листе потраживања – тако што би раније утврђено потраживање било означено као оспорено, уз остале нужне исправке (у погледу укупне вредности утврђених и оспорених потраживања). Рок од 15 дана за подношење тужбе ради утврђивања оспореног потраживања текао би од дана достављања закључка стечајног судије о исправци коначне листе утврђених и оспорених потраживања.

[23] Видети, Вања Серјевић: „Извршење ради преузимања државине над имовином стечајног дужника (члан 105 Закона о стечају)", *Билтен Коморе јавних извршитеља Републике Србије,* бр. 7, Интермекс, Београд, 2020, 38–44.

[24] Закон о стечају, чл. 129 ст. 1.

У случају покретања парнице за утврђење накнадно оспореног потраживања, стечајни управник је дужан да изјави противтужбу или приговор ради побијања правне радње – у складу са одредбом члана 128 став 2 Закона о стечају.

С друге стране, могли би се очекивати приговори да предложено поступање излази из законског оквира и да представља акт судске креације, односно сувише екстензивне примене дискреције у намери остваривања законом прописаног циља стечаја. Како би се то избегло, требало би донети одговарајуће измене и допуне Закона о стечају.

Потврду исправности изнетог става о дозвољености накнадне исправке тј. промене статуса и побијања претходно утврђеног потраживања налазимо и у упоредној правној литератури и пракси,[25] као и у страним прописима.[26]

Vanja Serjević, PhD
Judge, Commercial Court in Zaječar

THE ADMISSIBILITY OF ACTIO PAULIANA IN BANKRUPTCY AND OF THE MOTION TO REVOKE PREVIOUSLY ADMITTED CREDITORS' CLAIMS

Summary:

The author examines complex questions of the admissibility and practical use of *Actio Pauliana* in bankruptcy, as well as of the motion to revoke previously admitted creditors' claims if the bankruptcy trustee subsequently becomes suspicious of the proffered proofs of debt. The paper has four parts. The first part deals with the definition, significance and the effects of *Actio Pauliana, i.e. 'avoidance'* action (or '*claw back*' action, as it is sometimes referred to). Although of ancient origin, this type of court action is under continuous evolution – the seminal example is relatively recent Judgment of the European Court of Justice (IGI v Cicenia, C-394/18), dealing with an action to set aside division of a company. The second part offers a twofold analysis of the admissibility of *Actio Pauliana* in bankruptcy, contrasting the general rules of the Law of Obligations with the specialized provisions of the Law on Insolvency Proceedings. Special attention is focused on the following underexamined issues: the (in)activity of the bankruptcy trustee; the role and capacities of the bankruptcy judge; and the role of the creditors' bodies in supervising the bankruptcy trustee. The third part presents a case analysis of legal disputes adjudicated by the author, acting in the capacity of a commercial judge at the

[25] Видети: Alan Dignam, John Lowry, *Company Law,* Oxford University Press, eighth edition, 2014, 491; Allard Holdings Ltd, Re (2001) 1 BCLC.

[26] The Insolvency Rules 1986 (UK), Art. 4.85; Companies Act 1993 (New Zealand), Article 304(3).

Commercial Court in Niš (2010-2020). Finally, the fourth part argues for the admissibility of a subsequent rejection by the bankruptcy trustee of previously admitted claims.

Key words: Actio Pauliana, avoidance action, bankruptcy, insolvency

Датум пријема рада: 7. јуни 2026.
Датум одобрења рада: 8. јули 2026.
ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 347.72.035

*Др Милан Павић**
адвокат из Београда

ПРАВО ЧЛАНА ПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА НА ДИВИДЕНДУ

Сажетак:

У чланку се анализира институт дивиденде, као једно од имовинских права чланова привредног друштва. Наглашава се дистинкција у односу на друга плаћања члановима друштва, што је чини посебним правом у односу на остала економска права. Наиме, једино дивиденда може да се исплаћује из добити привредног друштва. Аутор упоређује правна решења из домаћег права са правном регулативом из непосредног окружења – Црне Горе, Хрватске, Словеније, Републике Српске, као и комунитарног права Европске уније.
Право на учешће у добити је у највећем броју случајева и основни мотив чланства у привредном друштву. Ово право је по својој природи доста комплексно, те га је неопходно проучавати и са пореско-правног аспекта ради бољег разумевања и практичне примене у пословној пракси.

Кључне речи: право на учешће у добити, дивиденда, међудивидена, облици исплате дивиденде, ограничење исплате, порез на приход од дивиденде.

I. Компанијски аспект права на дивиденду

Под дивидендом се подразумева део добити друштва капитала која се на основу одлуке надлежног органа (скупштине, управног или надзорног одбора, односно члана друштва у случају једночланог друштва) расподељује његовим члановима.[1] За разлику од друштава капитала,

* Електронска адреса аутора: milan.pavic@paviclaw.co.rs

[1] Robert R. Pennigton, *Company Law*, Лондон, 1995, 546–547, преко Мирко

чланови друштва лица имају право на учешће у расподели добити, с обзиром на то да у овим друштвима не постоји обавеза издвајања дела добити за покриће губитака из ранијих пословних година, као и за законске и статутарне резерве, јер чланови ових друштава (ортаци односно комплементари) имају неограничену одговорност за обавезе друштва.

1. Дистинкција у односу на друге исплате члановима

Дивиденда, као једно од индивидуалних имовинских (економских) права члана друштва, представља једну од допуштених исплата члановима друштва капитала, које се заснивају на чланству у привредном друштву, односно које има корпоративно-правни карактер.[2]

Остале исплате које се заснивају на чланству у привредном друштву су: а) учешће у расподели ликвидационог остатка,[3] б) враћање додатних уплата,[4] в) откуп сопствених удела, односно акција,[5] г) повлачење и поништај удела, односно акција у власништву члана друштва,[6] д) иступање члана из друштва из оправданог разлога,[7] и е) исплата несагласног акционара друштва.[8]

С друге стране, исплата члану по основу повраћаја зајма који је дао привредном друштву је облигационо-правне природе, за коју важе правна правила грађанског, односно уговорног права, те је у највећој мери остављено да уговорне стране аутономијом своје воље слободно регулишу све битне елементе овог односа.[9]

Васиљевић, Татјана Јевремовић Петровић, Јелена Лепетић, *Компанијско право – Право привредних друштава*, Београд, Универзитет у Београду – Правни факултет, 2023, 482.

[2] Владимир Марјански, „Расподела добити члановима друштва са ограниченом одговорношћу и разлике у односу на друге исплате корпоративно-правног карактера”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2020, 215-216.

[3] Закон о привредним друштвима Републике Србије – ЗОПД, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014, 5/2015, 44/2018, 95/2018, 91/2019, 109/2021, и 19/2025, чл. 541.

[4] ЗОПД, чл. 180.

[5] ЗОПД, чл. 157 ст. 1 т. 4) и чл. 282.

[6] ЗОПД, чл. 155 и 316. ст. 1 т. 1) и чл. 317.

[7] ЗОПД, чл. 188.

[8] ЗОПД, чл. 474–477.

[9] Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/ 1978, 39/1985,45/1989 и 57/1989, *Службени лист СРЈ,* бр. 31/1993, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени лист РС,* бр. 18/2020, глава X.

2. Услови за исплату дивиденде

Да би се дивиденда исплатила члану друштва морају се кумулативно испунити три услова: а) постојање добити (претпоставка да је привредно друштво успешно пословало у претходној години, односно претходним годинама), б) одлука надлежног органа о расподели целокупне или дела добити члановима друштва,[10] и в) постојање власништва над уделом, односно акцијама на дан дивиденде.

Добит привредног друштва се исказује у годишњем финансијском извештају у пасиви биланса стања у оквиру капитала (билансна позиција АОП 0401) и она представља збир нето добити из претходне пословне године (АОП 0419, конто 341) за које се сачињава финансијски извештај и исказане нераспоређене добити из претходних година (АОП 0418, конто 340).[11] Уколико је друштво пословало са губитком у претходним годинама, остварена добит из претходних година се мора прво употребити за њихово покриће, као и за законске и статутарне резерве.[12] Укупан износ дивиденде која се члановима може исплатити не може бити већа од збира нето добити на крају претходне године, нераспоређене добити из претходног периода и износа резерви предвиђених за расподелу члановима, умањеног за непокривене губитке из претходног периода и законске и статутарне резерве (ако оне у конкретном случају постоје).[13]

---

[10] Мирко Васиљевић, *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Службени гласник 2023, 576; Robert R. Pennigton, 524–528, преко М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 482-483; В. Марјански, 217-219

[11] Правилник о контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за привредна друштва, задруге и предузетнике – Правилник о контном оквиру, *Службени гласник РС*, бр. 89/2020, чл. 27.

[12] ЗОПД, чл. 270. ст. 1; Закон о трговачким друштвима Републике Хрватске – ЗТД, *Народне новине*, бр. 111/1993, 34/1999, 52/2000, 118/2003, 107/2007, 146/2008, 137/2009, 111/2012, 68/2013, 110/2015, 40/2019, 34/2022, 114/2022, 18/2023, 130/2024 и 136/2024, чл. 220 ст. 1; Закон о трговачким друштвима Републике Словеније (*Zakon o gospodarskih družbah,* слов.) – ЗГД, *Уредни лист РС*, бр. 42/2006, 26/2007, 33/2007 10/2008,68/2008, 42/2009, 33/2011, 99/2011, 33/2011, 91/2011, 32/2015, 57/2012, 44/2013, 82/2013, 55/2015, 15/2017, 158/2020, 18/2021, 18/2023, 75/2023 и 102/2024, чл. 230 ст. 1.; Закон о привредним друштвима Републике Српске – ЗОПД РС, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 127/2008, 82/2009, 100/2011, 67/2013, 100/2017, 82/2019 и 17/2023, чл. 210 ст. 3.

[13] Формула би изгледала овако: Ди=(До+РДо+Рд)-(Гу+Ре), где ознака „Ди" означава дивиденду, „До" – добит из претходне године, „РДо" – добит из ранијег периода „Рд" резерве за исплату дивиденди, „Гу" – губитак из ранијег периода, а „Ре" – законске и статутарне резерве: ЗОПД, чл. 275 ст.; Закон о привредним друшт-

Прописи јасно ограничавају исплату дивиденде, како би се заштитио износ основног капитала, односно нето имовине друштва, а тиме посредно и интереси поверилаца друштва. Наиме, привредно друштво не може вршити било какве исплате својим члановима, односно акционарима, уколико је према последњим финансијским извештајима његова нето имовина мања, или би због те уплате била мања, од уплаћеног основног капитала увећаног за евентуално законске и статутарне резерве, изузев у случају смањења основног капитала.[14]

Поред законских ограничења, исплате дивиденде се у пракси, посебно у англосаксонским државама, често срећу и са уговорним ограничењима. Наиме, повериоци привредног друштва (најчешће банке) уговарају ограничење исплате дивиденде, како би се одржала текућа ликвидности друштва за исплату дугова или потпуну забрану исплате дивиденде, укључујући и рестрикције на зараде, бонусе и др. исплате које имају утицај на дивиденду.[15]

Међутим, билансна добит не даје аутоматски право члану друштва на дивиденду. Она представља *condicio sine qua non*, али да би се ово право реализовало у стварности, надлежни орган привредног друштва (скупштина, односно члан који врши функцију скупштине) треба да донесе одлуку о расподели нето добити (или дела) за дивиденде.[16]

вима Црне Горе – ЗОПД ЦГ, *Службени лист Црне Горе,* бр. 65/2020, 141/2021 и 4/2024, чл. 237 ст. 2; Директива ЕУ 2017/1132 о одређеним аспектима компанијског права – Директива ЕУ, *Official Journal of the Euroepan Union L* 169/2017, чл. 56 ст. 3. У хрватском праву су прописане обавезне резерве – акционарско друштво је обавезно да унесе у резерве најмање двадесетину текуће добити умањену за износ губитка из претходне године, све док не досегну 5% основног капитала или статутом прописани виши износ, ЗТД, чл. 222 ст. 1

[14] ЗОПД, чл. 275 ст. 1; ЗОПД ЦГ, чл. 237 ст. 1; ЗТД, чл. 220 ст. 7; ЗОПД РС чл. 128 ст. 1 ; Директива ЕУ, чл. 56 ст. 1.

[15] Robert W. Hamilton, *The Law of Corporations*, Минесота, 1991, 400-401; преко М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 484-485.

[16] ЗОПД, чл. 271, ст. 1 у вези са чл. 329 ст. 1 т.7) и 200. ст. 1 т. 7).; ЗОПД ЦГ, чл. 133 ст. 1 т. 9) и 298.ст. 2 т.6); ЗТД, чл. 220 ст. 5 у вези са чл. 275 ст. 1 т. 2) и 441 ст. 1 т. 1); ЗГД, чл. 230 ст. 5. у вези са чл. 293 ст. 1 т. 2). Словеначко право флексибилно уређује органе друштва са ограниченом одговорношћу, препуштајући да се унутрашња организација уреди оснивачким актом. То значи да у друштву са ограниченом одговорношћу одлуку о расподели добити доноси орган одређен оснивачким актом, чл. 505 ст. 1; ЗОПД РС, чл. 132 ст. 1 т. в) и 281 ст. 1. т. в). Међутим, у праву Републике Српске одлуку о расподели добити може донети и управни одбор акционарског друштва уколико га за то овласти скупштина, у складу са оснивачким актом, чл. 210 ст. 2.

Домаће право прописује да је за одлуку о дистрибуцији дивиденде члановима друштва потребна квалификована већина од најмање 2/3 гласова на скупштини,[17] при чему се оставља могућност да се оснивачким актом може предвидети и друга већина за доношење ове одлуке, али не мања од обичне већине од укупног броја гласова чланова друштва који имају право гласа.[18]

Имајући у виду да се дивиденда расподељује из добити остварене из претходних пословних година привредног друштва, неопходно је да надлежни орган привредног друштва претходно, посебном одлуком усвоји редовне годишње финансијске извештаје за претходну пословну годину (која се подудара са календаском).[19] Редовни годишњи финансијски извештај за велика и средња правна лица, правна лица која морају да састављају консолидоване извештаје (матична, односно контролна привредна друштва), као и јавна привредна друштва (друштва чије се акције котирају на берзи) се састоје од: а) биланса стања, б) биланса успеха, в) извештаја о осталом резултату, г) извештаја о променама на капиталу, д) извештаја о токовима готовине и ђ) напомена уз финансијски извештај.[20] Финансијски извештаји морају да се доставе Агенцији за привредне регистре (АПР) најкасније до 31. марта наредне године за претходну годину, а консолидовани финансијски извештаји до 30. априла,[21] док привредна друштва која имају обавезу ревизије финансијских извештаја[22] морају доставити и одлуку о њиховом усвајању најкасније до 30. јуна наредне године, односно до 31. јула наредне године, у случају да састављају консолидоване финансијске извештаје.[23]

---

[17] ЗОПД, чл. 211 ст. 2 т. 4); исто и у праву Републике Српске, ЗОПД РС, чл. 141 ст. 2.

[18] ЗОПД, чл. 211 ст. 3.

[19] ЗОПД, чл. 200 ст. 1. т. 2) и 329 ст. 1 т. 8); ЗОПД ЦГ, чл. 133 ст. 1 т. 7) и 298 ст. 2 т. 2); ЗОПД РС, чл. 132. ст. 1 т. в) и 281 ст. 1 т. в); В. Марјански, 222-223.

[20] Закон о рачуноводству – ЗОР, *Службени гласник РС*, бр. 73/2019 и 44/2021 – др. закон, чл. 29 ст. 5; средња и мала правна лица састављају биланс стања, биланс успеха и напомене уз финансијски извештај, а микро – само биланс стања и биланс успеха.

[21] ЗОР, чл. 44 ст. 1 и ст. 4.

[22] Обавезна („законска") ревизија финансијских извештаја је обавезна за: а) велика правна лица, б) средња правна лица, в) јавна трговачка друштва, г) правна лица и предузетнике чији укупан приход у претходној пословној години прелази 4.400.000,00 евра у динарској противвредности, д) матична привредна друштва; Закон о ревизији, *Службени гласник РС* , бр. 73/2019, чл. 26.

[23] ЗОР, чл. 45 ст. 1 и 2.

Одлука о расподели дивиденди се доноси након доношења одлука о усвајању финансијских извештаја и директно зависи од њене правне ваљаности. Наиме, уколико је судском пресудом поништена одлука о усвајању годишњих финансијских извештаја привредног друштва, сматраће се да је и одлука о расподели добити за ту пословну годину поништена истом пресудом.[24]

Напомињемо да није нужно да се одлука о расподели дивиденде донесе на истој седници скупштине на којој је донета одлука о усвајању финансијских извештаја, односно може се донети и на ванредној скупштини привредног друштва, која се одржава након редовне.[25] Међутим, наше пра́во погрешно одређује да се „плаћање дивиденде акционарима може одобрити одлуком о расподели добити усвојеној на *редовној седници скупштине*, којом се одређује и износ дивиденде и рок за исплату...".[26] Основна карактеристика дивиденде (за разлику од међудивиденде) је да се она заснива на редовним (годишњим) финансијским извештајима, а не по томе да ли је одлука о расподели донета на редовној или ванредној скупштини друштва.[27]

Поставља се и питање тзв. „стабилизације дивиденде", односно да ли се дивиденда може исплатити из статутарних резерви друштва које су створене у претходном периоду из добити привредног друштва која није била расподељена акционарима, односно члановима друштва? У француском и англосаксонском праву је ова могућност дозвољена.[28] Тумачењем релевантних законских одредби закључили смо да је исплата дивиденди из резерви друштва установљених за ту намену дозвољена и у нашем праву.[29]

3. Дан дивиденде

Трећи услов смо назвали „*D day*" и он означава дан одређен статутом, оснивачким актом (у случају друштва са ограниченом одговорношћу) или одлуком о исплати дивиденде у складу са методом за његово

---

[24] ЗОПД, чл. 380; В. Марјански, 223.

[25] В. Марјански, 225-226

[26] ЗОПД, чл. 271 ст. 1.

[27] В. Марјански, 226.

[28] М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 486.

[29] ЗОДП, чл. 295 ст. 1 т. 4) који прописује да се капитал акционарског друштва може повећати, између осталог, из *нераспоређене добити и резерви друштва за те намене* (тзв. „повећање из нето имовине друштва"); чл. 273 ст. 1 т. 2) који регулише исплату међудивиденде из резерви друштва за те намене.

одређивање, на који се утврђује списак акционара, односно чланова који имају право на дивиденду. Ако у конкретном случају нема прописаног метода, дан дивиденде се утврђује одлуком о исплати добити.[30] Статутом се може одредити фиксни датум дивиденде (на пример, дан када се одржава седница скупштина на којој се доноси одлука о исплати дивиденде), а посебном одлуком о расподели дивиденде се одређује тачан датум дана дивиденде.[31] У случају јавног акционарског друштва дан дивиденде се мора поклопити са даном акционара, односно са даном на који се утврђује списак акционара који имају право на учешће у раду седнице скупштине, који пада на десети дан пре дана одржавања те седнице. Списак акционара се у овом случају утврђује на основу извода из јединствене евиденције акционара Централног регистра.[32]

Акционар који пренесе акције после дана дивиденде, а пре дана исплате дивиденде, задржава право на исплату дивиденде.[33] У случају друштва са ограниченом одговорношћу ситуација је потпуно другачија. Наиме, преносилац и стицалац удела слободно уговарају питање исплате дивиденде у случају преноса удела, било пре или након дана дивиденде. Тако, преносилац удела може уговором уговорити право да учествује у расподели дивиденде и у случају да је отуђио свој удео пре дана дивиденде, и обратно – да стицалац удела добије право на учешће у добити привредног друштва иако је удео стекао након дана дивиденде.

4. Облици плаћања дивиденде

У великој већини правних система дивиденде се исплаћују у новцу или у акцијама привредног друштва.[34] Међутим, поједина права дозвољавају да се дивиденде исплаћују и у другим хартијама од вредности, као и у стварима.[35] Сматрамо да би ово решење требало унети и у наш правни систем код друштава са ограниченом одговорношћу, као и затворених акционарских друштава. Наиме, на овај начин би се сачу-

[30] ЗОПД, чл. 274 ст. 1 и 2; ЗОПД ЦГ, чл. 238 ст. 2; ЗОПД РС, чл. 213 ст. 1.

[31] М. Васиљевић, 583.

[32] ЗОПД, чл. 331. ст. 1. и 2.

[33] М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 487.

[34] ЗОПД, чл. 272 ст. 1; ЗОПД РС, чл. 211 ст. 1; ЗОПД ЦГ, чл. 238 ст. 2 који допушта да се дивиденда исплаћује и у другим хартијама од вредности;

[35] Хрватско право допушта да се статутом акционарског друштва предвиди да ће се исплате дивиденде вршити и у стварима – ЗТД, чл. 220 ст. 9. И у америчком праву је дозвољена исплата дивиденде из имовине привредног друштва; Robert Charles Hamilton, *The Law of Corporations*, Минесота, 1991, 386-387, преко М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 485.

вала и текућа ликвидност привредног друштва, с једне стране, а његови чланови би осетили непосредне користи од бављења привредном делатношћу. С обзиром да ова могућност није предвиђена у нашем правном систему, чланови могу постати власници над стварима привредног друштва тек након добровољне ликвидације (*ликвидациони вишак*), или путем облигационо-правног односа, што економски није исплативо.

Као шо је напоменуто, исплата дивиденде се може вршити у акцијама, односно у другим хартијама од вредности тог привредног друштва, као и у акцијама и другим вредносним папирима које то друштво поседује у другим привредним друштвима.

У случају исплате дивиденде у акцијама морају се поштовати следећа императивна правила: а) таква исплата мора бити одобрена од стране акционара сваке класе акција по правилима о гласању акционара у оквиру класе акција;[36] б) сваком акционару класе акција које има право на дивиденду плаћање се врши у акцијама те класе; в) изузетно се дивиденда може платити у акцијама друге врсте или класе само уколико је такво плаћање одобрено трочетвртинском већином гласова присутних акционара класе акција којој се такво плаћање врши, као и истом већином гласова акционара класе акција у чијим се акцијама дивиденда исплаћује.[37]

5. Међудивиденда

За разлику од дивиденде, међудивиденда[38] се везује за ванредни финансијски извештај који се доноси за ову сврху, а њена расподела се везује за остварену добит из текуће године која још није евидентирана (исказана) у редовном финансијском извештају.[39] То значи да се пре доношења одлуке о исплати међудивиденде мора сачинити ванредни финансијски извештај искључиво за ову сврху, који мора бити усвојен од скупштине, односно чланова друштва,[40] као и достављен АПР-у ради објављивања.[41]

---

[36] ЗОПД у чл. 357 прописује правила гласања посебних класа акција.

[37] ЗОПД, чл. 272., ст. 1 и 2.

[38] Домаће право користи и термин „привремена дивиденда", ЗОПД, чл. 273; словеначко право – „међудивиденда" („*vmesna dividenda*"), ЗГД, чл 232. Сматрамо да је хрватско решење најпрецизније јер користи термин „предујам дивиденде", ЗТД, чл. 221.

[39] В. Маријански, 236.

[40] ЗОР, чл. 29 ст. 9 прописује да се ванредни биланс састоји од биланса стања и биланса успеха, који се мора доставити АПР-у.

[41] ЗОР, чл. 44 ст. 4; достављање се мора извршити у року од 60 дана од датума биланса.

Домаће право непрецизно регулише да привредно друштво може плаћати привремену дивиденду (међудивиденду) у било које време између редовних седница скупштине, уколико статутом или оснивачким актима није другачије одређено.[42] Као што смо напоменули, основна разлика између дивиденде и међудивиденде је да се дивиденда расподељује на основу нето добити друштва остварене из претходне, или претходних година, а међудивиденда на основу нето добити остварене у текућој години, исказане у ванредном финансијском билансу. Стога би било прецизније међудивиденду назвати „*аконтацијом дивиденде*" или „*предујмом дивиденде*".

Имајући у виду да се међудивиденда исплаћује на основу текуће добити остварене до дана сачињавања ванредног извештаја, прописима су веома прецизно одређени услови за њену исплату, како би се онемогућило смањење основног капитала, као и спречило угрожавање текуће ликвидности друштва. Тако, међудивиденда се може исплатити само ако: а) ванредни финансијски извештај сачињен за ту сврху јасно показује да је друштво за који се исплаћује међудивиденда остварило добит и да су расположива средства друштва довољна за њено плаћање; б) износ међудивиденде који се исплаћује није већи од укупне добити остварене након завршетка претходне пословне године за коју су сачињени редовни финансијски извештаји, увећане за нераспоређену добит и износе резерви које се могу користити за те намене, а умањене за утврђене губитке и износ који се мора унети у законске или статутарне резерве.[43] Хрватско и словеначко право постављају још строже услове: а) на име међудивиденде може се исплатити највише половина износа од *предвиђене добити* умањена за законске и статутарне резерве, б) износ међудивиденде не може прећи половину износа прошлогодишње добити друштва, в) за одлуку о исплати међудивиденде потребна је сагласност управног, односно надзорног одбора.[44]

Домаће право поставља још један услов за исплату међудивиденде уколико се њено плаћање одобрава одлуком одбора директора, односно надзорног одбора – у том случају исплата се може вршити искључиво у новцу.[45]

---

[42] ЗОПД, чл. 273 ст. 1; остао је и у праву Републике Српске, ЗОПД РС, чл. 210 ст. 1.

[43] ЗОПД, чл. 273. ст. 1 т. 1) и 2); ЗОПД РС, чл. 212; Директива ЕУ, чл. 56 ст. 5.

[44] ЗТД, чл. 221; ЗГД, чл. 232.

[45] ЗОПД, чл. 273 ст. 3 и 4.

6. Расподела дивиденде између чланова

Приликом расподеле дивиденде у акционарском друштву прокламовано је начело да су сви акционари под једнаким околностима третирају на једнак начин.[46] То значи да сваки акционар треба да добије износ дивиденде сразмерно броју акција које поседује у укупном број акција одређене класе.[47] Споразум или акт друштва (статут) којим би појединим акционарима у оквиру исте класе акција дале посебне погодности у погледу исплате дивиденде би био ништав.[48] Напротив, хрватско и словеначко право дозвољавају да се ово питање може регулисати другачије статутом акционарског друштва, односно прописују могућност различитог односа расподеле дивиденде између акционара.[49] Уколико акције нису плаћене у целости или нису уплаћене за све акције у истој размери, дивиденда се дели сразмерно у односу на уплаћене износе акција.[50]

За разлику од акционарског друштва, домаће право дозвољава да се оснивачким актом друштва са ограниченом одговорношћу може одредити да се исплата добити не врши сразмерно улозима чланова, већ у другачијој сразмери.[51] Сматрамо да се различита сразмера може установити и уговором закљученим између чланова овог друштва, с оградом да нисмо сигурни да ли би судови прихватили уговор чланова као меродаван по овом питању.[52]

7. Право на потраживање дивиденде

Члан привредног друштва стиче право на имовинско-правни захтев на исплату дивиденде тек након доношења одлуке у њеној расподели.[53] Као таква, дивиденда представља *цивилне плодове*,[54] али све док нема

---

[46] ЗОПД, чл. 269.

[47] ЗОПД, чл. 271 ст. 4; ЗТД, чл. 221 ст. 1; право Републике Српске прописује да се приликом исплате дивиденде у новцу примењује једнак третман за све акционаре, без давања предности једнима у односу на друге, ЗОПД РС, чл. 211 ст. 4.

[48] ЗОПД, чл. 271 ст. 5.

[49] ЗТД, чл. 223 ст. 3; ЗГД, чл. 231 ст. 3.

[50] ЗТД, чл. 223 ст. 2; ЗГД, чл. 231 ст. 2.

[51] ЗОПД, чл. 183 ст. 2; В. Марјански, 229-230.

[52] ЗОПД, чл. 15; супротно В. Марјански, 229.

[53] ЗОПД, чл. 271 ст. 2: „*После доношења одлуке о исплати дивиденде акционар коме треба да буде исплаћена дивиденда постаје поверилац друштва за износ те дивиденде*".

[54] М. Васиљевић, 578; М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 484.

одлуке о њеној расподели право на дивиденду представља апстрактно право члана друштва, чије остварење зависи од напред наведених услова.

Право на дивиденду доспева на дан плаћања дивиденде, који се може регулисати оснивачким актом (код друштва са ограниченом одговорношћу), статутом (акционарска друштва), али се најчешће одређује одлуком о њеној расподели. Према домаћем праву, рок за исплату дивиденде не може бити дужи од шест месеци од дана доношења одлуке о њеној расподели.[55] У хрватском праву максимални рок за исплату дивиденди је значајно краћи и износи 30 календарских дана од дана завршетка седнице скупштине на којој је донета одлука о расподели дивиденди.[56] Истеком рока за наплату дивиденде сваки члан друштва може поднети тужбу привредном суду месно надлежном према регистрованом седишту друштва.[57]

Право на исплату дивиденде не може бити условно, тако да није дозвољено да се дан исплате дивиденде везује за датум ликвидности друштва.[58]

Поставља се и питање да ли члан привредног друштва може да принуди привредно друштво да донесе одлуку о расподели дивиденди. Наиме, у пракси није тако редак случај да привредно друштво, иако

---

[55] ЗОПД, чл. 271 ст. 1.

[56] ЗТД, чл. 223 ст. 4.

[57] Закон о уређењу судова, *Службени гласник РС*, бр. 10/23, чл. 27 ст. 1 т. 3).

[58] „*Како је од стране самог туженог донета одлука о исплати дивиденде из постигнуте добити друштва, то је тужиља у складу са законом стекла статус повериоца за припадајући износ дивиденде, па текуће пословање туженог друштва не може искључити њено законско право да захтева исплату*." – пресуда Привредног апелационог суда, Пж 7790/2021 од 9. јула.2014. године); „*После доношења одлуке о исплати дивиденде, акционар постаје поверилац друштва за износ дивиденде, и као поверилац, има право да тражи исплату дивиденде и то у нето износу по акцији, сразмерно броју акција које поседује. Након доношења одлуке о исплати дивиденде, друштво не може условљавати исплату дивиденде накнадним утврђивањем датума исплате, у складу са ликвидношћу друштва, обзиром да је друштво морало бити ликвидно у моменту донете одлуке о исплати. Ово из разлога што се одлука о исплати дивиденде и доноси ако након распоређивања добити за покриће губитака и за резерве преостане део добити, који се расподељује за дивиденду, у смислу члана 270. став 2. тачка 2. Закона о привредним друштвима*." – Одговори на питања привредних судова који су утврђени на седници Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда одржаној 3, 11. и 26. новембра 2015. године и на седници Одељења за привредне преступе и управно-рачунске спорове одржаној 30. новембра 2025. године, *Судска пракса пракса привредних судова* – Билтен бр. 4/2015.

успешно послује, не исплаћује дивиденде својим члановима, генеришући остварену добит у развијање пословања. Сматрамо да члан нема право да од суда тражи да се обавеже друштво да донесе одлуку о расподели дивиденде, али може да иступи из друштва по основу тога што је онемогућен да остварује своја права у друштву, у случају друштва са ограниченом одговорношћу[59], односно може да тражи да му акционарско друштво откупи акције уколико је гласао против одлуке о расподели добити којим није предвиђена расподела дивиденде, или се суздржао од гласања у вези са том одлуком.[60] Уколико су пак акције друштва курентне на берзи, акционар може једноставно да их прода и прекине чланski однос у друштву.

Коначно, треба анализирати и рок застарелости потраживања дивиденде од стране члана друштва. С обзиром на то да садашњи закон, за разлику од претходног, не прописује рок застарелости потраживања дивиденде,[61] сматрамо да се овде примењује општи рок застарелости од десет година, рачунајући од дана доспелости, односно од дана исплате дивиденде.[62]

8. Правне последице недопуштених исплата дивиденде

Дивиденда, као и све друге исплате члановима друштва, мора бити у складу са *законским ограничењима плаћања* (о чему је расправљено у поглављима 2 и 5 овог одељка). Домаће право децидно прописује да се у односу на друштва са ограниченом одговорношћу могу вршити исплата добити, повраћај додатних уплата, зајма и сл., као и друга плаћања искључиво у складу са оснивачким актом и одредбама закона *о ограничењима плаћања*.[63] Међутим, у погледу акционарских друштава прописано је да друштво увек може вршити плаћања свом акционару

[59] ЗОПД, чл. 188 ст. 2 т. 2).

[60] ЗОПД, чл. 474, ст. 1. т, 1).

[61] Дерогирани Закон о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, бр. 125/2004, 34/2006, 55/2009 и 99/2011 у члану 47 ст. 1 је прописивао да право на дивиденду застарева у субјективном року од 180 дана, односно у објективном року од 3 године од дана доспелости.

[62] ЗОО, чл. 371; истоветан је и став судова (Одговори на питања привредних судова који су утврђени на седници Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда одржаној 8. и 9. новембра 2023. и на седници Одељења за привредне преступе одржаној 9. новембра 2023. године, *Судска пракса пракса привредних судова* – Билтен бр. 4/2023.

[63] ЗОПД, чл. 182.

који је физичко лице по основу уговора о раду![64] Ова неспретна формулација може довести до недоумица у пракси. Могућа су два тумачења – прво, да је дозвољена исплата без ограничења само у односу на зараде акционара, а да су сва друга плаћања обухваћена правилом ограничења, те – друго, да се правило ограничења плаћања односе само на исплату дивиденде и камате на дивиденде, а по угледу на Директиву ЕУ.[65]

Национална права изричито прописују да су чланови друштва, којима је извршено плаћање дивиденде супротно императивним нормама које се односе на ограничења плаћања, обавезни да тај износ врате друштву, уз ограду да се мора доказати да су знали или морати знати да је исплата извршена супротно правилима.[66] Тужбу за повраћај дивиденди може поднети: а) друштво, б) сваки члан који поседује најмање 5% основног капитала (*дериватинва тужба*), г) повериоци, као и д) стечајни управник (уколико се над друштвом отвори стечајни поступак).[67] Рок за подношење тужбе је преклузиван и износи пет година од дана извршене исплате за чланове акционарског друштва, односно десет година у односу на чланове друштва са ограниченом одговорношћу.[68]

Поред чланова друштва са ограниченом одговорношћу који су примили недопуштену дивиденду, солидарно су одговорни и а) други чланови друштва који су одобрили ту исплату гласањем на скупштини, б) директори, в) чланови надзорног одбора (уколико је управљање друштвом дводомно) ако су одобрили недопуштену исплату, или су намерно или грубом непажњом допринели да друштво исплати недопуштену дивиденду. Рок за подношење тужбе против ових лица је пет година од дана извршене исплате.[69]

Домаће право не предвиђа одговорност за управу и чланове надзорног одбора акционарског друштва у погледу извршења недопуштених плаћања, укључујући и дивиденде, али се њихова одговорност може засновати на општим правилима њихове дужности према друштву.[70]

---

[64] ЗОПД, чл. 275 ст. 3.

[65] ЗОПД, чл. 56. ст. 4.; Јована Величковић, Ограничења плаћања друштва капитала (Општи поглед), *Право и привреда,* бр. 4–6/2019, 304–305.

[66] ЗОПД, чл. 275 ст. 5; ЗТД, чл. 224 ст. 1; ЗГД. чл. 233 ст. 1; Директива ЕУ, чл. 57.

[67] ЗОПД, чл. 275 ст. 6 у вези са чл. 79; ЗТД, чл. 224 ст. 2; ЗГД, чл. 233 ст. 2.

[68] ЗОПД, чл. 275 ст. 5; ЗТД, 224 ст. 3. и чл. 185 ст. 6; ЗГД, 233. ст. 3.

[69] ЗОПД, чл. 185 ст. 3, 4 и 5.

[70] ЗОПД, чл. 63 (*дужност пажње*); М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 488.

Предвиђена је и казнена одговорност за привредно друштво, као и за одговорна лица (директоре, односно чланове управног и надзорног одбора) у случају исплате дивиденде противно правилима ограничења плаћања.[71]

II. Пореско-правни аспект дивиденде

Пореско-правни аспект је такође веома битан, јер од познавања домаћих пореских прописа, као и прописа који важе у другим јурисдикцијама зависи колики ће порез бити плаћен на исплаћене дивиденде, односно колики износ дивиденде ће примити чланови привредног друштва (бруто или нето дивиденду); ово значи да правилном применом домаћих и упоредних правних норми може доћи до знатне оптимизације приликом исплате дивиденде.

Порески третман исплате дивиденде се знатно разликује у односу на исплате физичким и правним лицима, као и у погледу исплате резидентима и нерезидентима.

1. Исплата дивиденде резидентном („домаћем") правном лицу

Дивиденду коју резидентно друштво[72] прима од стране резидентног привредног друштва које исплаћује дивиденду, у својим пословним књигама задужује рачун 220 – *Потраживања за камату и дивиденду*, а одобрава рачун 660 – *Финансијски приходи од матичних и зависних правни лица*, односно рачун 661 – *Финансијски приходи од осталих правних лица*, у зависности од тога да ли прималац дивиденде спада у категорију матичних или осталих правних лица.[73]

Приход који оствари резидентно правно лице по основу у добити и удела у добити од другог резидентног друштва (друштва исплатиоца дивиденде) *не улази у пореску основицу*.[74] Значи, правно лице резидент ће примити дивиденду у бруто износу, с обзиром да се порез по овом

---

[71] ЗОПД, чл. 585 ст. 1 т. 5) и ст. 2, чл. 586 ст. 1 т. 5) и 6) и ст. 2.

[72] Под резидентним правним лицем се сматра правно лице које је основано или има место стварне управе и контроле на територији Републике Србије – Закон о порезу на добит правних лица, ЗПДПЛ, *Службени гласник РС*, бр. 25/2001, 80/2002, 80/2002 – др. закон, 43/2003, 84/2004, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014 – др. закон, 142/2014, 91/2015- аутентично тумачење, 112/2015, 113/2017, 95/2018, 86/2019, 153/2020, 118/2021 и 94/2024, чл. 2 ст. 2.

[73] Правилник о контном оквиру, чл. 18 ст. 2 и чл. 55 ст. 1 и 2.

[74] ЗПДПЛ, чл. 25 ст. 1.

основу не плаћа. Ову погодност нарочито уживају домаћа контролна друштва (концерн, односно холдинг).[75]

2. Исплата дивиденде нерезидентом привредном друштву

За разлику од резидентних привредних друштава, приход од дивиденде нерезидентних правних лица се опорезује по одбитку. При том, правни третман нерезидентних правних лица се разликује у зависности од тога којој јурисдикцији то правно лице припада. Тако, једна категорија нерезидентних правних лица плаћа порез на приход од дивиденде по општој стопи, друга по нижој, а трећа по вишој стопи од опште стопе.

а) Опорезивање прихода од дивиденде по општој стопи

Порез на добит по одбитку на приходе од дивиденде које нерезидентно правно лице оствари од резидентног правног лице се обрачунава и плаћа по општој стопи од 20%.[76] Општа стопа пореза по одбитку на приходе од дивиденде се обрачунава и плаћа у односу на правна лица која долазе из држава са којима наша земља није закључила уговор о избегавању двоструког опорезивања. То значи да, приликом исплате дивиденде за нерезидентна правна лица из ове категорије, треба обрачунати и платити порез по општој стопи од 20% , тако да ће прималац дивиденде примити 80% од бруто обрачунате дивиденде.

б) Опорезивање прихода од дивиденде по стопама прописаним двостраним уговорима о избегавању двоструког опорезивања

Са појачаним укључивањем наше земље у међународне финансијске и привредне токове, проузрокованим повећаним приливом директних страних инвестиција, као и доласком радне снаге из иностранства (превасходно из Азије) појавила се и потреба за закључивањем међународних уговора о избегавању (отклањању) двоструког опорезивања.[77] У тре-

[75] ЗОПД, чл. 550–553.

[76] ЗПДПЛ, чл. 40 ст. 1 т. 1).

[77] Двострани међународни уговори о избегавању двоструког опорезивања се закључују по узору на моделе које су израдиле Уједињене нације (*United Nations Model Double Taxation Convention Between Developed and Devoloping Conutries, UN,* Њујорк, 2021), као и ОЕЦД (*OECD Model Tax Convention on Income and on Capital, Condensed version, OCED Publishing,* 2017), http://dx.doi.org./10.1787/mtc_cond_2017-en; Основни циљеви закључивања споразума о избегавању двоструког опорезивања су: а) увођење упоредивих пореза у две (или више) држава на истог пореско обвезника, у погледу истог предмета опорезивања и за исте временске

нутку израде чланка наша земља је закључила споразуме о избегавању двоструког опорезивања са 64 државе.[78]

Анализом закључених споразума о избегавању двоструког опорезивања закључили смо да у највећем броју случајева одредбом члана 10. појединачног споразума регулише опорезивање дивиденди које исплаћује привредно друштво – резидент државе уговорнице резиденту друге државе уговорнице. При том се споразуми разликују по томе што у једним (мањина) је прописана јединствена пореска стопа,[79] док већина споразума има различиту стопу пореза у зависности од учешћа примаоца дивиденде у основном капиталу друштва исплатиоца дивиденде.[80]

Да би се применила нижа пореска стопа на приход од дивиденде нерезидент мора да достави надлежној филијали Пореске управе валидну потврду о резидентности односне државе уговорнице, као и доказ о плаћеном порезу по одбитку.[81]

Пре исплате дивиденде, нерезидент мора да добије порески број (ПИБ), као и да отвори нерезидентни рачун у домаћој пословној банци. Коначно, да би се новац по основу примљене дивиденде трансферисао у иностранство неопходно је да Пореска управ изда уверење којим се потврђује да је трансфер слободан, те да су по овом приходу сви порези плаћени у Републици Србији.[82]

периоде; б) разјашњење и стандардизација пореског положаја пореских обвезника који се баве комерцијалним, индустријским, финансијским или било којим другим делатностима у другим државама, кроз примену заједничких решења у свим државама у идентичним случајевима двоструког опорезивања; в) унапређење административне сарадње у пореским питањима, посебно путем размене информација и помоћи у наплати пореза, у циљу спречавања пореске евазије и избегава плаћања пореза – *OECD Model Tax Convention*, стр. 9.

[78] Податак преузет са „сајта" Пореске управе Републике Србије.

[79] Тако јединствена пореска стопа на приход од дивиденде у висини од 5% је уговорена са Катаром и Кином, пореска стопа од 8% са Јерменијом, 10% са Азербејџаном, ДРН Корејом, Кипром, Малезијом, Пакистаном, Румунијом, Тунисом, Црном Гором и Чешком Републиком, 12,5% са Шри Ланком, а 15% са Савезном Републиком Немачком.

[80] Уколико је учешће мање од 25% у основном капиталу друштва исплатиоца дивиденде порез на приход од дивиденде се обрачунава и плаћа по стопи од 10%, односно 15% , у зависности од конкретног споразума, а у случају да је учешће веће од 25% примењује се нижа пореска стопа од 5%.

[81] ЗПДПЛ, чл. 40а ст. 1, 2 и 4.

[82] Закон о девизном пословању, *Службени ɪласник РС*, бр. 62/2006, 31/2011, 119/2012, 139/2014, 30/2018 и 19/25, у чл. 29 ст. 1 изричито прописује да нерези-

в) Опорезивање прихода од дивиденде резидената који потичу из јурисдикција са преференцијалним пореским системом

Коначно, треба анализирати и пореско-правни третман нерезидентних привредних друштава која потичу из територија тзв. „пореских рајева", односно јурисдикција са преференцијалном пореским системом.[83] У ову категорију спадају правна лица која испуњавају један од алтернативно постављених услова: а) уколико су основана на једној од тих територија, б) уколико на њој имају регистровано седиште, в) уколико на њој имају седиште главне управе, или г) уколико на њој имају место стварне управе.[84] Ипак, дозвољено је доказивати супротно у пореском поступку, односно доказивати да се привредно друштво може сматрати резидентом друге државе уговорнице за потребе примене међународног уговора о избегавању двоструког опорезивања.[85]

Министарство финансија је прописало листу јурисдикција са преференцијалном пореским системом, на којој се налази 49 пореских територија (егзотична острва која се налазе у Пацифичком океану –

дент који послује преко нерезидентног рачуна, уколико врши пренос са тог рачуна у иностранство, мора претходно да измири све порезе их тог посла у Републици Србији, о чему подноси доказ надлежном пореском органу, изузев уколико се средства преносе у иностранство са наменских рачуна за трговање хартијама од вредности, под условом да је то регулисано међународним уговором о избегавању двоструког опорезивања.

[83] ЗПДПЛ, у чл. 3а дефинише да се под јурисдикцијом са преференцијалним пореским системом сматра територија са пореским суверенитетом на којој се примењује законодавство које пружа могућност за значајно пореско оптерећење добити правних лица, као и дивиденди које она расподељују својим оснивачима у поређењу са оним предвиђеним домаћим прописима, односно она која не пружа транспарентне податке о стварним власницима правних лица, или која онемогућава утврђивање пореских чињеница које би биле од значаја за утврђивање пореских обавеза према домаћим прописима.

[84] ЗПДПЛ, чл. 3а ст. 2.

[85] ЗПДПЛ, чл. 3а ст. 2. *„Нерезидентно правно лице, иако је уписано на територији јурисдикције са преференцијалним системом (у конкретном случају регистровано на Маршалским острвима), али није њихов резидент, у циљу утврђивања чињенице да је резидент државе уговорнице са којом наша држава има закључени уговор о избегавању двоструког опорезивања (у конкретном случају резидент Турске) потребно је да то привредно друштво докаже резидентност те државе (Турске) на прописаном обрасцу Пореске управе Републике Србије или овереном преводу потврде на обрасцу које прописује та држава. При том, Пореска управа у циљу утврђивања валидности потврде има право да у оквиру своје надлежности контактира надлежне органе те државе (Турске)"* – Мишљење Министарства финансија бр. 011-00-01030/2022-04 од 10. фебруара 2023. године.

Микронезија и Полинезија, Карипском мору, Индијском океану; поједине територије су са континената – Средња Америка (Панама), Северна Африка (Либерија), и Азија (Бахреин и Макао), али су на листи и неколико пореских територија која се налазе у Европи – Лихтенштајн, Монако, Гибралтар, Острво Мен, Гернзи и Џерзи.[86]

На први поглед сматрало би се да ова привредна друштва плаћају порез на приход од дивиденде по стопи од 25%, имајући у виду да по овој стопи плаћају порезе на приходе настале по основу: а) ауторских накнада, б) камата, в) закупа, односно подзакупа непокретности и покретних ствари, као и г) накнада по основу услуга.[87] С обзиром да на овом списку нису наведене дивиденде, тумачењем правног метода *argumentum a contrario*, произилази да и ова привредна друштва плаћају порез по одбитку на приход од дивиденди по општој стопи, односно по стопи од 20%.

3. Исплата дивиденде резидентном физичком лицу

У случају да се дивиденда исплаћује физичком лицу који је резидент Републике Србије,[88] привредно друштво које исплаћује дивиденду је дужно да приликом њене исплате обрачуна, обустави и уплати порез по одбитку.[89] Резидентно физичко лице коме се исплаћује дивиденда је порески обвезник по основу прихода од капитала.[90] Пореску основицу представља бруто износ исплаћене дивиденде која се опорезује пореском стопом од 15%.[91]

Ово значи да „домаће" физичко лице, након опорезивања, добија 85% од износа бруто дивиденде. Погодност је да приходи од капитала (дивиденде и камате) не улазе у основицу за израчунавање годишњег пореза на доходак грађана.[92]

---

[86] Детаљна листа ових пореских територија се налази у Правилнику о листи јурисдикција са преференцијалном пореском стопом, *Службени гласник РС*, бр. 122/2012, 104/2018 и 161/2020. На првобитној листи је била 51 пореска територија, али су у међувремену „отпали" са листе Хонг Конг и Сан Марино.

[87] ЗПДПЛ, чл. 40 ст. 4.

[88] Закон о порезу на доходак грађана – ЗПДГ, *Службени гласник РС*, бр. 24/2001, ... 19/2025, у чл. 7 ст. 2. регулише да је резидент наше државе физичко лице које: на њеној територији а) има пребивалиште или центар пословних и животних интереса, или б) непрекидно борави или са прекидима најмање 183 дана у периоду од 12 месеци који почиње или се завршава у односној пореској години.

[89] ЗПДГ, чл. 101 у вези са чл. 99 ст. 1 т. 3).

[90] ЗПДГ, чл. 64 ст. 1 т. 3).

[91] ЗПДГ, чл. 63 и 64.

[92] ЗПДГ, чл. 87–89а.

4. Исплата дивиденде нерезидентном физичком лицу

Порески треман приликом исплате дивиденде нерезидентном физичком лице је истоветан као и код исплате физичком лицу – резиденту. Наиме, привредно друштво – исплатилац дивиденде је дужно да обрачуна, обустави и уплати порез по одбитку у моменту исплате дивиденде. Пореска стопа је истоветна као и код резидената – 15% на износ исплаћене бруто дивиденде, изузев у случају када се ради о резиденту државе са којом наша земља има закључени уговор о избегавању двоструког опорезивања, у ком случају се примењује пореска стопа из међународног уговора уколико је нижа од опште пореске стопе. Услов је да нерезидент прибави потврду о резидентности државе на коју се позива.

III. Закључак

Дивиденда представља једно од основних имовинских права члана друштва капитала. Њена специфичност у односу на остале исплате члановима привредног друштва је да се једина исплаћује из остварене добити друштва, као и из статутарних резерви оформљених за ову намену.

Да би члан друштва остварио право на дивиденду морају се испунити кумулативно три услова: а) постојање добити у претходној пословној години (претходним годинама), б) доношење одлуке о расподели добити од стране надлежног органа друштва и в) поседовање акција, односно удела на дан дивиденде.

По правилу, дивиденда се исплаћује након усвајања редовних годишњих финансијских извештаја, тј. обрачунава се и исплаћује на основу претходно остварене добити, али постоји и законска могућност да се дивиденда исплаћује на основу ванредних финансијских извештаја сачињених за ту прилику – међудивиденда, која се заснива на нето добити оствареној у текућој години до дана сачињавања ванредних финансијских извештаја. Стога аутор сматра да би се међудивиденда исправније означавала као предујам (аконтација) дивиденде. Осим тога, било би пожељно и да се смањи горњи износ међудивиденде који може бити исплаћен. Сагласно томе, требало би изменити одредбу члана 273 ст. 1 ЗОПД, која би могла гласи:

> „Ако статутом није другачије одређено, аконтација дивиденде се може исплаћивати и току текуће пословне године: 1) ако ванредни извештај о пословању друштва и његовим финансијским резултатима сачињени за ту намену јасно показује да је друштво у периоду за који се исплаћује

аконтација дивиденда остварило добит и да су новчана средства друштва довољна за њено плаћање; 2) ако износ аконтације дивиденде која се исплаћује није већи од половине добити након завршетка претходне пословне године за коју су сачињени финансијски извештаји, увећане за износ резерви које се могу користити за те намене, а умањене за утврђене губитке и износ који се мора унети у резерве у складу са законом или статутом".

Такође, требало би дозволити да дивиденда може бити исплаћена и у стварима, барем у односу на друштва са ограниченом одговорношћу и затворена акционарска друштва.

Milan Pavic, PhD
attorney at law from Belgrade

THE RIGHT OF A COMPANY'S MEMBER TO A DIVIDEND

Summary:

The article analyzes the corporate and tax aspects of dividend as one of the proprietary rights of members of a company.
The article discusses the legal nature of dividend, the cumulative conditions required for its payment, the forms of distribution, interim dividends, as well as liability for unauthorized payments. Within the framework of these issues, a comparison is made between domestic legal regulations and the laws of neighboring countries, as well as the European Union's law. The aim of the comparative legal analysis is to identify legal solutions from other jurisdictions that could be implemented into domestic legislation and that would better regulate this institute in certain aspects (*e.g.*, limiting the payment of the maximum amount of interim dividend, the possibility of paying dividend in kind, *etc.*).
On the other hand, the analysis of the tax aspect of dividend payments is aimed to highlight to businesspeople, fellow lawyers, and accountants the possibilities for its optimization, so that, in a legally permissible way, a lower tax is paid in practice, and the member receives a higher amount of the calculated dividend.

Keywords: right to participate in profits, dividend, interim dividend, forms of dividend distribution, payment limitations, tax on dividend income.

Датум пријема рада: 6. јули 2026.
Датум одобрења рада: 30. јули 2026.
ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 341.24
343.85:343.352

Др Мирослав Пауновић
адвокат из Београда*

МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНИ ОКВИР ЗА СПРЕЧАВАЊЕ КОРУПЦИЈЕ

Сажетак:

Републику Србију обавезује више међународних инструмената из области спречавања корупције. Неки од њих су правно обавезујући (међународне конвенције), а други (препоруке, резолуције, стандарди) немају формално такву снагу, али би требало да имају значајан утицај на законодавство и праксу Србије, нарочито у процесу европских интеграција и примене европских правних тековина, те зато што произилазе из чланства Србије у међународним организацијама. У прилогу се даје преглед тих докумената и указује на потребу прегледа усаглашености српског законодавства и праксе у борби против корупције са међународним изворима и отклањања озбиљних пропуста и недоследности у њиховој примени у Србији.

Кључне речи: корупција, међународне уговори, обавезујуће норме (*hard law*), антикорупцијски стандарди, препоруке, „меко право" (*soft law*), *GRECO*

I. Увод

Систем норми за спречавање и сузбијање корупције у Србији садржан је у домаћим прописима и стратешким документима.[1] Но важан елеменат у овом оквиру су и правила утврђена међународним уговорима којима је Србија приступила (*hard law*), као и други инструменти створени у међународној заједници, који формално нису обавезујући

* Главни и одговорни уредник *Бранича*.
Електронска адреса аутора: paunovic.law@eunet.rs

[1] Закон о спречавању корупције, *Службени гласник РС*, бр. 35/2019, 88/2019, 11/2021 – аутент. тумачење, и 14/2022; Национална стратегија за борбу против корупције од 2024–2028. године, *Службени гласник РС*, бр. 63/2024; и др.

(препоруке, резолуције, стандарди, који чине такозвано „меко право" – *soft law*), али би требало да имају велики значај за домаће законодавство и праксу у овој области, јер црпе своју снагу из ауторитета организација у чијем окриљу су донети и чијим правним тековинама Србија формално тежи.

Домаћи прописи, а посебно озбиљни недостаци у њиховој примени, не чине ефикасан бедем корупцији, што је већ опште познато у правној и политичкој пракси у Србији. Но, и стање у примени међународних извора у овој области има озбиљних недостатака, те је механизам за спречавање корупције у целини у доброј мери неделотворан.

По многим показатељима, у овој области, Србија се налази међу државама са изразито високим нивоом корупције.[2]

Ово указује на потребу да анализа спровођења активности на спречавању и искорењивању корупције у Србији укључи, између осталог, и оцену степена примене међународних норми односно сагледавање у којој мери је извршена законодавна хармонизација са међународним правним оквиром, те да ли институционална подршка овој борби и пракса државних органа одударају од међународних стандарда.

У овом прилогу се набрајају правила међународног права у области борбе против корупције чија примена је обавезна односно долази у обзир за примену у Србији.

II. Обавезујући међународни извори у области борбе против корупције

1. Конвенција у оквиру Уједињених нација

Конвенција Уједињених нација против корупције, усвојена је у Мериди 2023. године, представља најважнији међународни уговор у об-

[2] Најзначајнији показатељ нивоа корупције у појединим земљама је Индекс перцепције корупције (*Corruption Perception Index – CPI*) организације *Transparency International*. Обухвата 182 државе, заснива се на више независних извора (Светска банка, Светски економски форум, *Economic Intelligence Unit* и други) и убедљиво је најцитиранији и најкоришћенији показатељ у међународним поређењима. У последњем годишњем извештају организације *Transparenncy Internati*onal за 2025. годину Србија се налази на 116. месту од укупно 182 земље. Ово представља пад у односу на претходну годину, најлошији је резултат који је Србија забележила у последње две деценије и на последњем је месту у региону Западног Балкана. Из целе Европе иза Србије на овој табели су само Белорусија, Турска и Русија.

ласти борбе против корупције.[3] Важност Конвенције огледа се у томе што представља први универзални међународни инструмент који на свеобухватан начин повезује превентивне и репресивне механизме за борбу против корупције.

Конвенција уређује: – превентивне мере у борби против корупције, – независна тела за спречавање корупције, – јавне набавке и и управљање јавним финансијама, – спречавање сукоба интереса, – криминализацију различитих облика корупције, – међународну правну помоћ у области спречавања корупције, – екстрадицију, – повраћај имовине стечене корупцијом, – међународну сарадњу у овој области, те – техничку помоћ у спровођењу конвенцијских правила и праћење примене Конвенције.

2. Акти донети у оквиру Савета Европе

Србија је чланица Савета Европе од 2023. године и прихватила је најзначајније антикорупцијске инструменте које је донела ова организација.

Ту спада Кривично-правна конвенција о корупцији из 1999. године,[4] којом су се државе обавезале да криминализују: – активно и пасивно подмићивање домаћих и страних јавних функционера; – трговину утицајем; – прање новца проистеклог из корупције; – рачуноводствене злоупотребе повезане са корупцијом и – међународну сарадњу. Додатним протоколом уз ову Конвенцију[5] кривично-правна заштита је проширена на домаће и међународне арбитре и на поротнике.

Грађанско-правна конвенција о корупцији[6] је први међународни уговор којим се уређују грађанско-правне последице корупције; њом се

---

[3] Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против корупције – *United Nations Convention against Corruption – UNCAC*, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 12/2005. Србија је, по основу сукцесије, држава-чланица ове Конвенције.

[4] Закон о потврђивању Кривичноправне конвенције Савета Европе (*Criminal Law Convention on Corruption, ETS 173*), *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 2/2002 и *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 18/2005. Србија је сукцесијом наставила чланство.

[5] Закон о потврђивању Додатног протокола уз Кривичноправну конвенцију Савета Европе (*Additional Protocol to the Criminal Law Convention on Corruption, ETS 191*), *Службени гласник РС – Међународни уговори,* бр. 102/2007.

[6] Закон о ратификацији Грађанскоправне конвенције Савета Европе (*Civil Law Convention on Corruption, ETS 174*), *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 102/107.

гарантују: – право на накнаду штете изазване корупцијом, – заштита узбуњивача односно запослених који пријављују корупцију, – могућност поништаја уговора закључених путем корупције, те – одговорност државе за штету.

III. „Меко право" у области борбе против корупције

1. Препоруке Савета Европе

Препоруке Савета Европе, иако немају обавезујућу снагу, представљају европске стандарде добре управе, интегритета јавне службе и транспарентности политичког система.

Најзначајнији документи су:

– Резолуција о двадесет водећих принципа за борбу против корупције[7] утврђује као основне принципе: независност органа; – транспарентност; – одговорност јавних функционера и – ефикасно кривично гоњење.

– Препорука о кодексима понашања јавних службеника,[8] која садржи Модел кодекса понашања јавних службеника; те

– Препорука о заједничким правилима против корупције у финансирању политичких странака и изборних кампања,[9] која представља основ европских стандарда у области финансирања политичких активности.

2. Препоруке *GRECO*-а

Група држава против корупције *GRECO*,[10] је антикорупцијско тело Савета Европе које развија контролни механизам за праћење антикорупцијских политика и примене антикорупцијских стандарда у државама чланицама; његова основна улога је да побољша капацитете држава чланица у борби против корупције кроз процес међусобне евалуације и дефинисања препорука заснованих на европским стандардима.

---

[7] Двадесет водећих принципа за борбу против корупције, Резолуција (97)24 – Twenty Guiding Principles against Corruption.

[8] Препорука о кодексима понашања јавних службеника, бр. 2000(10) – *Recommendation on Code of Conduct for Public Officials*.

[9] Препорука о заједничким правилима против корупције у финансирању политичких странака и изборних кампања, бр. (2003)4 – *Recommendation on Common Rules against Corruption in the Funding of Political Parties and Electoral Campaigns*.

[10] Група држава против корупције (*Group of States against Corruption – GRECO*).

Иако препоруке *GRECO*-а нису правно обавезујуће, Србија је институционално и политички везана за њихово спровођење, тако да чланство Србије у Савету Европе подразумева: – периодичне евалуације препорука, – обавезу спровођења препорука, те – извештавање о њиховом спровођењу.

GRECO врши евалуацију испуњености својих препорука за одређену државу.[11] За Србију је *GRECO* извршио анализу спровођења 24 препоруке у такозваном петом евалуационом кругу и у извештају из 2024. године о усклађености навео статус испуњености ових препорука.[12]

У погледу укупних налаза, *GRECO* је у извештају о усклађености из 2024. године утврдио да од 24 препоруке Србија није спровела 14 препорука, а да је 10 препорука само делимично испунила.

GRECO је посебно указао на недовољан напредак у следећим областима: – провера интегритета министара у влади пре именовања, –

[11] *GRECO* врши мониторинг свих својих чланова на једнакој основи, на основу међусобне евалуације и непосредног или посредног притиска (*peer pressure*) да земља чланица примени одређене стандарде у борби против корупције. Сви чланови учествују, и подвргавају се, без рестрикција међусобној евалуацији и процедури испитивања поступања по препорукама. Мониторинг се састоји из „хоризонталне" евалуације (сви чланови се процењују у тзв. евалуационим рундама – *evaluation rounds*) што доводи до препорука чији је циљ да се унапреди законодавство, спроведу институционалне реформе и побољша пракса. Други облик праћења одвија се у поступку оцене испуњености препорука (*compliance procedure*) која обухвата процену мера које је конкретан члан предузео у примени препорука. Процес евалуације конкретног члана се одвија у тачно дефинисаном поступку који спроводи тим експерата које именује *GRECO*. Анализа ситуације се спроводи на основу писаних одговора на упитник, те информација које се прикупљају на састанцима са званичницима и представницима цивилног друштва приликом посете експерата земљи чији се правни оквир и пракса анализирају. Нацрт извештаја се доставља земљи чланици на преглед и коментаре пре него што се достави *GRECO*-у на усвајање. У извештају се прецизира да ли законодавство и пракса одговарају или не одговарају стандардима који су оцењивани. Закључци могу довести до препорука којима се захтева предузимање мера у року од 18 месеци. Правила *GRECO* поступања предвиђају још детаља око поступка провере поступања земље по препорукама и даљих мера које *GRECO* може да предузима.

[12] Извештај, усвојен на 97. пленарној седници од 17. до 21, јуна 2024. године (документ *GrecoRC5/ 2024/9*) , је сачињен према теми „Спречавање корупције и јачање интегритета у централним органима власти (највишим извршним функцијама) и органима за спровођење закона". В. *coe.int/en/web/greco/evaluation/round–5*. Извештај садржи, уз детаљну анализу одговора Србије на упитник и налаза из посете оцењивачког тима, оцену за препоруке: „испуњења" (*implemented*), „делимично испуњена" (*partly implpemented*) и „није испуњена" (*not implemented*).

транспарентност рада Владе и саветника, – правила о лобирању и контактима са интересним групама, – управљање сукобом интереса највиших извршних функционера, – контрола пријава имовине, – интегритет и независност полиције, нарочито у погледу именовања на руководећа места, унутрашње контроле и заштите узбуњивача.

Дакле, *GRECO* је оценио да Србија није у потпуности спровела ниједну од 24 препоруке односно да је само један део делимично применила, те да ниво примене антикорупцијских стандарда није задовољавајући. Истовремено, *GRECO* је констатовао да су одређени помаци остварени у нормативи (измене појединих прописа, доношење смерница и кодекса), али да то није било довољно да би конкретне препоруке биле оцењене као у потпуности спроведене.

Од оцена за 24 препоруке, има и оних које се издвајају по томе што посебно илуструју суштинске налазе петог евалуационог круга, које су од посебног значаја за процену стања владавине права (и то у областима које су у жижи јавности у последњем периоду).

Скраћени, илустративни приказ неких од тих препорука и оцена испуњености је следећи:

Област	**Препорука**	**статус (2024)**
Интегритет чланова Владе	Увести систематску проверу интегритета кандидата за министре пре именовања	Није спроведена
Лобирање	Уредити контакте министара и других високих функционера са лобистима и другим заинтересованим лицима	Није спроведена
Транспарентност одлучивања Владе	Повећати транспарентност рада Владе и процеса доношења одлука (закони које Влада предлаже и др.)	Није спроведена
Пријава имовине	Унапредити систем контроле пријава имовине и интереса високих функционера	Делимично спроведена
Руковођење полицијом	Обезбедити транспарентне и објективне поступке именовања руководилаца полиције	Није спроведена
Оперативна независност полиције	Ојачати заштиту полиције од непримереног политичког утицаја	Није спроведена
Унутрашња контрола полиције	Ревидирати заштитне мере које се примењују на надзор над делимичним понашањем полиције и да се осигурају независне истраге притужби на рад полиције и транспарентност	Није спроведена

3. Право Европске уније

Србија није чланица Европске уније, али је као земља кандидат обавезна да своје законодавство усклађује са њеним правним тековинама.

Првобитни акти Европске уније који спадају у област спречавања корупције[13] су замењени новом Директивом 2026/1021 из априла 2026. године о борби против корупције која је објединила и модернизовала правила која су била садржана у ранијим актима из ове области.[14] Нова Директива: – обухвата јавни и приватни сектор јединственим правилима, – проширује каталог кривичних дела (на пример, као кривична дела предвиђа трговину утицајем, злоупотребу функције, проневеру, незаконито богаћење); – уводи детаљна правила о одговорности правних лица, – пооштрава минималне санкције, – прописује мере за спречавање корупције, заштите узбуњивача, одузимање имовинске користи и међународну сарадњу, и – усклађује правила држава чланица ради ефикаснијег гоњења корупције.

Примена ових прописа чини део преговарачких обавеза Србије у оквиру процеса приступања Европској унији (посебно у погледу поглавља која се односе на владавину права и правосуђе).

4. Стандарди *OECD*-а

Организација за економску сарадњу и развој (*Organization for Economic Cooperation and Development – OECD*) је усвојила Конвенцију о борби против подмићивања страних јавних службеника у међународним пословним трансакцијама.[15] Србија још није уговорна страна ове Конвенције, али њени стандарди представљају такође мерило за оцену нивоа борбе против корупције у Србији.

---

[13] Конвенција о заштити финансијских интереса Европских заједница – *PIF* Конвенција (*Convention on the Protection of the European Communities' Financial Interests*) је имала посебан значај за заштиту буџета Европске уније. Конвенција је у великој мери замењена Директивом ЕУ 2017/1371 о борби против превара које утичу на финансијске интересе Уније путем кривичног права (*PIF* Директива). Постојала је и Оквирна одлука Савета 2003/568/*PUP* о борби против корупције у приватном сектору, као и Директива ЕУ 2019/1937 о заштити лица која пријављују повреде права Уније (*EU Whistleblowing Directive*).

[14] Директива 2026/1021 Европског парламента и Савета од 29. априла 2026. године о борби против корупције (*Directive on Combatting Corruption*) – в. *http://data.europa.eu/eli/dir/2026/1021/oj*.

[15] Конвенција о борби против подмићивања страних јавних службеника у међународним пословним трансакцијама – *Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*.

5. Регионалне иницијативе

Србија учествује и у антикорупцијским активностима у региону. Таква је и Регионална антикорупцијска иницијатива, међувладина организација за сарадњу о области борбе против корупције.[16] У оквиру ове Иницијативе доносе се стратешки документи, препоруке и модели добре праксе, подржавају чланице у стварању антикорупцијског законодавства на основу међународних стандарда у овој области.

6. Правила међународних финансијских институција

За сузбијање и спречавање корупције у Србији значај имају и стандарди у овој области које развијају међународне финансијске институције – Светска банка, Међународни монетарни фонд и Европска банка за обнову и развој. Њихови документи нису међународни уговори, али су повезани са финансирањем реформи, па и појединачних пројеката, и представљају важан оквир за борбу против корупције.[17]

7. Стандарди Радне групе за финансијску акцију

За Србију су значајни и стандарди Радне групе за финансијску акцију.[18] То је независно међувладино тело које поставља глобалне стандарде за борбу против прања новца и финансирања тероризма.

Радна група је дефинисала 40 кључних препорука које служе као универзални законски и оперативни оквир који државе треба да

---

[16] Регионална антикорупцијска иницијатива (*Regional Anticorruption Initiative – RAI*) је међувладина организација за сарадњу у области антикорупцијских напора, основана 2000. године. Чине је девет земаља (Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Молдавија, Црна Гора, Македонија, Румунија и Србија). Године 2007. чланице су усвојиле Меморандум о разумевању који се тиче сарадње у борби против корупције. В. *https://rai-see.org*.

[17] У моделима уговора и општим условима уговора, који се обавезно користе на пројектима које финансирају међународне финансијске институције, постоји посебно поглавље које предвиђа дужности и уговорне гаранције прималаца финансирања односно наручилаца у пројектима који се финансирају да морају да поштују стандарде из оквира борбе против корупције (забрана подмићивања међународних и локалних функционера, обавеза пријављивања таквих случајева, мере за спречавање недозвољених радњи у односима са пројектантима, извођачима радова и испоручиоцима опреме, итд.). Ове уговорне одредбе налазе се и у уговорима за пројекте које финансирају одређене државе према споразумима са државом-домаћином.

[18] Радна група за финансијску акцију (*Financial Action Task Force – FATF*). Основале су је земље чланице групе Г7.

примењују (препоруке укључују, између осталог, и правила о транспарентности стварног власништва правних лица). Ови стандарди имају посебан значај за спречавање корупције, јер њихова примена омогућава откривање и одузимање имовинске користи стечене коруптивним делима.

IV. Закључак

Систем за борбу против корупције у Србији не заснива се само на домаћим прописима, већ представља део ширег (међународног, посебно европског) антикорупцијског правног поретка, чији је циљ јачање владавина права и одговорности јавне власти, те заштита јавног интереса.

Међународни правни оквир за спречавање корупције који обавезује Републику Србију заснива се, пре свега, на обавезујућим међународним инструментима (конвенције у оквиру ОУН и Савета Европе којима је Србија приступила). Поред ових докумената, значајан утицај би требало да имају и препоруке Савета Европе, стандарди *OECD*-а, препоруке *FATF*-а и правне тековине Европске уније, те препоруке *GRECO*-а. Овај оквир представља основ за унапређење националног законодавства, изградњу кредибилних институција и побољшање праксе државних органа у области спречавања и искорењивања корупције у Србији.

Озбиљни „коруптивни ризици" који произилазе из постојећег законодавног оквира, као и из праксе у његовој примени, налажу да се ризици стално преиспитују од стране посленика у правној области. Та обавеза подразумева, између осталог, и то да се инсистира на потпуној и неодложној примени правних стандарда утврђених у међународној заједници у овој области, а који су у највећој мери важећи и за Србију.

Miroslav Paunović , PhD
attorney at law from Belgrade

INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK FOR THE PREVENTION OF CORRUPTION

Summary:

The Republic of Serbia is bound by a number of international instruments in the field of corruption prevention. Some of these instruments are legally binding (inernational conventions), while others (recommmendations, resolutions, and standards) do not possess the saame formal legal force. Nevertheless, they should have a significant influence on Serbia's legislation and practice, particularly in the con-

text of the country's European integration process and the implementation of the European *acquis*, as well as by virtu of Serbia's membership in international organizations. The paper provides and overview of these instruments and highlights the need to examine the compatibility of Serbian legislation and practice in combating corruption with international legal sources, as well to address the shortcomings and inconsistences in their implementation in Serbia.

Keywords: corruption, international treaties, binding norms (hard law), anti-corruption standards, soft law, GRECO

Датум пријема рада: 14. јуни 2026.
Датум одобрења рада: 30. јули 2026.
ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД
УДК 347.965(532)

Мирсен Алибашић
адвокат из Новог Пазара*

АДВОКАТУРА У КРАЉЕВИНИ САУДИЈСКОЈ АРАБИЈИ

Сажетак:

У Краљевини Саудијској Арабији важи *sui generis* правни систем с обзиром на изворе правних прописа и монархијски облик владавине. У свету постоји консензус о многим људским, грађанским и политичким правима, те се у том контексту поставља питање доступности и начина регулисања адвокатуре у Саудијској Арабији. Предмет овог рада представља истраживање прописа којима се регулише адвокатура у Саудијској Арабији, услови за бављење адвокатуром за домаћа и страна лица, функција и организација адвокатске коморе, као и накнада за рад адвоката. Методи који се примењују су нормативни и дескриптивни. Значај и циљ овог рада подразумева ближе презентовање и упознавање са прописима о адвокатури у Саудијској Арабији.

Кључне речи: адвокатура, Саудијска Арабија, правни систем, адвокатска комора, страни држављани, правно заступање

I. Правни систем Краљевине Саудијске Арабије

Технички, Саудијска Арабија још увек нема писани устав. Писани акт у функцији устава је најпре објавио краљ Абд ел-Азиз 1932. године, а потом је краљ Фахд реаговао на све веће захтеве за реформама и 1. марта 1992. године коначно издао Основни закон о управљању[1] у којем се у члану 1 наводи да није намењен да служи као устав. Једини устав

* Студент докторских студија на Правном факултету Универзитета у Београду
Електронска адреса аутора: mirsen.alibasic@hotmail.com

[1] Члан 1 Основног закона о управљању (النظام الأساسي للحكم): „Краљевина Саудијска Арабија је суверена арапска исламска држава са исламом као религијом; Божја књига и Сунет Његовог Посланика, Божје молитве и мир над њим, су њен устав, арапски је њен језик, а Ријад је њен главни град". – Доступно на: https://www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/shuraen/internet/laws+and+regulations/the+basic+law+of+government/chapter+one/chapter+one/, приступљено 6. јуна 2026. године.

краљевства је Кур'ан и Сунет Мухамеда[2]. Ипак, осамдесет три члана Основног закона о управљању баве се многим питањима која се обично могу наћи у модерним уставима. Наведени закон прецизира да представља само спровођење исламског права, што обавезује саудијску владу, а не вољу народа. Такође, сваки правни акт у краљевству, било да га доноси судија или краљ, мора бити у складу са Кур'аном и Сунетом.[3] Све правне школе су прихватиле прва два извора – Кур'ан и Сунет, потом којих, у зависности од правне школе, долазе остали супсидијарни правни извори који подразумевају људско резоновање, и то "Иџма" إجماع – консензус исламских учењака (улеме) које представља правно средство за попуњавање празнина у Кур'ану и Сунету чија примена је оправдана јер се везује за дедуктивно закључивање из Кур'ана. Четврти извор права је аналогија (кијас – قياس), која се признаје код либералнијих правних школа. Судска пракса не представља извор закона у исламској јуриспруденцији.[4]

Према Основном закону о управљању, државну власт Краљевине Саудијске Арабије чини судска, извршна и регулаторна власт односно власт која доноси прописе у складу са Кур'аном и Сунетом и ови органи власти сарађују једни са другима у обављању својих дужности. Пошто је Саудијска Арабија исламска земља, њен правосудни систем се заснива на исламском праву (шеријату) и за кривичне и за грађанске случајеве. Основни закон о управљању наглашава да је судство неза-

---

[2] Сунет се, као извор права, са арапског преводи као „уобичајена пракса" или „утабани пут" и дефинише се у правном контексту као говор или дела Посланика Мухамеда (а.с.) или оне праксе које је одобрио. – J. Brand, „Aspects of Saudi Arabia Law and Practice", *Boston College of International and Comparative Law Review*, Vol. 9, No.1, 4.

[3] D. Krell, *Islamic Law in Saudi Arabia*, Brill, Boston, 2025, 26–28.

[4] J. Brand., 4–5. Осим наведених, постоје и остали извори у хијерархијском низу који се тичу људског резоновања, попут бирања прихватљивијег решења с обзиром на ситуацију у Ханефијској правној школи (Истихсан – استحسان), затим претпоставка настављања стања док се не докаже супротно у Маликијској правној школи (Истисхаб – استصحاب), и у Ханбелијској правној школи ауторитативна правна мишљења (фетве) првих следбеника Посланика а.с., принцип општег интереса за ситуације за које не постоји изричит текст у Кур'ану и Сунету (Ел-месалихул-мурселе – مصالح مرسلة) и превентивно правно санкционисање (Седд-и-Зераи – سد الذرائع). Иначе, постоје четири шеријатске правне школе које се не искључују међусобно у исправном исламском веровању, већ се разилазе о појединачним правним питањима, а то су Ханефијска, Ханбелијска, Маликијска и Шафијска. У Саудијској Арабији су званично у примени правна схватања Ханбелијске правне школе.

висна власт.[5] Извршну власт врши краљ у сарадњи са Министарским саветом[6] на чијем је челу. Наиме, краљ спроводи политику нације, легитимну политику у складу са одредбама ислама; спроводи судске одлуке, надгледа спровођење исламског шеријата и заштиту и одбрану земље. Затим, регулаторну власт[7] врши регулаторно тело у сарадњи са Консултативним већем[8] ради задовољавања интереса државе или отклањања онога што је лоше у њеним пословима, у складу са исламским шеријатом, који састављају прописе, а потом их прослеђују Министарском савету и краљу који их разматрају у оквирима функција своје надлежности, а потом их прихватају и објављују у форми декрета.

II. Успостављање адвокатуре у Саудијској Арабији

Историјски гледано, термин „правна пракса", односно правно заступање није био признат у исламској јуриспруденцији. Термин и кон-

[5] Casduloh, „History of Criminal Law Enforcement and Islamic Justice in Saudi Arabia, Al-Mahkamah", *Islamic Law Journal*, Vol. 1, No. 1, 2023, 18–19. Исламско право се не слаже са појмом права какав се налази у системима обичајног или грађанског права. Уместо једнообразне и недвосмислене формулације права, то је научни дискурс који се састоји од мишљења верских учењака, који, на основу текста Кур'ана, Сунета и консензуса првих генерација муслиманских учењака, тврде какав би закон требало да буде. – R. Peters., *Crime and Punishment in Islamic Law*, Cambridge, 2005, 1.

[6] Министарски савет је основан краљевим декретом број А/13 од 27. августа 1993. године, у којем се не наводи обавезан број чланова, па се број њихових чланова мења у односу на потребе, најчешће од 20 до 30 чланова, доступно на: https://hrlibrary.umn.edu/research/saudiarabia/law-council_ministries.html, приступљено дана 7. јуна.2026. године.

[7] Са интенцијом се избегава термин „законодавна" или „легислативна власт" која значи стварање права и прописа, што би било супротно исламском схватању да је једини творац закона Бог, те да људи могу регулисати одређене ситуације само у складу са прописима које је Бог одредио у Кур'ану и на које је Посланик указао у Сунету.

[8] Консултативно веће (Мецлис ал – Шура – مجلس الشورى) је основано краљевим декретом број А/91 од 15. марта 1992. године, где се у члану 2 прописује: „Веће ће се чврсто држати Божије везе и придржавати исламског законодавства. Чланови Већа ће служити јавном интересу и чувати јединство заједнице, ентитет државе и интересе нације", члан 3 прописује да Савет има укупно 150 чланова, и то шеријатских учењака и експерата, доступно на: https://www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/shuraen/internet/Laws+and+Regulations/The+Shura+Council+and+the+Rules+and+Regulations+Job/Shura+Council+Law/, приступљено 7. јуна 2026. године.

цепт „правне праксе" је трансплантиран у исламској правној култури из западног правног система 1876. године. Пре тога, судије су били у потпуности одговорни за тумачење и примену шеријатских правила у било ком спору који је дошао пред њих, а улога страна у спору би била ограничена на казивање чињеница. Дакле, свака странка је представљала себе. Судија би тумачио и применио правило шеријата на чињенице без помоћи адвоката или некога ко познаје шеријат.[9] У то време, муслимани су почели да користе реч „Мухами" (محامي), или адвокат. Током каснијег дела овог периода, неки људи су почели да раде као супарнички агенти. Такви агенти су често седели пред судовима и нудили своју помоћ у грађанским, мада не и кривичним случајевима. Судије нису подржавале ову праксу и често су захтевале да се ови агенти удаље од врата суднице и казне због свог лошег понашања. Сходно томе, ханефијски правници су ограничавали супарничко деловање. На пример, од странке је захтевано да добије сагласност супротне стране пре него што именује агента.

Османско царство, које је обухватало територију Саудијске Арабије, се генерално придржавало исламског права, а османски судови су примењивали исламско право у складу са ханефијском школом исламске јуриспруденције. Међутим, Османско царство је било етнички и културно веома разнолико; међу његовим грађанима били су хришћани, Јевреји, бахаи, анимисти и припадници многих других религија. Као резултат тога, немуслиманима који су били грађани Османског царства било је дозвољено да имају сопствене судове и доносе законе у складу са својим религијама.[10]

После Првог светског рата, Османлије су изгубиле контролу над арапским светом. Током распада Османског царства, неке исламске земље су усвојиле оно што се може описати као „пракса права" по узору на западни модел. Прва уредба о пракси права издата је у Египту 1916. године. Ово је довело до појаве адвоката по први пут у Египту. Више исламских земаља је потом почело да доноси законе за бављење адвокатуром.[11]

Након распада Османског царства, краљ Абдулазиз је преузео владавину у Саудијској Арабији 1925. године, и издао је краљевску наредбу којом се наводи да ће османски закони остати на снази осим ако се не

[9] A. Al-Hamoudi, *Criminal Defense in Saudi Arabia: An empirical study of the Practice of Criminal Defense in Saudi Arabia*, a dissertation, University of Washington, 2014, 80.

[10] *Ibid*., 81–89.

[11] *Ibid*., 90.

замене или пониште. Правила која регулишу бављење адвокатуром и правно заступање остала су иста до 1927. године, када је краљ Абдулазиз издао краљевске декрете којима је ујединио и организовао судски систем. Ови декрети су забрањивали правно заступање у свим кривичним и грађанским случајевима, са два изузетка која су се примењивала само у грађанским случајевима; заступање је било дозвољено 1) ако је страна у поступку имала ваљан изговор да се не појави или 2) ако је странка у поступку била жена или малолетник кога је заступао члан породице.

Четири године касније, 1931. године, краљ је издао нови законик како би боље организовао процес суђења. Овај нови законик се састојао од 36 чланова и проширио је право на правно заступање у грађанским случајевима како би обухватио запослене који нису могли да напусте посао, лица која нису била присутна у подручју и лица која су заступали чланови породице. Вреди напоменути да је нови законик захтевао да заступник буде добро образован, осим ако заступана страна није члан породице.[12]

Године 1936. земља је увела свој први Закон о поступку пред шеријатским судовима.[13] Нови закон, који се састојао од 142 члана, био је веома детаљан у односу на претходни закон и дао је свакој страни у грађанском поступку право да је заступа било који заступник. Заступницима, у међувремену, није било дозвољено да заступају више од три различите особе истовремено. Процес правне реформе настављен је током целог прошлог века. Адвокати у западном смислу први пут су се појавили у Саудијској Арабији 2001. године, када је земља по први пут признала „бављење адвокатуром" као професију у свим случајевима, укључујући кривичне и грађанске случајеве. Тада је земља прогласила свој први Кодекс адвокатске праксе.[14]

III. Прописи којима се регулише адвокатура у Саудијској Арабији

Професија адвокатуре односно правног заступања није предвиђена у Основном закону о управљању, који иначе у техничком смислу важи

[12] A. Al-Jarbou, „The Role of Traditionalists and Modernists in the Development of the Saudi Legal System", *Arab Law Quarterly,* 191, 2007, 200–201.

[13] Краљев декрет о процесном закону из 1936. године – *The Law of Procedure Royal Order No. 2/1 (5/2/1936).*

[14] A. Al-Hamoudi, 95.

као устав у Саудијској Арабији. Тренутно важећи прописи којима се регулише област адвокатуре јесу Кодекс адвокатске праксе[15] у којем се дефинише правна професија, права обавезе и одговорност адвоката, затим Имплементирајући прописи у складу са министарском резолуцијом број 676,[16] као и Правилник о професионалном понашању адвоката.[17] Такође, за адвокатуру су од значаја други прописи којима се уређују права и обавезе адвоката, од којих су најважнији Кривично процесно право[18] и Грађанско-процесно право[19] у вези са процесним одредбама пред судовима, затим Закон против прања новца,[20] Закон против прикривања[21] и Закон о арбитражи.[22]

---

[15] Кодекс адвокатске праксе (*نظام المحاماة*) је проглашен краљевим декретом М/38 од 15. октобра 2001. године, доступно на: https://misa.gov.sa/app/uploads/2025/07/The-Code-of-Law-Practice.pdf, приступљено 10. јуна 2026. године.

[16] Имплементирајући прописи (*The Implementing Regulations issued pursuant to Ministerial Resolution No. 676*) допуњују Кодекс адвокатске праксе у погледу додатних обавеза адвоката у заступању.

[17] Правилник о професионалном понашања адвоката – *قواعد السلوك المهني للمحامين* је предложен од стране Савета министара број 3453 од 3. августа 2021. године.

[18] Кривично процесно право (*قانون أصول المحاكمات الجزائيلو*) је проглашено краљевим декретом М/39 од 2001. године, доступан на: https://nezams.com/, приступљено 7. јуна 2026. године.

[19] Грађанско-процесно (*قانون المرافعات المدنية*) право је проглашено краљевим декретом М/1 од 25. новембра 2013. године, доступан на: https://misa.gov.sa/app/uploads/2025/07/Law-of-Civil-Procedure.pdf, приступљено 7. јуна 2026. године.

[20] Закон против спречавања прања новца (قانون مكافحة غسل الأموال) проглашен је краљевим декретом број М/20 од 17 октобра 2017. године, доступно на: https://rulebook.sama.gov.sa/en/anti-money-laundering-law, приступљено 6. јуна.2026. године, према којем су адвокати, посебно у финансијским случајевима, дужни да провере идентитет клијената и пријаве сумњиве трансакције. Непоступање по том питању може изложити адвоката професионалној или чак кривичној одговорности.

[21] Закон против прикривања (نظام مكافحة التستر التجاري) проглашен је краљевим декретом број М/4 од 20. августа 2020. године, доступно на: https://qadha.org.sa/files/shares.pdf, приступљено 6. јуна 2026. године, према којем адвокат може бити суочен са дисциплинским мерама ако се утврди да је свесно или немарно учествовао у састављању фиктивних уговора или прикривању стварног власништва над комерцијалном активношћу кршећи закон.

[22] Закон о арбитражи (قانون التحكيم) проглашен је краљевим декретом број М/34 од 16. априла 2012. године, доступно на: https://www.newyorkconvention.org/media/uploads/pdf/6/4/642_kingdom-of-saudi-arabia-law-on-arbitration.pdf, приступљено 6. јуна. 2026. године.

С обзиром на то да је Кодекс адвокатске праксе у целости и у основи посвећен непосредном регулисању бављења адвокатуром, представићемо његове одредбе на сажет начин. Наведени законик се састоји од 43 члана подељених у четири дела. Први део законика (чланови 1–10) дефинише адвокатску праксу и услове за бављење адвокатуром. Други део (чланови од 11 до 28) дефинишу дужности и права адвоката. Трећи део (чланови од 29 до 37) бави се дисциплинским мерама. Четврти део (чланови 38 до 43) садржи одредбе о обављању правне праксе од стране несаудијских држављана. Док пети, односно последњи део садржи одредбе о лиценцирању страних адвокатских фирми у Саудијској Арабији.

Члан 1 Кодекса дефинише бављење адвокатуром као заступање трећих лица пред судовима, одбором за жалбе и другим телима која се могу основати у складу са законима, декретима и одлукама ради разматрања случајева који спадају у њихову надлежност. Адвокатура такође подразумева пружање консултантских услуга на основу принципа шеријата и владавине права. Свако ко обавља ову професију назива се адвокатом. Свако лице има право да самостално заступа своје интересе.[23]

На основу одредаба Кодекса адвокатске праксе, адвокати имају право да изаберу пут који сматрају корисним у одбрани својих клијената и нису подвргнути санкцијама за садржај својих писаних или усмених поднесака све док је садржај у складу са правом на одбрану. Судови, одбор за жалбе, одбори, званични кругови и истражни органи морају пружити адвокату олакшице које су му потребне да обавља своју дужност и да му омогуће да прегледа документа и буде присутан истрагама, а његов захтев не може бити одбијен без оправданог разлога.

С друге стране, Кодекс адвокатске праксе такође додаје дужности које адвокати морају да испуне. Он предвиђа да „*адвокат треба да обавља професију у складу са шеријатом и важећим законима*". Сви адвокати у Саудијској Арабији морају да се придржавају исламског права и саудијских прописа, све док ови други нису у супротности или сукобу са исламским принципима. Саудијски правници ограничавају правно

[23] Према члану 18 Кодекса, трећа лица могу заступати и: (а) пуномоћник у једном до три предмета – ако је претходно водио три случаја у име три различите особе, нема право да заступа ниједну другу страну, (б) супружник, тазбински сродник или било који најближи сродник до четвртог степена, (в) правни заступник правног лица, (г) повереник, старатељ и управник задужбине у вези са њиховим предметима старатељства и управљања, (д) администратор јавне благајне у вези са питањима из своје надлежности, у складу са законом и прописима.

заступање на стварне захтеве који имају основа. Стога, они тврде да адвокат не може да заступа оптуженог ако зна да клијент нема ваљан аргумент и да само покушава да купи време или омета правду.[24] Затим, члан 23 Законика о адвокатској пракси предвиђа да адвокат „*не сме, без оправданог разлога, одбити да заступа свог клијента пре него што се случај заврши*." Међутим, закон не прецизира шта се може сматрати „легитимним разлогом". Једини легитиман разлог који је наведен у саудијским прописима јесте ако адвокат јасно утврди да је такво заступање у подршци особи која је прекршила закон. Саудијски закон такође захтева од адвоката да се уздрже од обраћања о било каквим личним стварима које се тичу противника њихових клијената или адвоката противника. Кодекс адвокатске праксе предвиђа да „*адвокат не сме да се позива на личне ствари које се тичу противника или заступника свог клијента и да се уздржи од било каквог увредљивог језика или оптужбе, што може негативно утицати на интегритет*". Адвокат или пуномоћник су у обавези да поднесу оригинал пуномоћја или оверену копију истог. По истеку пуномоћја, адвокат задужен за случај је дужан, на захтев, да врати свом клијенту пуномоћје и оригиналну документацију. Међутим, ако његови трошкови нису плаћени, има право да направи копије свих докумената, на трошак свог налогодавца, и да задржи оригиналне папире и документе док клијент не плати дуговане трошкове и трошкове израде копија.

Саудијски адвокати су такође обавезни да избегавају заступање или пружање помоћи, укључујући давање било ког облика мишљења, противницима својих клијената, било лично или преко другог адвоката. Поред тога, Кодекс о адвокатској пракси захтева од адвоката да избегавају друге сукобе интереса; на пример, адвокат, било лично или преко другог адвоката, не сме прихватити ниједан случај нити пружити правни савет против свог клијента или против клијента са којим је његов пословни однос престао, док не прође најмање 5 година од дана престанка тог односа. Међутим, овај период се смањује на три године ако је адвокат радио само са непуним радним временом за послодавца, јер члан 14 даље предвиђа да „*адвокат који предузима правне послове у име и за рачун клијента са непуним радним временом у складу са уговором неће*

[24] „*Салах Алфвзан, познати саудијски правник, даље је објаснио да, према исламској јурисприденцији, није дозвољено говорити у име било које особе која је крива. Он се позвао на стих из Курана који гласи: „И не буди заступник преваранта." (4:105). Поред тога, Имплементациони пропис који допуњује Кодекс адвокатске праксе објашњава да адвокат не сме заступати клијента ако зна да је клијент неправедан или непоштен.*" – A. Al-Hamoudi, 96.

прихватити ниједан случај или дати било какав савет против тог клијента пре истека три године након тога". Кодекс такође забрањује адвокатима да раде са другим адвокатима који заступају противника њихових клијената. Коначно, да би се избегао сукоб интереса, Кодекс адвокатске праксе захтева од сваке особе која је радила као судија да се уздржи од рада као адвокат или са адвокатом у било ком случају који је претходно долазио пред њега као судија. Исто тако, закон забрањује онима који су раније пружали правну помоћ у вези са одређеним случајем (на пример, јавни службеници, арбитри, стручњаци) да раде на том случају као адвокати или да подржавају другог адвоката у том случају.[25]

У трећем делу кодекса којим се регулишу дисциплински преступи и дисциплинска одговорност адвоката (чланови 29–37), предвиђено је да ће адвокат изгубити лиценцу ако буде проглашен кривим за „худуд" злочин[26] или било који други злочин који оспорава интегритет. Поред тога, предвиђа се да адвокат може бити подвргнут различитим санкцијама за кршење Кодекса о адвокатској пракси ако прекрши своју професионалну одговорности или поступа на начин који је неспојив са професионалним стандардима.[27] Уколико буде осуђен, адвокат ће бити подложан једној од следећих санкција: упозорење, укор, суспензија праксе не дуже од три године или одузимање лиценце. На основу члана 31, министар правде има право да формира дисциплинске одборе који разматрају изрицање дисциплинских санкција. Сваки дисциплински одбор састоји се од судије, који је и председник одбора; адвоката и стручњака. Кодекс даље предвиђа да само следећих пет врста странака може покренути дисциплински поступак против адвоката: 1) министар правде, 2) чланови било ког шеријатског суда, 3) чланови одбора за

[25] A. Al-Hamoudi, 97–100.

[26] "Худуд" (حدود) злочини су злочини за које је Кур'аном прописана одређена казна. То су следећи злочини: блуд, лажна оптужба за блуд, крађа, разбојништво, конзумирање алкохола и апостазија. Више о томе: Etim E. Okon, „Hudud punishment in islamic criminal law", *European Scientific Journal*, Vol.10, No.14, 2024, 229–234.

[27] Иако Кодекс адвокатске праксе углавном регулише дисциплинску одговорност за етичке и регулаторне прекршаје, адвокати се такође могу суочити са грађанском одговорношћу ако њихово недолично понашање – као што су немар, пропусти или кршење поверљивости – резултира штетом за клијенте. У таквим случајевима, клијент може захтевати надокнаду штете пред надлежни судом, у зависности од природе спора. – Више о томе на: https://al-mashora.com/en/the-scope-of-professional-responsibility-of-lawyers-according-to-the-code-of-law-practice-and-its-implementing-regulations-in-the-kingdom-of-saudi-arabia/, приступљено 9. јуна 2026. године.

жалбе; 4) чланови судских одбора; и 5) шеф Бироа за истраге и тужилаштво или његов заменик.

IV. Услови за бављење адвокатуром

Услови за бављење адвокатуром у Саудијској Арабији су прописани у Кодексу адвокатске праксе, уједно и за саудијске и за стране држављане, с тим да за стране држављане и стране адвокатске фирме постоје додатни услови и одређена ограничења.

1. Услови који важе за саудијске држављане

Саудијски држављани морају испуњавати следеће услове за бављење адвокатуром: (а) мора бити држављанин Саудијске Арабије; (б) мора бити носилац дипломе шеријатског колеџа или дипломе правника са једног од универзитета у Краљевини или еквивалента било које од ових диплома стечених у иностранству, или постдипломске дипломе правних студија са Института за јавну управу; (в) мора имати најмање три године практичног правног искуства, [28] а овај период може бити смањен на једну годину за носиоца мастер дипломе из шеријата или права, или еквивалента било које од ових диплома, или постдипломске дипломе из права за дипломце шеријатског колеџа, с тим да се овај захтев не односи на носиоца доктората у овим областима специјализације; (г) мора бити доброг понашања и не сме бити под забраном; (ђ) не сме бити подвргнут никаквом „хаду" (казни прописаној Кур'аном) или било којој другој казни у вези са злочином који повређује интегритет, осим ако је протекао минимални период од пет година од извршења те казне; (е) мора бити становник Краљевине. Одредбе ставова (б) и (в) неће се примењивати на подносиоца захтева који је претходно радио као судија у Краљевини најмање три године.[29]

Захтев за регистрацију мора бити у складу са обрасцем наведеним у прописима о спровођењу Кодекса и подноси се Одбору за регистрацију

[28] Стицање практичног искуства се остварује закључењем уговора о правној обуци са лиценцираном адвокатском канцеларијом, правосудним органом или другим правним субјектом основаним у складу са законом које се бави правним пословима. – Више о томе на примеру за апликације: https://jobs.cliffordchance.com/job/cooperative-training-scheme-summer-2026-in-riyadh-jid-3164, приступљено 11. јуна 2026. године.

[29] Професионално партнерство за обављање адвокатуре могу формирати два или више адвоката чија су имена регистрована у списку адвоката, у складу са захтевима Правилника о професионалним партнерствима. – *Ibid.*

и пријем адвоката који чине: (1) заменик министарства правде, кога именује министар правде, као председник; (2) представник Одбора за жалбе чији ранг не сме бити нижи од ранга шефа суда класе А, кога именује председник одбора за жалбе, (3) адвокат који се бави адвокатуром најмање пет година, кога именује министар правде. Одбор се састаје уз присуство свих чланова, а његове одлуке доносе се већином гласова. Одбор осигурава да су прописани услови испуњени и одлучује о сваком захтеву, ако је комплетан, у року који не прелази тридесет дана од дана подношења. У случају одбијања захтева, морају се навести разлози за такво одбијање, ако се то захтева. Незадовољни подносилац захтева може поднети жалбу одбору за жалбе у року од шездесет дана од дана када је обавештен о одлуци коју је усвојио Одбор.[30]

Након регистрације на листи адвоката, лиценца за обављање адвокатуре издаје се на основу одлуке министра правде, у складу са обрасцем наведеним у прописима о спровођењу овог кодекса. Ова лиценца важи пет година и може се обновити у складу са прописаним условима. По издавању лиценце, подносилац захтева плаћа таксу у износу од 2.000 саудијских ријала и плаћа 1.000 саудијских ријала за свако обнављање[31].

Министарство правде обавештава судове, одбор за жалбе и друга законом установљена тела, о именима адвоката који су регистровани у списку адвоката који обављају адвокатску праксу, одмах по издавању или обнављању лиценце. Списак са именима и адресама адвоката који обављају адвокатску праксу биће састављен и чуван у суду и у одбору за жалбе. Овај списак ће бити доступан на увид свим заинтересованим странама.[32]

2. Услови који важе за стране држављане

Члан 3 став (а) Кодекса адвокатске праксе прописује да *„лице које није држављанин Саудијске Арабије има право да се бави адвокатуром у складу са условима споразума закључених између Краљевине и других земаља.”*[33] Наиме, према Кодексу, страни држављанин мора испуњавати услове и процедуре као и саудијски држављанин, осим услова држав-

[30] Чл. 5 и 6 Кодекса Адвокатске праксе.

[31] Чл. 7 Кодекса Адвокатске праксе.

[32] Чл. 8 Кодекса Адвокатске праксе.

[33] Саудијска Арабија најчешће у пракси закључује међународне уговоре којима се омогућује страним држављанима да се баве адвокатуром, са заливским земљама (Бахреин, Катар, Кувајт, УАЕ) – Више о томе: *GCC lawyers allowed to practice in KSA*, доступно на: https://saudigazette.com.sa/article/526816/SAUDI-ARABIA/GCC-lawyers-allowed-to-practice-in-KSA, приступљено 10. јуна 2026. године.

љанства, с тим што је за стране држављане ограничено бављење адвокатуром у оквирима консултантских активности. У петом делу Кодекса, у члановима 44–55, прописују се услови за лиценцирање страних адвокатских фирми.

Страни држављанин може да ради као консултант, али само привремено, под следећим условима: (1) да обавља своју праксу са пуним радним временом, (2) не може да води парнице пред судовима, одбором за жалбе или другим званичним телима; и надлежни органи му неће дозволити да води парнице, (3) мора да борави у Краљевини најмање девет месеци годишње, (4) мора да испуњава услове за регистрацију, искључујући држављанство, (5) копије његових квалификација и његове старе лиценце морају бити благовремено поднете Министарству правде. Министарство правде припрема посебан регистар за лиценциране стране држављане и издаје им привремене дозволе. Министар правде одређује податке који ће се уносити у овај регистар и у лиценцу. Такође одређује трајање и датум истека такве лиценце. Сматраће се да је лиценца престала по сили закона уколико недостаје било који од овде наведених услова. Страни држављанин може имати сопствену праксу или може закључити партнерство са саудијским адвокатом, али нема право да тражи помоћ адвоката који није саудијски држављанин.[34]

Услови који су потребни за лиценцирање стране адвокатске фирме за обављање адвокатске професије у Краљевини прописани су члановима 44–55 Кодекса адвокатске праксе,[35] и то су: 1) да фирма има угледну међународну репутацију у области обављања адвокатске професије у складу са релевантним међународним конкурентским индикаторима и извештајима, 2) да је основана пре периода од најмање десет година, 3) да има представништво или партнерство у најмање три различите земље, или пет региона унутар једне земље, у складу са законом, 4) да номинује најмање два партнера који заступају страну адвокатску фирму у Краљевини, под условом да је фирма обавезана да региструје седиште у Краљевини у периоду од најмање сто осамдесет дана годишње. Као изузетак, страна адвокатска канцеларија може поднети захтев за привремену лиценцу за пружање правних консултантских услуга за одређени пројекат у Краљевини.

---

[34] Чл. 39 Кодекса Адвокатске праксе.

[35] Кодекс адвокатске праксе је допуњен наведеним члановима од 44–55 Краљевим декретом М/38 од 16. фебруара 2022. године, у складу са одлуком Министарског савета број 386, онда када је Краљевина увидела потребу и могућност за лиценцирање страних адвокатских фирми.

Рад стране адвокатске канцеларије са лиценцом за обављање адвокатске професије у Краљевини биће ограничен на следеће послове: а) консултације у вези са међународним правом, б) консултације у вези са законима који нису саудијски, које пружа адвокат лиценциран за пружање правних консултација у вези са њима, в) услуге арбитраже, медијације и помирења, у складу са одредбама Кодекса, г) консултације које се пружају за специфичне или специјализоване пројекте или студије у области законодавства, д) консултације у вези са саудијским законима, које пружа адвокат регистрован у складу са одредбама овог закона. Лиценцирана страна адвокатска канцеларија обавезна је на запосли законом утврђен проценат саудијских адвоката којима ће доделити најмање 10% послова и којима ће пренети неопходна стручна знања и обезбедити обуку у том смислу.

V. Адвокатска комора Саудијске Арабије

Адвокатска комора Саудијске Арабије је основана по препоруци Савета министара. Њени органи су генерална скупштина, управни одбор и секретаријат.[36]

Правилником за адвокатску комору Саудијске Арабије[37] оснива се професионално тело под називом „Саудијска адвокатска комора" у складу са одредбама ових прописа. Имаће правни субјективитет и независан финансијски статус, деловаће под надзором Министарства правде, са седиштем у Ријаду. Може оснивати филијале у Краљевини одлуком свог управног одбора. Комора има за циљ да подигне стандарде адвокатског бављења њиховом професијом, обезбеди њихово правилно обављање и повећа њихову свест о њиховим професионалним дужностима, у складу са овим прописима и другим важећим законима. Да би остварила своје циљеве, комора ће имати сва потребна овлашћења, и то: 1) успостављање темеља и стандарда за бављење професијом, преиспитивање ових стандарда и њихов развој у складу са принципима шеријата и важећим законима, 2) рад на заштити интереса главних чла-

[36] Адвокатска комора има свој званични интернет портал на којем се могу пронаћи сва потребна обавештења за пријаву и упис нових адвоката, затим информације о раду и надлежности њених органа, именик адвоката и др. – https://sba.gov.sa, приступљено 10. јуна 2026. године.

[37] Правилник о Адвокатској комори Саудијске Арабије, по препоруци Савета министара број 861, од 8. априла 2015. године, доступно на: https://sba.gov.sa, приступљено 10. јуна 2026. године. Пре оснивања адвокатске коморе, адвокати су подносили захтев за упис и одговарали за свој рад министарству правде.

нова коморе у вези са обављањем професије, како је прописано законом, и пружање потребних услуга у том погледу, укључујући и оверу њихових потписа, 3) организовање и учешће на курсевима, конференцијама, семинарима, састанцима, симпозијумима и изложбама у вези са правном професијом, у координацији са министарством правде и у складу са важећим прописима, 4) развијање и евалуација програма стручног усавршавања и обуке и сарадња са надлежним органима у том погледу, 5) спровођење и објављивање студија и истраживања, као и издавање књига, билтена, научних и стручних часописа и периодичних публикација, 6) подношење предлога у вези са професијом надлежним органима, 7) пружање правне помоћи онима који на њу имају право и пружање техничких савета у оквиру своје стручне области.

Генерална скупштина коморе се састоји од свих пуноправних чланова, чије се резолуције доносе већином гласова присутних чланова. У случају нерешеног резултата, председавајући седнице има одлучујући глас. Генерална скупштина има следећа овлашћења: 1) да одобрава статут неопходан за ову организацију, 2) одобравање административних и финансијских прописа управног одбора. 3) предлагање прописа за класификацију адвоката и њихових рангова и подношење истог Министарству правде на разматрање, 4) одобравање и контрола стандарда за прихватање захтева за придружено чланство, 5) одобравање чланарина и свих других финансијских трошкова које наплаћује управни одбор, као и механизма плаћања, 6) одобравање завршних рачуна управног одбора, 7) одобравање плана рада који подноси управни одбор и усвајање годишњег извештаја управног одбора, 8) одобравање политике улагања средстава управног одбора.

Управни одбор састоји се од следећих чланова: а) министар правде, председник, б) представник Министарства унутрашњих послова, в) представник министарства правде, г) представник министарства трговине, д) представник одбора за жалбе, ђ) представник министарства инвестиција, које бира министар правде и е) два саудијска члана са релевантних факултета на универзитетима, које бира министар просвете. Одбор се састаје најмање једном годишње на позив свог председника, сваких деведесет дана или кад год то писмено затраже најмање четири члана. Одбор одржава своје седнице уз присуство већине својих чланова, укључујући председника или његовог именованог представника. Одлуке се доносе већином гласова присутних чланова. Одбор има право да врши сва овлашћења неопходна за управљање пословима организације и постизање њених циљева, укључујући: 1) предлагање статута за комору неопходних финансијских и административних про-

писа коморе, 2) предлагање чланарина и свих других финансијских трошкова које наплаћује комора, као и механизам плаћања, 3) припрема завршних рачуна коморе, 4) припрема годишњег извештаја о активностима коморе, 5) формирање потребних одбора за помоћ у обављању дужности, 6) примање поклона, донација, завештања и задужбина, 7) предлагање политике улагања средстава коморе, 9) предлагање плана рада коморе за сваку фискалну годину, 9) учествовање у развоју и евалуацији програма стручног усавршавања и обуке у области права, у координацији са надлежним органима, 10) примање жалби поднетих против адвоката у вези са професионалним питањима, 11) вођење периодичног списка адвоката који се добровољно јављају да пруже правну помоћ, 12) додела почасног чланства, 13) одлучивање о захтевима за придружено чланство и престанак чланства пуноправних и придружених чланова, 14) преглед професионалних захтева чланова адвоката и разматрање подршке истим код надлежних органа, 15) управљање сталном и покретном имовином коморе ради остваривања њених циљева. Председник управног одбора, или лице које он овласти, представља комору у њеним односима са другим субјектима и пред судовима.

Комора има генералног секретара и једног или више помоћника генералног секретара, које именује управни одбор, те који дефинише њихове дужности и одговорности. Генерални секретар може именовати довољан број запослених који ће му помоћи у обављању његових дужности, у складу са одобреним буџетом коморе.

Управни одбор има ревизора кога именује генерална скупштина из редова овлашћених јавних рачуновођа лиценцираних за рад у Краљевини. Генерална скупштина одређује накнаду за ревизора. Ревизор има право да прегледа књиге и документа, изрази сва запажања која сматра потребним и да поднесе извештај о рачунима управе генералној скупштини.

VI. Накнада за рад адвоката

Одредбе које регулишу накнаду за рад адвоката у Саудијској Арабији су прописане у члану 26 Кодекса адвокатске праксе и у трећем поглављу Правилника о професионалном понашању адвоката. Наиме, законским одредбама није предвиђено ограничење у погледу најнижег или највишег износа накнаде за заступање односно за вршење било каквих правних послова, већ је омогућено да се о висини накнаде уговором договоре адвокат и клијент, узимајући у обзир све важне околности.

Члан 26 Кодекса адвокатске праксе прописује:

„Адвокатске накнаде и начин плаћања одређују се споразумом са његовим клијентом. Ако није било таквог споразума, или ако је споразум био оспорен или ништаван, такве накнаде ће проценити суд који је одлучивао у том случају, на захтев адвоката или клијента, у складу са трудом који је адвокат уложио и користи коју је клијент остварио. Ово правило се примењује и на сваки споредни захтев који произилази из првобитног случаја".

У трећем поглављу Правилника о професионалном понашању адвоката је прописано да је адвокат дужан, пре него што настави са било каквим правним послом, и у договору са својим клијентом, да састави писани уговор који садржи следеће: 1) личне податке странака, 2) правни посао, предмет уговора, његов тематски обим и очекивани временски оквир, 3) накнаде или начин обрачуна накнада. Накнаде се одређују према уговору закљученом са клијентом, а адвокат је дужан да узме у обзир следеће: 1) време, труд, вештине и капацитете потребне за обављање правног посла, 2) накнаде које наплаћују његове колеге на локалном тржишту, 3) утицај уговора на његов однос са другим клијентима, 4) природа и трајање професионалног односа, 5) професионално искуство и углед адвоката. Адвокат неће предузимати активности које нису неопходне за спровођење уговора у сврху повећања трошкова које сноси клијент. Адвокат ће узети у обзир социјалну и финансијску ситуацију свог клијента током трајања њиховог односа.

Адвокатске канцеларије су, у смислу флексибилности прописа о наплати за своје правне услуге, развиле више облика наплаћивања накнаде од својих клијената. То могу бити накнаде условљене успехом и бонусом за остварени успех, затим фиксна накнада, као и тзв. сатна накнада која се одмерава по броју одрађених часова. У обзир долази и хибридни начин наплате који подразумева примену сатне и фиксне накнаде истовремено.[38]

[38] Dosary Law Firm, Fee Arragements: доступно на: https://www.dossarylaw.com/feearrangements, приступљено 11. јуна 2026. године.

Mirsen Alibašić
attorney at law from Novi Pazar

ADVOCACY IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA

Summary:

The Kingdom of Saudi Arabia has a *sui generis* legal system with regard to the sources of legal regulations and the monarchical form of government. There is a consensus in the world about many human, civil and political rights, and in this context there is a question of the accessibility and regulation of the legal profession in Saudi Arabia. The subject of this paper is the research of the legal provisions that regulate the advocacy (legal profession) in Saudi Arabia, the conditions for practicing law for domestic and foreign persons, the function of the organization of the bar association, as well as the fees for the work of lawyers. The methods used are normative and descriptive. The significance and purpose of this paper involves a closer presentation and familiarization with the regulations on the advocacy in Saudi Arabia.

Keywords: advocacy, Saudi Arabia, legal system, bar association, foreign citizens, legal representation

Датум пријема рада: 21. август 2026.
Датум одобрења рада: 23. август 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 347.72.04(497.11)
330.14(497.11)

Јелена Зеленбаба
адвокат из Београда*

СТРУКТУРА *M&A* ТРАНСАКЦИЈЕ И ЊЕНЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Сажетак:

M&A трансакције представљају један од најзначајнијих начина стицања контроле над привредним друштвима и спровођења пословних инвестиција. Иако се овај израз често користи као јединствен појам, њиме су обухваћене трансакције различите правне природе, почев од куповине удела или акција, преко стицања имовине, тј. само одређеног дела пословања, до статусних промена привредних друштава. Циљ овог рада је да прикаже уобичајени ток *M&A* трансакције у Републици Србији, од почетних преговора и правне анализе циљног друштва до закључења уговора и преноса власништва. Посебна пажња посвећена је улози правног саветника и питањима која у домаћој пракси најчешће утичу на структуру, динамику и правну сигурност трансакције.

Кључне речи: *M&A* трансакције, купопродаја удела, циљно друштво, правна анализа, уговор о купопродаји, претходни услови, затварање трансакције

I. Увод

Појам *M&A* потиче од енглеског израза *mergers and acquisitions* који означава „спајања и преузимања". У пословној и правној пракси овај појам се, међутим, користи у ширем смислу и обухвата различите трансакције којима једно лице непосредно или посредно стиче власништво, контролу или значајан утицај над другим привредним друштвом или његовим пословањем.

Иако је циљ трансакције пре свега економски, њено спровођење подразумева низ међусобно повезаних правних радњи. Потребно је утврдити

* Електронска адреса аутора: Jelena.Zelenbaba@kinstellar.com

шта је предмет стицања, проверити правни положај циљног друштва и његове имовине, уговорити начин утврђивања и плаћања купопродајне цене, расподелити ризике између продавца и купца, прибавити потребне сагласности и одобрења и, коначно, спровести пренос власништва.

M&A трансакције које се спроводе у Републици Србији често се заснивају на уговорним моделима развијеним у англосаксонској пракси. Због тога њихова припрема не подразумева само превођење или прилагођавање међународних уговорних образаца. Поједине уговорне институте потребно је ускладити са домаћим правилима компанијског, облигационог, девизног, радног и пореског права, као и са прописима о заштити конкуренције. Управо на месту сусрета међународне трансакционе праксе и домаћег правног система настаје највећи број правних и практичних изазова.

Циљ овог рада није исцрпно разматрање свих могућих структура преузимања, већ приказ типичног тока трансакције куповине удела у друштву са ограниченом одговорношћу, као најчешћег облика *M&A* трансакције у домаћој пракси. Поједине фазе трансакције биће приказане хронолошки, уз осврт на њихову сврху, улогу правних саветника и проблеме који се најчешће појављују у пракси.

II. Основни облици *M&A* трансакције

1. Стицање удела и стицање имовине

У домаћој пракси, преузимање привредног друштва најчешће се спроводи куповином удела, а нешто ређе акција циљног друштва (енгл. *share deal*). Предмет купопродаје у том случају нису појединачна имовинска права циљног друштва, већ удели или акције које продавац у њему поседује.

Само циљно друштво код овакве трансакције наставља да постоји као исто правно лице. Оно остаје власник своје имовине, носилац дозвола и права интелектуалне својине, послодавац својим запосленима и уговорна страна у односима са купцима, добављачима, закуподавцима, банкама и другим пословним партнерима.

Управо овај континуитет представља један од главних разлога због којих је куповина удела чешћа структура у домаћим *M&A* трансакцијама. Међутим, куповином удела купац, поред користи и пословних потенцијала циљног друштва, посредно преузима и економске ризике његовог дотадашњег пословања. Све обавезе остају обавезе истог правног лица, укључујући и оне које купцу нису биле познате у тренутку

закључења трансакције. То могу бити, примера ради, непријављене пореске обавезе, спорови који још нису покренути, повреде прописа, као и обавезе настале по основу раније закључених уговора. Због тога су правна, финансијска и пореска анализа циљног друштва, као и уговорни механизми расподеле уочених и неоткривених ризика, посебно значајни код овог облика стицања.

Алтернативу куповини удела представља стицање имовине тј. одређеног дела пословања циљног друштва (енгл. *asset deal*). Купац у том случају не стиче власништво над самим друштвом, већ непосредно стиче само ону имовину и права који су одређени уговором.

Предмет такве трансакције могу бити непокретности, опрема и залихе које чине пословну целину. На пример, друштво које прерађује житарице може продати само производњу сточне хране, са одговарајућим погоном, машинама, сировинама, готовим производима и повезаним правима. Трансакција може обухватити и запослене, уговоре са добављачима и купцима и потребне дозволе, али се за сваку категорију мора посебно утврдити да ли је и под којим условима преносива.

Предмет стицања може бити и само бренд, нарочито када има самосталну тржишну вредност, а друштво које га је развило лоше послује или је оптерећено дуговима које купац не жели да преузме. Слично је код ИТ компанија, код којих развијени софтвер може представљати основну, па и готово целокупну вредност. Купац се тада може определити да стекне само софтвер и повезана права, али мора проверити ко је носилац права, да ли су у развоју учествовали запослени или трећа лица и постоје ли терети или друга ограничења.

Предност стицања имовине је управо могућност да купац изабере шта преузима. Стицање имовине је међутим сложеније, јер сваки елемент захтева одговарајућу форму преноса, регистрацију или сагласност. Пренос непокретности захтева прописану форму и упис у катастар, регистрована права интелектуалне својине одговарајуће исправе и упис, а дозволе могу бити везане за конкретно правно лице и непреносиве. Такође, ако се преноси имовинска целина, купац може солидарно одговарати за повезане дугове до вредности њене активе, што стране не могу искључити.[1] Мора се испитати и примена правила о промени послодавца ако се преузимају запослени.[2]

---

[1] Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020, чл. 452.

[2] Закон о раду, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење, чл. 147 –151.

Избор између куповине удела и куповине имовине зависи од природе пословања, циља купца, уочених ризика, преносивости кључних уговора и дозвола, пореског третмана и практичне могућности спровођења одабране структуре. Иако стицање имовине купцу омогућава прецизнији избор предмета трансакције и може допринети ограничавању ризика које преузима, куповина удела у српској *M&A* пракси остаје знатно чешћи и, по правилу, једноставнији облик стицања.

2. Спајања и друге статусне промене

Израз *M&A* настао је, како је наведено, од почетних слова енглеског израза *mergers and acquisitions*. Међутим, равноправност ова два појма у називу не одражава у потпуности њихов значај у домаћој трансакционој пракси. У Србији се стицање контроле над привредним друштвом у највећем броју случајева спроводи куповином удела, а знатно ређе непосредно статусном променом.

Законом о привредним друштвима уређене су различите статусне промене, укључујући припајање, спајање, поделу и издвајање. Њихова основна карактеристика је универзална правна сукцесија: имовина и обавезе друштва преносиоца прелазе на друштво стицаоца у складу са законом и усвојеним планом или уговором о статусној промени.[3]

Ипак, статусне промене у Србији ретко представљају примарни механизам стицања циљног друштва. Домаћи правни оквир за њихово спровођење је формализован и оставља странама мање простора за прилагођавање структуре конкретној трансакцији него поједини страни правни системи.

Супротно томе, купопродаја удела омогућава странама да детаљно уговоре услове под којима се контрола преноси, начин утврђивања и плаћања купопродајне цене, претходне услове за затварање, изјаве и гаранције продавца, посебне обавезе накнаде штете и ограничења одговорности. Управо због тога статусна промена је у домаћој пракси често последица већ извршене аквизиције, а не механизам њеног спровођења.

Стога би се могло рећи да се појам *M&A*, посматран из угла српске трансакционе праксе, готово своди на аквизиције. „*M*" из ове скраћенице најчешће се појављује тек након „*A*": статусна промена обично следи након што је купац већ стекао контролу над циљним друштвом и представља средство његове накнадне интеграције у систем купца.

---

[3] Закон о привредним друштвима – ЗПД, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 – др. закон, 5/2015, 44/2018, 95/2018, 91/2019, 109/2021 и 19/2025, нарочито чл. 483 и 505.

III. Припремна фаза трансакције

1. Први преговори и уговор о поверљивости

M&A трансакција најчешће почиње непосредним контактом купца и власника циљног друштва или евентуално организованим продајним поступком са више заинтересованих купаца. Пошто се већ у овој фази размењују осетљиви пословни подаци, први документ који се креира је обично уговор о поверљивости, односно *non-disclosure agreement* (*NDA*).

Њиме се одређују поверљиви подаци, сврха њиховог коришћења, лица којима могу бити доступни и поступање са документацијом ако преговори престану. Продавац ће обично забранити купцу да без његове сагласности контактира запослене, купце и добављаче, јер и сама информација о продаји може угрозити пословање. Ако су купац и циљно друштво конкуренти, посебно је осетљива размена података о ценама, маржама и клијентима. Такви подаци се понекад стављају на увид само спољним саветницима или посебном тиму који не учествује у тржишном одлучивању купца (енгл. *clean team*) и то обично тек у последњој фази када је купопродаја већ извесна.

2. Писмо о намерама и *term sheet*

Када постигну начелну сагласност око основних услова трансакције, стране често потписују писмо о намерама или документ назван *term sheet*. Назив није пресудан, важно је шта је договорено и које одредбе треба да буду правно обавезујуће.

Овај документ најчешће садржи предмет стицања, оквирну цену или начин њеног утврђивања, претпоставке понуде (на пример, да правна анализа тек треба да се спроведе), планиране рокове и главне услове затварања трансакције.

Највећи део писма о намерама обично није обавезујући, док су одредбе о поверљивости, ексклузивности, трошковима и решавању спорова најчешће обавезујуће. То разграничење треба изричито навести, имајући у виду и правила Закона о облигационим односима о савесном вођењу преговора и одговорности за штету ако се преговори воде или прекину без оправданог разлога.[4]

[4] ЗОО, чл. 30.

3. Ексклузивност преговора

Као посебно значајно треба издвојити питање ексклузивности преговора. Купац који улаже време и значајна средства у правну, финансијску и пореску анализу циљног друштва оправдано очекује да продавац током одређеног периода не тражи друге понуде и не преговара са трећим лицима о продаји. На тај начин купац се штити од могућности да трошкове анализе сноси само да би продавац његову понуду или резултате преговора искористио за постизање повољнијих услова са другим лицем.

Период ексклузивности треба да буде реално одређен и довољан за спровођење анализе, преговарање уговора о купопродаји и, када је потребно, обезбеђивање финансирања. У пракси се, међутим, рокови често одређују према сувише оптимистичном плану, па ексклузивност истекне док преговори о уговору још трају. Иако стране тада најчешће настављају преговоре у доброј вери, купац до потписивања уговора о купопродаји више нема формалну заштиту, због чега је целисходно уговорити довољно дуг рок или могућност његовог продужења.

Ексклузивност се најчешће уређује као правно обавезујући део писма о намерама. Ипак, није неуобичајено да буде уговорена већ уговором о поверљивости, нарочито када купац жели да обезбеди заштиту пре него што започне правну анализу и изложи се значајнијим трошковима.

IV. Правна анализа циљног друштва

1. Сврха и обим правног *due diligence* поступка

Правни *due diligence* представља анализу правног положаја циљног друштва и ризика његовог пословања. Циљ није да се потврди да друштво нема ниједан недостатак, што је ретко могуће, већ да купац разуме шта стиче, шта може утицати на вредност или наставак пословања и како уочене ризике треба решити.

Обим анализе је код сваке трансакције другачији, јер он зависи првенствено од делатности и структуре трансакције: код фабрике су кључне непокретности, дозволе и животна средина, код ИТ компаније права на софтвер и уговори са програмерима, а код малопродаје закупи објеката. Анализа се, поред тога, прилагођава и продавцу и купцу. Ако је продавац физичко лице које је лично водило пословање, важно је утврдити може ли друштво наставити без његовог ангажовања или гаранција (стога ће додатни фокус бити на уговорима са повезаним

лицима). Стратешком купцу обично је најважнија оперативна одрживост, док финансијски инвеститор већи значај придаје резултатима и могућности будуће продаје, па се у складу са тим природно постављају и другачија питања у оквиру правне анализе.

2. Најчешће области провере

Провера обично обухвата утврђивање власничке структуре и постојања терета на уделима, као и преглед кључне имовине и уговора (укључујући проверу да ли ти уговори захтевају претходне сагласности за промену контроле и да ли садрже неуобичајене уговорне казне и сл.), усклађеност уговора о раду са радноправним прописима, уговоре о зајму и друге начине финансирања (на пример, да ли је продавац давао зајмове друштву које сада треба вратити), спорове, дозволе, права интелектуалне својине, заштиту података и усклађеност са прописима релевантним за делатност.

Већина налаза у пракси своди се на утврђивање која су претходна одобрења потребна за спровођење трансакције, да ли је друштво било кажњавано због неусклађености пословања и да ли ће купац због тога након затварања морати додатно да улаже у одређени сегмент пословања.

3. Утицај налаза на структуру трансакције

Завршена правна анализа представља основу за наредну фазу трансакције. Њени налази ретко доводе до потпуног одустајања од стицања, односно не представљају препреку која се не може превазићи (енгл. *showstopper*). Много чешће они служе као путоказ за припрему уговора о купопродаји и купцу пружају додатну основу за преговоре о цени.

У зависности од природе и значаја, налаз правне анализе може довести до корекције цене, постати услов који се мора испунити пре затварања трансакције или бити покривен одговарајућом уговорном заштитом. Ако жиг под којим друштво послује није регистрован, од продавца се може захтевати да пре затварања поднесе пријаву за његову регистрацију. Ако постоји конкретан порески спор, купац може тражити посебну накнаду свих његових последица. Ако кључни уговор предвиђа право на раскид услед промене контроле, прибављање сагласности уговорног партнера може бити услов окончања.

Сваки материјални налаз, дакле, треба да добије уговорни третман који одговара његовој природи и тежини. Управо се у избору најпримеренијег механизма, уместо механичког преношења сваког уоченог

недостатка у уговор, огледају практично искуство и креативност правног саветника у *M&A* трансакцији.

V. Преговарање уговора о купопродаји

Уговор о купопродаји удела, најчешће означен као *SPA* (од *sale purchase agreement*), централни је и правно обавезујући документ трансакције. Њиме се одређује шта купац стиче, од кога, по којој цени и под којим условима. Ипак, *SPA* најчешће није једини документ на основу којег се спроводи и региструје пренос удела с обзиром на то да често садржи предуслове који тек треба да се остваре да би дошло до купопродаје. Стране зато на затварању трансакције обично закључују и краћи уговор о преносу удела, са овереним потписима, који служи као непосредан основ за регистрацију промене члана пред АПР-ом.[5]

1. Предмет продаје и купопродајна цена

Купопродајна цена може бити унапред утврђена у фиксном износу или подложна накнадном обрачуну и корекцији. Код механизма закључаног биланса (енгл. *locked box*) цена се утврђује на основу договорених историјских финансијских извештаја, док се продавцу забрањује да од датума на који су они састављени до окончања трансакције извлачи вредност из циљног друштва (енгл. *leakage*), осим изричито дозвољених исплата. Код механизма обрачуна на затварању (енгл. *completion accounts*) почетна цена се након затварања коригује према стварном износу готовине, дуга и обртног капитала на дан затварања. Део цене може зависити и од будућих резултата друштва (енгл. *earn-out*), када се исплата врши накнадно ако буду остварени договорени финансијски или пословни показатељи.

Када цена није једноставан фиксни износ, њен механизам представља једно од најосетљивијих питања у уговору. Није довољно навести само формулу: потребно је прецизно дефинисати шта се сматра готовином, дугом, обртним капиталом или извлачењем вредности, која се рачуноводствена правила примењују, ко припрема обрачун, у којем року друга страна може да га оспори и како се решава евентуално неслагање. Посебно је корисно уз уговор приложити пример обрачуна заснован на подацима циљног друштва, са навођењем конкретних билансних позиција и конта која се укључују или искључују. Тако се већ

[5] ЗПД, чл. 175 ст. 1.

током преговора може открити да стране исту формулу економски разумеју на различит начин.

Правни саветник се у овом делу нужно ослања на финансијске саветнике, али им не може у потпуности препустити механизам цене. Он мора разумети које вредности улазе у обрачун и зашто, нарочито ако се део цене плаћа након затварања. Његов задатак је да финансијски договор претвори у јасан и спроводив уговорни поступак, јер купац и продавац коначни резултат трансакције пре свега мере вредношћу коју су платили, односно примили.

2. Изјаве и гаранције продавца

Изјаве и гаранције су један од основних механизама на које се купац ослања приликом доношења одлуке о трансакцији, иако представљају донекле неуобичајен институт за домаће право. Један део гаранција односи се на сам предмет продаје, односно потврду да је продавац власник удела, да је овлашћен да њима располаже и да на њима не постоје права трећих лица (фундаменталне гаранције). Други, знатно обимнији део односи се на циљно друштво и његово пословање – то су пословне гаранције, међу којима посебно место заузимају пореске гаранције. Иако купац формално стиче удео, стварна вредност тог удела зависи од имовине, обавеза и пословних перспектива друштва на који се већина гаранција и односи.

Купац се ослања на тачност ових изјава, док је на продавцу, који за њих одговара, да открије у којем делу оне не одговарају стварном стању. Због тога је обелодањивање посебно важно. Ризик који је благовремено откривен решава се кроз уговор и он може утицати на цену, бити отклоњен као предуслов пре затварања или покривен посебном обавезом продавца да накнади његове последице. Ако ризик није откривен, а гаранција се покаже нетачном, купац може након затварања поставити захтев према продавцу. То може довести до судског или арбитражног поступка и додатних трошкова који су могли бити избегнути благовременим и потпуним обелодањивањем.

Поред података достављених током правне анализе, продавцу се обично омогућава да изузетке од гаранција наведе у посебном писму о обелодањивању. Једно писмо се може доставити при потписивању *SPA*, а друго при затварању, како би обухватило и околности настале у међувремену.

Како је овај механизам преузет из страних правних система, уговор мора јасно одредити које последице производи нетачност гаранције,

како се утврђује губитак и на који начин се остварује накнада. Начело слободе уговарања омогућава његову примену и у српском праву, али су примери у домаћој судској пракси још увек ретки, а правне последице нису развијене као у системима из којих институт потиче. Управо зато што изјаве и гаранције представљају један од главних облика заштите на који купац рачуна, неизвесност у погледу њиховог остваривања један је од разлога због којих се стране у већим трансакцијама понекад опредељују за страно меродавно право.

3. Посебне накнаде штете

Посебна обавеза накнаде, у пракси означена као *indemnity*, користи се за већ познат и конкретно одређен ризик, најчешће онај који је продавац обелоданио током правне анализе. Овде су дакле стране свесне да ризик постоји, али у тренутку закључења трансакције још није извесно да ли ће се и у којем износу остварити.

Ако је, на пример, у току пореска контрола која се односи на период пре затварања, купац може захтевати да продавац сноси накнадно утврђени порез, камату и разумне трошкове који из ње проистекну. Слично важи за судски спор чији исход није познат, а који би, ако буде неповољан за циљно друштво, могао умањити његову вредност након затварања. Реч је, дакле, о околностима које још нису нужно произвеле економски губитак, али постоји препознатљива могућност да се то догоди када је купац већ постао власник друштва.

Као и код изјава и гаранција, уговор мора прецизно одредити ризик који је обухваћен, врсте трошкова и губитака који се накнађују, као и поступак обавештавања и учешћа продавца у одбрани од захтева трећег лица. Суштина овог механизма јесте очување уговорене економске равнотеже: последице ризика који потиче из периода пре затварања сноси продавац, уместо да оне након стицања друштва падну на купца. Као ни изјаве и гаранције, ни овај механизам није законски и кроз судску праксу развијен у мери у којој је то случај у правним системима из којих је преузет. Иако начело слободе уговарања омогућава његову примену у српском праву, управо је зато прецизност уговорних одредаба од посебног значаја.[6]

4. Ограничење одговорности продавца

Одговорност продавца најчешће настаје ако се нека од његових изјава и гаранција покаже нетачном или ако се оствари ризик обухваћен

[6] ЗОО, чл. 10.

посебном обавезом накнаде (*indemnity*). Продавац може одговарати и за повреду других обавеза које важе након затварања, међу којима је посебно значајна забрана конкуренције. За њену повреду се често уговара висока уговорна казна, како би се продавац одвратио од конкурентског поступања, мада треба имати у виду да суд, у складу са домаћим правом, може смањити казну ако оцени да је несразмерно висока.[7]

Најдетаљнија ограничења одговорности у *SPA* обично се односе на изјаве и гаранције. Као опште правило, продавац најчешће не одговара преко износа купопродајне цене коју је примио, док се за повреду различитих врста гаранција уговарају различити лимити (на пример, одређени проценти од цене који су виши за фундаменталне, а мањи за пословне гаранције). Код посебне накнаде (*indemnity*) ситуација је нешто другачија: пошто је реч о конкретном и већ познатом ризику, купац ће обично захтевати накнаду целокупног губитка и настојати да такав захтев изузме из општих ограничења. Ипак, и за ове захтеве стране могу уговорити посебан лимит.

Одговорност се и временски ограничава у зависности од врсте повреде. За пореске гаранције уговарају се дужи рокови, јер и надлежни органи могу накнадно утврђивати пореске обавезе. Најдужи рокови и највиши лимити обично важе за фундаменталне гаранције, које се односе на власништво над уделима, при чему се морају поштовати принудна правила домаћег права о застарелости.

Уговором се обично одређују и минимални износ појединачног захтева (*de minimis*), као и праг који збир више мањих захтева мора достићи да би продавац за њих одговарао (*basket*). Тиме се избегавају спорови због економски безначајних износа, а пажња страна усмерава на ризике који заиста утичу на вредност трансакције.

Управо ови механизми показују суштинску практичност *M&A* уговорне праксе: њена сврха је да привредне трансакције убрза, учини ефикаснијим и омогући странама да ризике расподеле унапред, уместо да их накнадно решавају кроз дуготрајне спорове. Тај квалитет, међутим, у Србији још није у довољној мери препознат. Неусклађеност прописа, неразвијена судска пракса и недовољно познавање *M&A* механизама у широј правној струци често стварају додатну неизвесност и успоравају управо оне трансакције које су осмишљене да се спроведу брзо и ефикасно.

[7] ЗОО, чл. 270–274, а нарочито чл. 274, којим је предвиђено овлашћење суда да несразмерно високу уговорну казну смањи на захтев дужника.

5. Претходни услови за затварање трансакције

Претходни услови (енгл. *conditions precedent*) су радње које морају бити предузете или околности које морају наступити након потписивања *SPA*, а пре него што купац плати цену и стране предузму радње затварања. Они се уговарају када је током правне анализе уочен материјални ризик који се може отклонити, или када закон налаже да се одређено одобрење прибави пре спровођења трансакције. На пример, продавац се може обавезати да обезбеди враћање зајма који је циљно друштво одобрило њему или повезаном лицу ван редовног пословања, да прибави сагласност банке на промену контроле или избрише залогу на уделу.

Поједини услови нису ствар избора страна. Најзначајнији пример је одобрење Комисије за заштиту конкуренције, без којег се трансакција за коју постоји обавеза пријаве не сме спровести.[8] Како су прагови за пријаву концентрације у Србији релативно ниски, они се у пракси често достижу и одобрење концентрације постаје главни услов затварања, чак и када сама трансакција не изазива значајну забринутост у погледу конкуренције.

Претходни услови могу проистећи и из домаћих девизних прописа. У зависности од структуре плаћања, страни купац ће пре затварања можда морати да отвори нерезидентни рачун у Србији и унапред усагласи механизам плаћања са домаћом банком. Иако је реч о техничком кораку, поступак може трајати и захтевати значајну документацију, што понекад одвраћа стране инвеститоре навикнуте на једноставније системе плаћања.

Сваки претходни услов мора бити јасан и проверљив. Уговором се одређује ко је одговоран за његово испуњење, која се документација доставља као доказ и који је крајњи, реално постављен рок за испуњење свих услова. Ако до тог датума не буду испуњени, стране могу продужити рок или, у зависности од уговореног решења, одустати од трансакције.

Управо због овако значајних последица, важно је разликовати радњу која је заиста неопходна за спровођење трансакције и чије испуњење није у потпуности извесно, па је оправдано уговорити је као претходни услов, од радње која је само технички део затварања, као што је достављање оставке директора. Непотребно претварање таквих питања у претходне услове може без стварне потребе одложити или угрозити затварање трансакције.

---

[8] Закон о заштити конкуренције, *Службени гласник РС*, бр. 51/2009, 95/2013 и 35/2026 – др. закон, чл. 61 и 64.

VI. Затварање трансакције

1. Разлика између потписивања (енгл. *signing*) и затварања (енгл. *closing*)

Потписивање представља тренутак у којем стране закључују *SPA*, односно детаљан уговор о купопродаји којим уређују све битне елементе трансакције. Ако су сви услови за пренос већ испуњени, потписивање и затварање могу се догодити истог дана. Код сложенијих трансакција, међутим, између ова два догађаја најчешће протекне одређено време.

Тек након испуњења претходних услова из *SPA* стране приступају затварању. Тада се, по правилу, плаћа купопродајна цена и потписује посебан уговор о преносу удела са овереним потписима, који служи као непосредни основ за упис промене члана друштва код Агенције за привредне регистре. Овај уговор је обично знатно краћи и једноставнији од *SPA*, јер су сви комерцијални односи и правила одговорности већ уређени у *SPA*. Ради несметане регистрације, уговор о преносу удела не би требало да садржи неиспуњене услове од којих зависи сам пренос.

2. Распоред радњи на затварању

Редослед радњи на затварању унапред се уређује посебним протоколом. Његова сврха није само организациона: редоследом се распоређује ризик између купца и продавца, јер ниједна страна не жели да изврши своју главну обавезу без извесности да ће и друга страна истовремено поступити на договорени начин.

Ако, на пример, продавац нема довољну сигурност да купац располаже потребним средствима, може се уговорити да купац најпре изврши плаћање или достави јасан доказ о извршеном налогу, након чега се приступа потписивању уговора о преносу удела и предаји осталих докумената. У другим случајевима ризик се може уравнотежити коришћењем посебног рачуна или тако што се сва документа и налози унапред припреме, а затим ослободе истовремено када буду испуњени договорени услови.

Подношење пријаве за регистрацију промене члана пред АПР-ом обично је последња радња затварања или радња која се предузима непосредно након њега. Најчешће је за њено спровођење задужен купац и његов саветник, али *SPA* треба да предвиди обавезу обе стране да пруже сву потребну сарадњу ако регистратор затражи допуну документације или се појави други правни или технички проблем.

Страним инвеститорима је посебно важно објаснити да купац у Србији не постаје члан друштва самим потписивањем уговора о преносу удела и плаћањем цене. Промена члана има конститутивно дејство тек даном њене регистрације у АПР-у.[9] То значи да се затварање, онако како су га стране уговорно дефинисале, може догодити неколико дана пре него што купац формално буде регистрован као члан друштва.

Зато се пре затварања мора проверити да ли постоје препреке за регистрацију, укључујући залоге, судске забране и ограничења која могу онемогућити упис.

У највећем броју трансакција временски размак између затварања и регистрације представља само техничку специфичност домаћег система. Ипак, ако регистрација буде одбијена, стране се могу наћи у сложеној ситуацији: цена је већ плаћена, документа су предата и управљање промењено, док купац правно није постао члан друштва. Због тога *SPA* треба да уреди обавезу отклањања недостатака и поновног подношења пријаве, као и последице ако регистрација коначно не буде могућа, укључујући повраћај цене и враћање осталих радњи затварања у претходно стање. Иако се такав исход у пракси ретко јавља, саветник га мора препознати, предочити клијенту и унапред уговорно регулисати.

VII. Закључак

Ток *M&A* трансакције можда се најједноставније може приближити поређењем са склапањем брака. Потписивање *SPA* подсећа на веридбу: стране су постигле озбиљан и обавезујући договор о својој будућој заједници, али она још није започела. Период до затварања служи да се испуне претходни услови и отклоне препреке, док затварање представља само „венчање" – купац плаћа цену, преузима управљање и стране извршавају оно на шта су се обавезале. У Србији, међутим, остаје још и упис промене у АПР, као својеврсни упис у матичну књигу, јер купац тек регистрацијом формално постаје члан друштва.

Као и код сваке озбиљне заједнице, успех трансакције не зависи само од потписаних докумената, већ од тога да ли су стране пре њеног закључења разумеле шта стичу, које ризике преузимају и како ће их распоредити. Задатак правног саветника јесте да тај пут учини што

[9] ЗПД, чл. 175; Агенција за привредне регистре, „Промене – промене у вези са члановима", https://www.apr.gov.rs/registri/privredna-drustva/uputstva/promene-.2031.html (приступљено 21. августа 2026).

сигурнијим и ефикаснијим, али и да међународно развијене *M&A* механизме прилагоди особеностима домаћег права, које их још увек не препознаје у довољној мери.

Jelena Zelenbaba
attorney at law from Belgrade

STRUCTURE OF AN M&A TRANSACTION AND ITS SPECIFIC FEATURES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary:

M&A transactions are one of the principal means of acquiring control over companies and carrying out business investments. Although the term is commonly used as a single concept, it covers transactions of different legal nature, including acquisitions of shares, acquisitions of assets or individual business units, and corporate reorganisations. This article presents the customary course of an *M&A* transaction in the Republic of Serbia, from initial negotiations and legal *due diligence* to the execution of the share purchase agreement, fulfilment of conditions precedent and completion. Particular attention is paid to the role of legal advisers and to the issues that most frequently affect the structure, timetable and legal certainty of transactions in Serbian practice.
Keywords: *M&A* transactions, share acquisition, target company, legal *due diligence*, share purchase agreement, conditions precedent, completion.

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

Датум пријема рада: 17. август 2026.
Датум одобрења рада: 18. август 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 343.982.327

Денис З. Куртовић
адвокат из Новог Пазара[1]

ПРИНУДНО ОТКЉУЧАВАЊЕ МОБИЛНОГ ТЕЛЕФОНА ОКРИВЉЕНОГ

Сажетак:

Одузимање мобилног телефона, судска наредба за његово претресање и принуђивање окривљеног да уређај откључа нису исто правно питање. У пракси се, међутим, те радње често посматрају као делови једног овлашћења. Рад испитује да ли се, према важећем праву Републике Србије, од окривљеног може захтевати да саопшти или унесе *PIN*, односно да омогући приступ телефону отиском прста или препознавањем лица. Полазиште анализе чине чланови 9, 10, 15, 16, 68, 70, 84, 134, 135, 140–142, 147–149, 152, 155, 157 и 438 Законика о кривичном поступку, уставна јемства права на одбрану, приватности комуникација и заштите података, као и пракса Врховног суда, Европског суда за људска права и Суда правде Европске уније. Заступа се став да наредба за претресање телефона сама по себи не ствара дужност окривљеног да уклони приступну заштиту. Члан 157 став 3 ЗКП окривљеног изричито изузима из круга лица дужних да омогуће приступ уређају и пруже обавештења потребна за

[1] Мастер права, Електронска адреса аутора: kancelarija-kurtovic@hotmail.com

његову употребу. Саопштавање *PIN*-а има несумњиво исказно обележје, док и лично уношење *PIN*-а може саопштити знање, контролу и везу лица са уређајем. Код биометрије је домет привилегије против самооптуживања спорнији, али важећи ЗКП не садржи довољно одређено овлашћење да се тело окривљеног употреби као средство за откључавање телефона. Посебно се анализира домаћа линија одлука о разграничењу претресања и вештачења телефона, последице почетног незаконитог приступа и предлажу законодавна решења.

Кључне речи: мобилни телефон, принудно откључавање, *PIN*, биометрија, претресање, електронски доказ, право на ћутање, *nemo tenetur*, незаконит доказ

I. Увод

Мобилни телефон више није предмет који само прати комуникацију свог држаоца. Он је истовремено архива преписке, фотографија, локација, бележака, финансијских података, здравствених информација, приступних токена и налога који се физички уопште не налазе у уређају. Зато приступ телефону по обиму и квалитету мешања не личи на отварање обичне закључане ствари. Једном радњом може се добити слика значајног дела приватног, професионалног и породичног живота лица, неретко и подаци великог броја трећих лица.

У кривичном поступку проблем најчешће настаје пре него што се отвори расправа о доказној вредности издвојене комуникације. Телефон је одузет, уређај је закључан, а од осумњиченог се тражи да „само откључа телефон". Та формулација делује технички и безазлено, али прикрива најмање четири различита питања: – да ли је телефон законито одузет? – да ли постоји правни основ за увид у његов садржај? – да ли је наредба довољно одређена у погледу података који се траже? – и, коначно, да ли окривљени мора активно да омогући приступ?

Мој полазни став је да се последње питање не може решити позивањем само на постојање телефона као предмета доказивања. Овлашћење државног органа да нешто тражи није исто што и дужност окривљеног да помогне да се то пронађе. Нити је судска наредба за претресање, без посебне норме, истовремено и наредба окривљеном да сопственим знањем или телом савлада приступну заштиту. Устав одређује границе такве сарадње, а ЗКП мора да одреди њен правни основ, услове и последице одбијања.[2]

[2] Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021, чл. 33; Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС, чл. 157 ст. 3.

Теза рада је ужа од тврдње да су подаци у телефону недоступни органима поступка. Држава може да одузме уређај, да под законским условима претражи његов садржај и да употреби дозвољене форензичке методе без активног учешћа окривљеног. Спорно је да ли може да принуди окривљеног да лично уклони препреку коју енкрипција поставља. Одговор зависи од начина откључавања: саопштавање *PIN*-а, уношење *PIN*-а и употреба биометрије нису правно истоветне радње.

Анализа је заснована на важећем тексту прописа и јавно доступној пракси закључно са 16. августом 2026. године. Претрага објављених одлука Врховног суда и Уставног суда није открила одлуку која непосредно и образложено даје општи одговор о принудном саопштавању или уношењу *PIN*-а, односно принудној употреби отиска прста или лица окривљеног ради откључавања телефона. Зато се закључак не представља као већ утврђена судска сентенца, већ као тумачење које треба проверити језички, системски, уставноконформно и у светлу европских стандарда.[3]

II. Четири различите радње: одузимање, претресање, вештачење и откључавање

Члан 147.став 1 ЗКП омогућава привремено одузимање предмета који се по Кривичном законику морају одузети или могу послужити као доказ, док став 3 изричито обухвата уређаје за аутоматску обраду података и опрему на којој се чувају или могу чувати електронски записи. Одузимањем се обезбеђује предмет и спречава његово скривање, измена или уништење. Само одузимање, међутим, не даје неограничено овлашћење за читање садржаја.[4]

Претресање уређаја је посебна доказна радња. Члан 152 став 3 ЗКП прописује да се претресање уређаја за аутоматску обраду података и опреме са електронским записима предузима на основу наредбе суда и, по потреби, уз помоћ стручног лица. За разлику од става 2 истог члана, који за стан, друге просторије или лице познаје и изузетно

[3] Претрага је извршена у јавно доступним базама Врховног суда и Уставног суда, по комбинацијама израза: мобилни телефон, *PIN*, шифра, лозинка, откључавање, отисак прста, биометрија, омогућавање приступа, претресање уређаја и вештачење телефона. Навод означава резултат јавне претраге закључно са 16. августом 2026. године, а не тврдњу да необјављена или другачије индексирана одлука не постоји.

[4] ЗКП, чл. 147 ст. 1 и 3. Важећи пречишћени текст проверен је на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html (16. августа.2026).

претресање без наредбе на основу законског овлашћења, став 3 такву алтернативу не наводи. Наредбу, према члану 155 став 1, доноси суд на образложени захтев јавног тужиоца, а њена садржина мора да означи предмет и разлог претресања, орган који ће радњу спровести и друге релевантне податке.[5]

Вештачење одговара на питање за чије је разјашњење потребно стручно знање. Код телефона то може бити израда форензичке копије, опоравак обрисаних података, утврђивање временских ознака, интегритета датотеке или начина рада апликације. Али чињеница да је за приступ подацима потребан стручњак не претвара свако претраживање садржаја у вештачење. Претресање одговара на питање где се и који податак тражи, вештак објашњава техничку чињеницу. Ако се налогом тражи да се из телефона издвоје све поруке, фотографије, контакти и садржај апликација, сама ширина захвата показује да није довољно посматрати назив акта, већ његову стварну сврху и обим.

Откључавање је корак који може претходити и претресању и вештачењу, али има сопствени субјект и сопствену принудну компоненту. Форензички алат који без учешћа окривљеног заобиђе приступну заштиту поставља питања законитости наредбе, обима претраге и интегритета података. Наредба лицу да саопшти шифру или да стави прст на сензор поставља још једно питање: да ли закон од тог лица захтева активну сарадњу? Ако се то питање прескочи, овлашћење за претресање се неосновано проширује у дужност самооптужујуће помоћи.

III. Уставни и конвенцијски оквир

Уставна анализа не почиње и не завршава се чланом 33 Устава који уређује посебна права окривљеног. Устав у члану 18 налаже непосредну примену зајемчених права и њихово тумачење сагласно важећим међународним стандардима, док члан 20 захтева да ограничење буде прописано законом, допуштено Уставом, неопходно и сразмерно, без задирања у суштину права. Код откључавања телефона то значи да практична корисност за истрагу није самосталан правни основ. Најпре се мора показати норма која меру дозвољава, а тек онда њена нужност и сразмерност у конкретном предмету.[6]

Члан 32 Устава јемчи правично суђење. Члан 33 у последњем ставу прописује да лице које је окривљено или коме се суди за кривично дело није дужно да даје исказе против себе или блиских лица, нити да призна

[5] ЗКП, чл. 152 ст. 2 и 3 и чл. 155 ст. 1–3.

[6] Устав Републике Србије, чл. 18 ст. 1–3 и чл. 20 ст. 1–3.

кривицу. Иако формулација говори о „исказима", привилегија не би имала стварно дејство ако би се могла заобићи тако што се когнитивна информација не тражи усменим питањем, већ наређењем да се изврши радња која ту информацију нужно открива.

Чланови 41 и 42 Устава додају засебан слој заштите. Тајност писама и других средстава комуницирања је неповредива, а одступање је дозвољено само на одређено време, на основу одлуке суда, ако је неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије и на начин предвиђен законом. Прикупљање, држање, обрада и коришћење података о личности морају бити уређени законом. Телефонска претрага, према томе, није само питање права на ћутање. И када нема принуде према окривљеном, приступ мора да задовољи законитост, одређеност сврхе и сразмерност мешања у комуникације и личне податке.[7]

Члан 6 Европске конвенције не помиње изричито право на ћутање, али га Европски суд за људска права сматра општепризнатим међународним стандардом који лежи у средишту појма правичног поступка. Члан 8 Конвенције штити приватни живот и преписку. Та два права се код телефона додирују, али не смеју бити помешана: судска контрола приступа штити приватност; она не решава аутоматски да ли окривљени мора да помогне оптужби.[8]

IV. ЗКП: право окривљеног и границе дужности сарадње

1. Чланови 9, 10, 15, 16, 68 и 70 ЗКП

Члан 9 ЗКП има за ову тему шири значај од саме забране изнуђеног признања. Забрањена је и кажњива примена мучења, нечовечног или понижавајућег поступања, силе, претње, принуде, обмане, медицинских захвата и других средстава којима се утиче на слободу воље или изнуђује признање, „*каква друīа изјава или радња*" од окривљеног или другог учесника. Законодавац је, дакле, поред изјаве изричито навео и радњу. То не значи да је свака доказна радња без пристанка забрањена, али значи да принуда на активну радњу окривљеног мора да има јасан ослонац у посебној одредби ЗКП.[9]

---

[7] Устав Републике Србије, чл. 41 ст. 1 и 2. и чл. 42 ст. 1–4.

[8] Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, чл. 6 и 8; званични текст и преводи: https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights (16. август 2026).

[9] ЗКП, чл. 9 и чл. 10 ст. 1. Формулација чл. 9 обухвата изнуђивање признања, изјаве или „*какве друīе радње*" окривљеног или другог учесника у поступку.

Члан 10 став 1 дозвољава ограничење слобода и права окривљеног пре правноснажне санкције само у неопходној мери и под условима прописаним ЗКП. Овај услов није испуњен аналогијом са отварањем врата или узимањем отиска ради идентификације. Мера мора бити препознатљива у самом процесном закону.

Према члану 15 став 2, терет доказивања оптужбе је на тужиоцу. Право окривљеног из члана 68 став 1 тачка 2 да ништа не изјави и ускрати одговор на поједино питање практично би било ослабљено ако би орган поступка могао да захтева исту информацију у облику обавезног уноса шифре. На другој страни, члан 70 као дужности окривљеног наводи одазивање на позив и обавештавање о адреси, без опште дужности да активно учествује у откривању доказа оптужбе. Набрајање у члану 70 није једини извор сваке процесне обавезе, али је системски важно: када ЗКП жели да установи конкретну дужност окривљеног, он то чини изричито.[10]

Члан 16 став 1 забрањује заснивање судске одлуке на доказима који су, непосредно или посредно, сами по себи или према начину прибављања у супротности са Уставом, ЗКП, другим законом или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима. Ово „посредно" порекло постаје важно када је први приступ телефону незаконит, а касније се покуша поновити екстракција на основу новог акта.

2. Изричито допуштене телесне радње и значај законског основа

ЗКП познаје мере које се могу спровести без пристанка окривљеног. Увиђај окривљеног из члана 134 став 1 може се предузети без његовог пристанка ако је потребно утврдити чињенице важне за поступак. Члан 140 став 1 допушта да се од осумњиченог без пристанка узму отисци папиларних линија и делова тела, букални брис и лични подаци, да се састави лични опис и направи фотографија ради форензичке регистрације. Чланови 141 и 142 уређују узорке биолошког порекла и форензичко-генетичку анализу, са сопственим условима, сврхом и надлежним органом.[11]

Те одредбе показују две ствари. Прво, право на ћутање не даје окривљеном право да спречи сваку радњу која користи материјал независан од његове воље. Друго, законодавац је такве изузетке уредио по-

[10] ЗКП, чл. 15 ст. 2, чл. 68 ст. 1 тач. 2 и чл. 7. тач. 1 и 2.

[11] ЗКП, чл. 134 ст. 1. и 3 и чл. 140–142. Чл. 140. ст. 1 изричито везује узимање отисака и других наведених података за форензичку регистрацију осумњиченог.

себно. Узимање отиска папиларних линија ради форензичке регистрације није исто што и притискање прста на сензор да би се отворила дигитална архива. Прва радња прибавља телесну карактеристику ради упоређивања и идентификације; друга користи тело као приступни кључ за другу доказну радњу. Различити су непосредни предмет, сврха и интензитет последице.

Не може се искључити тумачење да формулација члана 134 о утврђивању чињеница важних за поступак обухвата шири круг поступања. Ипак, она не садржи правила о употреби телесне карактеристике ради савлађивања дигиталне заштите, обиму података који се тиме отварају, начину бележења радње или заштити привилегованог садржаја. Код мере која истовремено погађа телесни интегритет, приватност комуникација и положај окривљеног, такво овлашћење не би смело да се изводи проширујућим тумачењем.

3. Чланови 135, 147, 148 и 149 ЗКП: најјачи аргуменат за супротан став

Супротан став има стварно текстуално упориште и не треба га пређутати. Члан 135 став 2 ЗКП, у оквиру увиђаја ствари, прописује да је „свако" дужан да органу поступка омогући приступ стварима и пружи потребна обавештења. Члан 148 став 1 обавезује лице које држи предмете из члана 147 да омогући приступ, пружи обавештења потребна за њихову употребу и преда их на захтев органа. Став 2 предвиђа новчано кажњавање до 150.000 динара, које се може поновити, ако лице одбије приступ, обавештење или предају.[12]

Недоумицу појачава члан 149. Он окривљеног изричито ослобађа „*дужности предаје предмета*", али не понавља речи о омогућавању приступа и пружању обавештења. Изоловано читање могло би довести до закључка да окривљени не мора да преда телефон, али, ако је он већ одузет, мора да помогне у његовој употреби.

Тај закључак, по мом мишљењу, не издржава системско читање. Члан 135 уређује увиђај ствари, док је истраживање похрањених електронских података посебно уређено као претресање. Члан 148 је општа норма о држаоцу предмета у фази одузимања. Када ЗКП у члану 157 став 3 долази до самог претресања дигиталног уређаја, он прецизно одређује ко мора да омогући приступ и из те дужности изричито изузима окривљеног. Посебна норма за исту врсту уређаја и исту радњу мора имати предност над општим формулацијама.

[12] ЗКП, чл. 135 ст. 2, чл. 147 ст. 3, чл. 148 ст. 1–3 и чл. 149 тач. 1 и 2.

И сврха члана 149 може се разумети уже: њиме се штити окривљени од санкције због непредавања предмета, док се његов положај приликом дигиталног претреса коначно решава чланом 157 став 3. Ако би се члан 148 применио на окривљеног и током претреса телефона, речи „*осим окривљеног*" из члана 157 став 3 остале би без стварног нормативног дејства. Тумачење које једној одредби одузима сврху слабије је од тумачења које усклађује обе.

4. Чланови 152, 155, 156 и 157 ЗКП: судска наредба није наредба окривљеном

У члану 157 ЗКП налази се најважнији текстуални ослонац за решење теме. Став 2 дозвољава да се закључане просторије, намештај или друге ствари отворе силом ако држалац није присутан, неће добровољно да их отвори или то одбије присутно лице, уз избегавање непотребног оштећења. Ова одредба овлашћује орган да отвори ствар; она не прописује да се тело окривљеног може употребити као средство отварања, нити да се од њега може изнудити когнитивни кључ.

Одмах затим, став 3 посебно уређује претресање уређаја из члана 152 став 3 Држалац предмета или присутно лице, „*осим окривљеног*", дужно је да омогући приступ и пружи обавештења потребна за употребу, уз сведочке и професионалне привилегије из чланова 93–95 ЗКП. Ово изузеће не прави разлику између саопштавања *PIN*-а, његовог уношења и другог начина којим окривљени омогућава приступ. Управо је „*омогућавање приступа*" законски појам довољно широк да обухвати све те радње, а окривљени је из обавезе изузет.[13]

Члан 156 став 1 предвиђа да се, после предаје наредбе за претресање, држалац просторија или лице на коме се претрес врши позове да добровољно преда лице или предмете који се траже. Став 2 даје право на адвоката, односно браниоца. Ове одредбе потврђују разлику између позива на добровољно поступање и принудне дужности. Код дигиталног уређаја закон је ту границу додатно исцртао изузећем окривљеног.

Зато наредба из чланова 152 и 155 ЗКП овлашћује орган да претражи означени уређај у одређену сврху. Она није, без посебне изреке засноване на посебној норми, налог окривљеном да саопшти шифру, унесе је или понуди биометрију. Ни суд не може садржином појединачне наредбе створити обавезу коју закон није установио.

[13] ЗКП, чл. 152 ст. 3 и чл. 15. ст. 2 и 3.

3. Закон о полицији не може попунити процесну празнину

Према члану 105 Закона о полицији, средство принуде може се употребити само ако се задатак не може другачије извршити, уз уздржаност, сразмерност и избор најблажег средства којим се постиже законити циљ. Члан 110. став 1 допушта физичку снагу ради одбијања напада, савлађивања отпора или спречавања самоповређивања, а став 4 отпор одређује као супротстављање законитим службеним мерама и радњама.[14]

Редослед је пресудан. Да би одбијање откључавања било „отпор", мора најпре постојати законита мера којој је окривљени дужан да се повинује. Одредбе о средствима принуде уређују начин спровођења постојећег овлашћења; оне не стварају нову кривичнопроцесну дужност. Позивање на њих без одговора на члан 157 став 3 ЗКП било би кружно: сила би се оправдавала одбијањем обавезе чије постојање тек треба доказати.

V. *PIN*, биометрија и добровољност

1. Саопштавање PIN-а

Саопштавање *PIN*-а је најмање спорно. Шифра није телесна карактеристика нити предмет који постоји изван мисаоног процеса лица. Њеним откривањем окривљени саопштава садржај сопственог знања. Истовремено може потврдити да познаје шифру, да контролише уређај и да има одређену везу са садржајем који ће бити пронађен. Зато се усмени одговор, записивање шифре или њено диктирање морају посматрати као исказна сарадња обухваћена чланом 33 Устава и чланом 68 став 1 тачка 2 ЗКП.

Не мења ствар ни то што орган већ верује да окривљени зна шифру. У домаћем праву није прописан посебан изузетак по узору на америчку доктрину „унапред познате чињенице" (*foregone conclusion*). Та доктрина је и у систему из којег потиче спорна у погледу домета: један приступ сматра да је довољно да држава независно докаже да лице зна шифру, док други захтева конкретно знање о датотекама које ће бити произведене. Увоз таквог изузетка без законског или уставносудског ослонца

[14] Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018, чл. 105 ст. 2–4 и чл. 110 ст. 1–4; пречишћени текст: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_policiji.html (16. август 2026).

био би нарочито проблематичан када члан 157 став 3 ЗКП већ садржи јасно изузеће окривљеног.[15]

2. Лично уношење *PIN*-а

Тежи је случај када окривљени не саопштава комбинацију органу, већ је лично уноси, заклањајући екран. Аргумент за допуштеност гласи да држава не сазнаје садржај мисли, већ добија само откључан предмет. У домаћој литератури изнет је став да привилегија штити од откривања лозинке, али не и од обавезе да се преда већ откључан уређај након уношења лозинке, јер садржај телефона постоји независно од воље окривљеног.[16]

Тај став раздваја садржај уређаја од радње уноса, али, по мом мишљењу, не придаје довољну тежину ономе што сама радња саопштава. Тачно уношење шифре није механички покрет. Оно је могуће само ако лице поседује одређено знање. Чином успешног откључавања окривљени најмање потврђује да шифру зна; у зависности од околности може потврдити и фактичку контролу над уређајем. Ако је идентитет корисника спорна чињеница, тај комуникативни аспект може имати самосталну доказну вредност.

Није убедљиво рећи да се радња може принудно захтевати само зато што орган неће касније сведочити о томе ко је унео *PIN*. Привилегија првенствено ограничава начин прибављања доказа, а не само његово формално представљање на главном претресу. Поред тога, члан 9 ЗКП изричито обухвата изнуђивање „*другīе радње*", а члан 157 став 3 изузима окривљеног од омогућавања приступа. Због тога се лично уношење *PIN*-а, *de lege lata*, не може принудно захтевати ни када се сама комбинација не открива органу.

3. Отисак прста и препознавање лица

Биометрија није истоветна *PIN*-у. Отисак прста и црте лица постоје независно од воље и не откривају запамћену информацију. То је снажан

---

[15] Orin S. Kerr, „Compelled Decryption and the Privilege Against Self-Incrimination", *Texas Law Review*, Vol. 97, No. 4 (2019), 767–799, нарочито 776–792; доступно на: https://texaslawreview.org/compelled-decryption-and-the-privilege-against-self-incrimination/ (16. август 2026).

[16] Милана Писарић, „Енкрипција мобилног телефона као препрека откривању и доказивању кривичних дела – осврт на упоредна решења", *Анали Правнōг факултēта у Беоīраду*, 69(2/2021), 391–416, посебно 394. и 409, DOI: 10.51204/Anali_PFBU_21205A.

аргумент да њихова употреба не представља исказ у класичном смислу. Пракса Европског суда изузима од привилегије одређени материјал који постоји независно од воље, као што су узорци даха, крви, урина и телесног ткива. И ЗКП дозвољава узимање папиларних линија и одређених узорака без пристанка.

Ипак, закључак да биометријско откључавање није исказ не даје одговор да ли је принуда законита. Отисак може бити независан од воље, али откључавање није пуко узимање отиска. Орган користи тело лица да активира функцију која отвара приступ широком скупу података. За ту намену чланови 134 и 140 ЗКП не садрже изричиту одредбу. Члан 157 став 3, напротив, окривљеног изузима од дужности да омогући приступ.

Код препознавања лица могу се појавити и додатне чињеничне варијанте: да ли је довољно пасивно присуство лица, да ли систем захтева поглед или покрет, да ли се капци физички отварају и да ли се глава принудно усмерава. Што је већи степен активног учешћа или физичке принуде, то је тежа оцена по члану 9 ЗКП и мерилима из предмета *Jalloh*.[17] Али, и у најмање инвазивној варијанти остаје претходни недостатак: у српском праву није идентификована довољно одређена норма која ту радњу дозвољава.

Због тога не заступам категорички став да је свака биометрија по својој природи исказ. Ужи и правно сигурнији закључак гласи: чак и ако привилегија против самооптуживања не обухвата пасивну употребу телесне карактеристике, принудно биометријско откључавање не може се засновати само на аналогији са форензичком регистрацијом или на општим полицијским овлашћењима.

4. Техничко заобилажење заштите

Када орган, на основу законите наредбе и без активног учешћа окривљеног, употреби форензички алат за приступ подацима, питање *nemo tenetur* по правилу није у првом плану. Окривљени није принуђен да саопшти знање нити да изврши радњу. И даље се, међутим, морају проверити надлежност, садржај и временско важење наредбе, опсег издвојених података, форензички интегритет копије, ланац чувања и чињеница да ли је алат приступио удаљеним налозима који нису обухваћени наредбом.

Опасност од даљинског брисања може оправдати хитне мере очувања уређаја – искључење са мреже, форензичку изолацију и зако-

[17] Предмет *Jalloh* – видети даље поглавље VII.

нито одузимање – али не мора оправдати тренутни увид у садржај без судске наредбе. Очување доказа и његово читање су различите радње.

5. Добровољно откључавање

Окривљени се може одлучити да добровољно откључа телефон. Али добровољност није просто одсуство видљиве силе. Треба утврдити у ком својству је лице поступало, да ли је било поучено о праву да ништа не изјави, да ли је имало могућност поверљивог разговора са браниоцем, шта му је речено о последицама одбијања и како је сагласност забележена.

Члан 8 ЗКП обавезује орган поступка да учесника поучи о правима и упозори на последице пропуштања, док чланови 232–235 захтевају бележење радњи и омогућавају примедбе на записник. У предмету у ком је спорна сагласност није довољна службена белешка са једном реченицом да је лице *„добровољно откључало телефон"*. Потребно је забележити тачан захтев, поуку, присуство браниоца, начин откључавања, време, лица присутна радњи и шта је после откључавања заиста прегледано.[18]

Посебно је питање да ли сагласност окривљеног може да замени судску наредбу коју члан 152 став 3 захтева за претресање дигиталног уређаја. Текст те одредбе не прописује изузетак на основу пристанка. Добровољно откључавање зато не треба аутоматски изједначити са сагласношћу за неограничено претраживање целокупног садржаја.

6. Трећа лица

Члан 157 став 3 ЗКП различито уређује положај окривљеног и других лица. Држалац или присутно лице које није окривљени дужно је да омогући приступ и пружи обавештења, осим када постоји неки од разлога из члана 93, члана 94 став 1. и члана 95 став 2 ЗКП. Зато се изузеће окривљеног не може механички пренети на сведока, оштећеног, запосленог или члана породице.

И код трећег лица, међутим, орган мора да утврди да ли би откривање шифре то лице изложило сопственом кривичном гоњењу, да ли је обухваћено сведочком или професионалном привилегијом и да ли заиста има овлашћен приступ уређају. Дужност приступа није дозвола за заобилажење права другог окривљеног преко лица које би тиме открило сопствену инкриминишућу информацију.

---

[18] ЗКП, чл.8 и чл. 232–235, нарочито чл. 232 ст. 1, чл. 233. ст. 1 и 2. и чл. 235 ст. 1 и 2.

VI. Домаћа судска пракса

1. Приступ садржају без судске наредбе: Кзз 925/2017

У предмету Кзз 925/2017 од 28. септембра 2017. године полицијски службеници су без судске наредбе фотографисали *SMS* поруке са телефона и од тих фотографија сачинили извод комуникације. Врховни касациони суд је прихватио да је реч о незаконитом доказу јер је приступ садржају уређаја извршен супротно члану 152 став 3 ЗКП. Значај одлуке није у откључавању – она то питање не разматра – већ у јасном раздвајању физичког поседа телефона од законитог приступа подацима.[19]

Захтев за заштиту законитости је ипак одбијен зато што је суд оценио да је, с обзиром на друге доказе, очигледно да би, и без незаконитог извода, била донета иста пресуда. Тај исход показује практичан проблем: утврђење незаконитости не мора довести до укидања пресуде због изузетка из члана 438 став 2 тачка 1 ЗКП. Одбрана зато мора да покаже не само повреду правила прибављања, већ и место спорног податка у доказном закључивању суда.

2. Подаци које добровољно преда треће лице: Кзз 1134/2022

У предмету Кзз 1134/2022 од 27. октобра 2022. године оштећена је са свог телефона добровољно предала одштампане снимке екрана и *USB* са комуникацијом. Врховни касациони суд их је посматрао као исправе у смислу члана 2 став 1 тачка 26, члана 138 и члана 139 ЗКП, а не као резултат претресања телефона окривљеног.[20]

Ова одлука је важна управо због својих граница. Она не установљава да полиција може без наредбе да приступи телефону окривљеног, нити да сагласност било ког лица легализује претрагу туђег уређаја. Извор података, својство лица које их предаје и начин на који су настали остају одлучујући.

---

[19] Врховни касациони суд, Кзз 925/2017 од 28. септембра.2017, образложење у делу који се односи на фотографисање *SMS* комуникације без наредбе суда и примену чл. 438 ст. 2 тач. 1 ЗКП; база судске праксе Врховног суда: https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/kzz-9252017-odbijen-zahtev-u-odnosu-na-pov-zakona-iz-%C4%8Dlana-438-st-1-t-1-i-438-st-2-t-2-zkp-u-ostalom (16. август 2026).

[20] Врховни касациони суд, Кзз 1134/2022 од 27.октобра.2022, образложење о снимцима екрана и *USB* носачу које је оштећена добровољно предала; https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/kzz-11342022-odbijen-zzz-439-t-1-438-st-2-t-1 (16. август 2026).

3. „Мање сложено" вештачење и „сложеније" претресање

У предмету Кзз 138/2023 од 28. фебруара 2023. године Врховни касациони суд је прихватио законитост прегледа телефона и *SIM* картице извршеног као вештачење по наредби јавног тужиоца. У образложењу је направљена разлика између мање сложених ситуација, у којима је могуће вештачење, и сложенијих, у којима суд може наредити претресање.[21]

Иста линија развијена је у предмету Кзз ОК 1/2024 од 1. фебруара 2024. године. Из телефона су издвајани контакти, листе позива, *SMS* и *MMS* поруке, електронска пошта, апликације, фотографије, документи и аудио-визуелни садржај, а Врховни суд је радњу прихватио као вештачење по наредбама јавног тужиоца, а не као претресање.[22]

Касније одлуке Кзз 391/2025, Кзз 1149/2025 и Кзз 479/2026 настављају приступ по коме се технички преглед телефона по тужилачкој наредби може третирати као вештачење, уз понављање разлике између мање и више сложених случајева.[23]

Ова судска линија заслужује критичку проверу из два разлога. Прво, ЗКП не наводи „сложеност" као критеријум разграничења. Друго, широк захват који обухвата готово све категорије података функционално личи на претрагу дигиталног простора, чак и када га технички спроводи вештак. Назив наредбе не би требало да одлучи о нивоу судске контроле. Ако је суштина радње тражење и издвајање комуникација или датотека ради доказивања кривичног дела, потребно је образложити зашто се не примењује изричити захтев из члана 152 став 3 ЗКП.

Предмет Кзз 1509/2025, решен 22. јануара 2026. године, има другачију процесну конфигурацију: постојале су и судска наредба за претресање и тужилачка наредба за вештачење. Врховни суд је оценио да је доказ законит и да временски редослед доношења аката, пре

---

[21] Врховни касациони суд, Кзз 138/2023 од 28. фебруара.2023, образложење о вештачењу телефона и *SIM* картице по наредби јавног тужиоца; https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/kzz-1382023-nezakonit-dokaz (16. август 2026).

[22] Врховни суд, Кзз ОК 1/2024 од 1. фебруара 2024, образложење о предмету и обиму вештачења мобилних телефона. Видети и Милана Писарић, „Прикупљање електронских доказа из мобилног телефона у пракси Врховног касационог суда Републике Србије", *Криминалистичка теорија и пракса*, 7(2/2020), 37–54.

[23] Врховни суд: Кзз 391/2025 од 2. априла.2025; Кзз 1149/2025 од 6. новембра 2025; Кзз 479/2026 од 23. априла 2026. У наведеним одлукама прихваћено је вештачење телефона по тужилачкој наредби, уз понављање разграничења према сложености радње.

извршења радње, није од значаја. Та одлука показује да се спор о надлежности може избећи када су и судска ауторизација приступа и стручно одређивање вештачења јасно документовани.[24]

Ниједна од наведених одлука, међутим, не утврђује да се окривљени може принудити да откључа уређај. Судови су испитивали правни основ за каснији преглед или екстракцију, не порекло приступне шифре и начин савлађивања заштите. Зато се ова пракса не сме проширити на питање које пред судом није било отворено.

4. Последице почетног незаконитог приступа: Кзз 52/2024

Одлука Кзз 52/2024 од 6. фебруара 2024. године има посебан значај за изведене доказе. Врховни суд је прихватио да је првобитни преглед, односно претрес телефона без судске наредбе био незаконит. Накнадно вештачење истог телефона, иако је после тога постојала судска наредба, оцењено је као компромитовано претходним незаконитим поступањем; исти предмет није могао бити поново обрађен као да ранија повреда није постојала.[25]

Ово образложење спречава једноставну накнадну легализацију. Ако је орган већ видео садржај, каснија наредба може бити усмерена управо сазнањима добијеним незаконито. У таквом случају није довољно показати да је други акт формално исправан; мора се испитати да ли је одлука о његовом доношењу имала независан извор и да ли се каснија екстракција заиста може одвојити од прве.

И у овом предмету пресуда је опстала применом изузетка из члана 438 став 2 тачка 1, јер је оцењено да би, с обзиром на остале доказе, исход био исти. Зато Кзз 52/2024 истовремено јача доктрину контаминације и показује ограничен практичан домет процесне санкције.

5. Најближа одлука откључавању: Кзз 58/2024

У предмету Кзз 58/2024 од 31. јануара 2024. године у чињеничном опису се наводи да је лице, раније обухваћено поступком, откључало свој телефон, након чега су полицијски службеници са тог телефона

---

[24] Врховни суд, Кзз 1509/2025 од 22. јануара 2026, образложење о постојању судске наредбе за претресање и наредбе јавног тужиоца за вештачење телефона.

[25] Врховни суд, Кзз 52/2024 од 6. фебруара 2024, образложење о незаконитом првом приступу, компромитованом накнадном вештачењу и примени чл. 438 ст. 2.тач. 1 ЗКП; https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/kzz-522024-24181-nezakonit-dokaz (16. август 2026).

слали поруке другом окривљеном. Врховни суд није формулисао самосталан општи став о условима добровољног или принудног откључавања, већ је, применом члана 491 став 2 ЗКП, прихватио разлоге другостепеног суда.[26]

Одлука је зато релевантна као пример да се откључавање појављује у чињеничној грађи, али не и као преседан који одобрава принуду. Из ње се не види поука, садржај сагласности, евентуални притисак, постојање наредбе нити однос радње према члану 157 став 3 ЗКП. Управо недостатак тих утврђења показује зашто будући записници и судске одлуке морају откључавање да издвоје као засебну радњу.

6. Закључак из домаће праксе

До датума пресека овог рада јавно доступна пракса даје три релативно јасна оријентира: – физичко одузимање телефона није довољно за увид у садржај; – почетни незаконит приступ може компромитовати касније прибављање истих података; и – судови допуштају значајан простор тужилачки наређеном вештачењу. Оно што пракса не даје јесте одговор да ли се окривљени сме санкционисати или физички принудити да саопшти *PIN*, унесе га или понуди биометрију.[27]

У таквој празнини не треба претпоставити овлашћење зато што је мера истражно корисна. Када је реч о принуди према окривљеном, законски основ мора претходити процени ефикасности. Члан 157 став 3 ЗКП је, док законодавац или судска пракса не дају другачији уставно одржив одговор, најпрецизнија постојећа норма.

VII. Пракса Европског суда за људска права

1. Случај *Saunders*: материјал који постоји независно од воље

У предмету *Saunders* против Уједињеног Краљевства Велико веће Европског суда за људска права је нагласило да право да се лице само

[26] Врховни суд, Кзз 58/2024 од 31. јануара 2024. Врховни суд је, на основу чл. 491 ст. 2 ЗКП, прихватио разлоге другостепеног суда; одлука не садржи самостално образложен општи став о условима откључавања телефона; https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/kzz-582024-odbijen-zzz-%C4%8Dlan-438-st2-ta%C4%8D1-zkp (16. август 2026).

[27] Закључак је ограничен на јавно доступне и проверене одлуке наведене у овом раду. У јавној претрази није пронађена одлука Уставног суда Републике Србије која непосредно решава принудно откључавање телефона *PIN*-ом или биометријом.

не оптужи лежи у сржи правичног поступка и да оптужба треба да докаже случај без ослањања на доказе прибављене принудом или притиском који потиру вољу окривљеног. Суд је истовремено навео да се привилегија обично не простире на материјал који се од окривљеног може добити употребом принудних овлашћења, а који постоји независно од његове воље, попут докумената прибављених на основу налога и телесних узорака.[28]

За телефоне је неопходно раздвојити два нивоа. Датотеке већ похрањене у уређају могу постојати независно од актуелне воље окривљеног. Али *PIN* постоји као знање, а радња његовог уноса може саопштити да окривљени то знање поседује. Изузетак из случаја *Saunders* не сме се аутоматски пренети са садржаја телефона на комуникативни аспект његовог откључавања.

2. Случајеви *Funke* и *De Legé*: од конкретно познатог документа до „риболова" за доказима

У предмету *Funke* против Француске царински органи су настојали да кажњавањем принуде подносиоца да сам достави документе за које су веровали да постоје, али нису били сигурни у ту чињеницу и нису могли да их прибаве другим путем. Суд је утврдио повреду члана 6 Европске конвенције о људским правима истичући да су органи покушали да принуде подносиоца да сам обезбеди доказе за сопствено гоњење.[29]

У новијем предмету *De Legé* против Холандије Суд је прецизније систематизовао приступ. Потребни су принуда и веза са постојећом или предвидивом кривичном оптужбом, односно каснија употреба обавезно прибављених информација у кривичном поступку. Када органи траже конкретне, раније постојеће документе, чије постојање знају и који нису настали за потребе поступка, њихова употреба може остати изван привилегије; другачије поступање се оцењује као неодређено трагање – када орган ни сам не зна шта ће бити пронађено.[30]

---

[28] ЕСЉП, *Saunders* против Уједињеног Краљевства [ВВ], представка бр. 19187/91, пресуда од 17. децембра 1996, §§ 68–69, HUDOC: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58009.

[29] ЕСЉП, *Funke* против Француске, представка бр. 10828/84, пресуда од 25. фебруара 1993, § 44, HUDOC: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57809.

[30] ЕСЉП, *De Legé* против Холандије, представка бр. 58342/15, пресуда од 4. октобра 2022, §§ 74–78, HUDOC: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-219556.

Примена овог става на телефон захтева опрез. Наредба за „*све поруке, све фотографије и све податке*" не показује исту претходну извесност као захтев за тачно одређеним документом из одређеног периода. Што је претрага шира и мање усмерена, то је слабији аргумент да окривљени само омогућава приступ нечему што је држава већ конкретно идентификовала. Ни случај *De Legé*, међутим, не ствара домаћи правни основ за принудно откључавање; он помаже у оцени домета привилегије када такав основ већ постоји.

3. Случај *Jalloh*: природа и степен принуде

У предмету *Jalloh* против Немачке, у ком је доказ прибављен принудним давањем еметика, Велико веће је посматрало природу и степен принуде, значај јавног интереса за истрагу и кажњавање дела, постојање процесних гаранција и начин употребе прибављеног материјала. Посебну тежину имало је поступање супротно члану 3 Конвенције о људским правима.[31]

Ова мерила су најважнија за биометријско откључавање ако лице пружа физички отпор. Разлика између кратког усмеравања већ слободног прста ка сензору и захвата који изазива бол или ризик повреде може бити значајна за сразмерност, али не отклања питање законитости. Блага сила није законита само зато што је блага; мора бити употребљена ради мере која је законом допуштена.

4. Телефон као заштићена преписка: предмети *Saber* и *Nezirić*

Предмети *Saber* против Норвешке и *Nezirić* против Босне и Херцеговине нису предмети о принудном откључавању, али показују колико су важне практичне гаранције при прегледу целокупне копије телефона, нарочито када садржи комуникацију адвоката и клијента. У предмету *Saber* проблем је био недостатак јасног поступка филтрирања привилегованих података са форензичке копије телефона. У предмету *Nezirić* целокупан садржај адвокатовог телефона био је копиран и прегледан без довољно делотворних гаранција и судског надзора над издвајањем професионално поверљивог материјала; утврђена је повреда члана 8 Европске конвенције.[32]

---

[31] ЕСЉП, *Jalloh* против Немачке [ВВ], представка бр. 54810/00, пресуда од 11. јула .2006, §§ 100–102 и 113–123, HUDOC: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307.

[32] ЕСЉП, *Saber* против Норвешке, представка бр. 459/18, пресуда од 17. де-

За домаћу праксу последица је конкретна. Наредба за приступ телефону не би требало да буде бланко дозвола за извоз целокупног садржаја. Потребни су временски, предметни и категоријални оквири, као и поступак одвајања комуникације са браниоцем и других привилегованих података пре него што истражни орган добије увид.

VIII. Право Европске уније и упоредна решења

1. Суд правде Европске уније, предмет C-548/21

Велико веће Суда правде Европске уније је у пресуди од 4. октобра 2024. године (*C-548/21, Bezirkshauptmannschaft Landeck*) разматрало полицијске покушаје приступа подацима са заплењеног мобилног телефона. Суд је утврдио да и неуспели покушај приступа представља обраду личних података, да приступ целокупном садржају телефона може бити озбиљно, па и нарочито озбиљно мешање, и да национално право мора одредити околности и чиниоце који усмеравају оцену нужности и сразмерности. Осим у образложеним хитним случајевима, потребна је претходна контрола суда или независног органа, уз накнадно обавештавање лица када то више не угрожава истрагу.[33]

Ова пресуда није непосредно обавезујући извор за кривични поступак Републике Србије и не решава начело *nemo tenetur*. Њена вредност је друга: потврђује да се правна контрола активира већ покушајем приступа и да тежина мешања зависи од стварног обима података, а не само од формалне квалификације радње. Тај приступ додатно доводи у питање домаће ослањање на недефинисани критеријум „сложености" уместо на сврху, обим и интензитет приступа.

2. Холандија

Врховни суд Холандије је 9. фебруара 2021. године, у предмету *ECLI:NL:HR:2021:202*, прихватио употребу веома ограничене физичке силе ради постављања прста осумњиченог на сензор телефона. Суд је разликовао *PIN*, који осумњичени није желео да саопшти, од употребе

цембра 2020, HUDOC: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206519; *Nezirić* против Босне и Херцеговине, представка бр. 4088/21, пресуда од 5. новембра 2024, HUDOC: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-237816.

[33] Суд правде Европске уније [Велико веће], C-548/21, *Bezirkshauptmannschaft Landeck*, пресуда од 4. октобра.2024, ECLI:EU:C:2024:830, нарочито т. 71–77, 84–86, 89–93, 95–106. и 109–110; https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-548/21 (16. август 2026).

телесне карактеристике и оценио меру кроз домаћи законски оквир, нужност и сразмерност.[34]

Одлука је значајна као пример разграничења когнитивног и телесног кључа, али не доказује да исто овлашћење постоји у Србији. Њен резултат зависи од холандских одредаба које су суду послужиле као правни основ. Упоредно право може да покаже како је проблем решен, али не може да надомести недостајућу домаћу норму.

3. Немачка

Савезни врховни суд Немачке је у одлуци *2 StR 232/24* од 13. марта 2025. године прихватио да се, под законским условима, прст окривљеног може принудно поставити на сензор ради откључавања телефона. Правни основ је изведен из § 81b став 1 немачког Законика о кривичном поступку у вези са §§ 94 и наредним, уз постојање судске наредбе и оцену сразмерности. Суд је истовремено признао висок интензитет мешања који следи из приступа подацима телефона.[35]

Немачко решење је важно управо зато што показује шта недостаје домаћем праву: суд је именовао конкретне одредбе, повезао прибављање биометријског обележја са обезбеђењем и претрагом уређаја и проверио сразмерност. Без еквивалентног нормативног моста, исход немачког предмета не може се једноставно пресликати на члан 134 или члан 140 српског ЗКП.

IX. Правни закључак de lege lata

1. Саопштавање *PIN*-а

Окривљени се не може принудити да саопшти *PIN*. Таква радња непосредно открива садржај знања, спада у исказну сарадњу и супротна је члану 33 Устава, члану 68 став 1 тачка 2 ЗКП и изричитом изузећу из члана 157 став 3 ЗКП. Новчано кажњавање из члана 148 став 2 не може се применити да би се постигло оно од чега је окривљени у посебној одредби ослобођен.

---

[34] *Hoge Raad der Nederlanden, ECLI:NL:HR:2021:202*, пресуда од 9. фебруара.2021, званична база: https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI%3ANL%3AHR%3A2021%3A202 (16. август 2026).

[35] *Bundesgerichtshof,* решење 2 StR 232/24 од 13.03.2025, NJW 2025, 2265, анализа § 81b став 1. у вези са §§ 94 и наредним немачког StPO; преглед и веза ка тексту: https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Aktenzeichen=2+StR+232%2F24&Datum=13.03.2025&Gericht=BGH (16. август 2026).

2. Уношење *PIN*-а без откривања комбинације

Ни лично уношење *PIN*-а не може се принудно захтевати према важећем праву. Оно је активна когнитивна радња која потврђује најмање познавање шифре. Чак и када би се њен комуникативни значај у конкретном предмету сматрао минималним, члан 157 став 3 ЗКП не прави изузетак за „тихо" уношење шифре: окривљени није дужан да омогући приступ.

3. Биометријско откључавање

Код биометрије није оправдано унапред тврдити да је свака употреба отиска или лица исказ. Телесна карактеристика постоји независно од воље и ЗКП допушта одређене телесне доказне радње без пристанка. Али тај закључак није довољан за примену принуде. Чланови 134 и 140 уређују увиђај тела и форензичку регистрацију, не употребу тела као кључа за телефон. Члан 157 став 3 изузима окривљеног из дужности омогућавања приступа. Стога, *de lege lata*, није идентификован довољно одређен правни основ за принудно биометријско откључавање.

4. Форензички приступ без сарадње окривљеног

Орган поступка може настојати да законито приступи телефону без активног учешћа окривљеног. Зато је потребно разликовати судску ауторизацију претресања од тужилачке наредбе којом се одређује предмет вештачења. Најсигурнији процесни пут, посебно када се очекује широка екстракција, јесте претходна и довољно одређена судска наредба, а затим стручно спровођење и документовање методе.

X. Незаконит доказ и процесне последице

Према члану 84 став 1 ЗКП, докази прибављени противно члану 16 став 1 не могу се користити у кривичном поступку, а став 2 предвиђа њихово издвајање, печаћење и чување до правноснажног окончања поступка, након чега се уништавају, осим ако се чувају за поступак због њиховог прибављања. Незаконитост може настати због одсуства судске наредбе, прекорачења њеног обима, принуде без правног основа, повреде привилегије или нарушеног интегритета података.[36]

Када је телефон откључан незаконито, спорни нису само *PIN* или запис о употреби биометрије. Спорaн је садржај до ког се тим путем

[36] ЗКП, чл. 16 ст. 1 и чл. 84 ст. 1–3.

дошло као и каснији докази усмерени сазнањима из првог приступа. Одлука Кзз 52/2024 даје основ за захтев да се испита контаминација накнадног вештачења. За сваку каснију радњу треба утврдити да ли има стварно независан извор, а не само нови формални акт.

Члан 438 став 2 тачка 1 ЗКП ипак прописује да постоји битна повреда поступка ако се пресуда заснива на недозвољеном доказу, осим ако је, с обзиром на друге доказе, очигледно да би и без њега била донета иста пресуда. У Кзз 925/2017 и Кзз 52/2024 управо је овај изузетак сачувао осуђујући исход. Зато правни лек мора да анализира везу спорног дигиталног доказа са сваком одлучном чињеницом, начин на који је усмерио истрагу и да ли су наводно независни докази заиста настали без њега.[37]

Практично, одбрана треба што раније да захтева: – наредбу и образложени захтев на ком је заснована; – записник или службену белешку о одузимању и откључавању; – поуку о правима и изјаву о сагласности; – податке о присутним лицима; – форензички извештај, хеш-вредности и ланац чувања; – списак алата и верзију софтвера; – тачан опсег и време екстракције; као и – податак да ли је приступ обухватио *cloud* садржај или друге удаљене налоге. Без тих података суд не може поуздано оценити ни законитост ни аутентичност доказа.

Ако је окривљени принуђен, приговор мора да обухвати члан 9, члан 10, члан 16 став 1, члан 68 став 1 тачка 2 и члан 157 став 3 ЗКП, као и чланове 20, 33, 41 и 42 Устава. Код физичке силе треба тражити извештај и оцену оправданости њене употребе по Закону о полицији. Код привилегованих комуникација потребно је предложити њихово одвајање пре него што истражни тим добије садржај, а не тек после увида.

XI. Предлози *de lege ferenda*

Постојеће норме дозвољавају аргументован одговор за конкретан предмет, али не дају довољно предвидљив режим. Законодавац би требало изричито да уреди најмање пет питања.

Прво, мора се одвојити саопштавање лозинке од њеног личног уноса и од биометријског откључавања. За сваку радњу треба одредити да ли је допуштена, ко је наређује, за која дела и под којим стандардом сумње. Једна општа формулација о „*омогућавању приступа*" није довољна за све три ситуације.

---

[37] ЗКП, чл. 438 ст. 2 тач. 1; Врховни касациони суд, Кзз 925/2017 од 28. септембра 2017; Врховни суд, Кзз 52/2024 од 6. фебруара 2024.

Друго, саопштавање *PIN*-а окривљеног треба изричито искључити од принуде. Ако би законодавац уопште разматрао лично уношење шифре, морао би да уреди доказни имунитет саме радње, претходно независно утврђење да лице познаје шифру и тачно одређење категорија података које се траже. И такав модел би морао да прође строгу уставну проверу.

Треће, евентуално биометријско овлашћење не сме се изводити из аналогије. Закон би морао да одреди степен допуштене принуде, забрани радње које угрожавају здравље или достојанство, захтева претходну судску одлуку, ограничи примену на конкретно одређене случајеве и обезбеди присуство браниоца кад год хитност то не искључује.

Четврто, судска наредба за дигитални претрес мора бити одређена по уређају, предмету истраге, категоријама података и, када је могуће, временском периоду. Посебно треба уредити приступ подацима удаљеним од уређаја, случајни налаз, издвајање адвокатске и друге привилеговане комуникације, задржавање целокупне форензичке копије и брисање нерелевантних података. Стандарди из предмета *Saber*, *Nezirić* и *C-548/21* показују да формална наредба без практичних филтера није довољна.

Пето, однос претресања и вештачења мора бити разјашњен. Критеријум не треба да буде неодређена техничка „сложеност", већ сврха радње. Када се претражују категорије садржаја ради проналажења доказа, нужна је судска ауторизација претресања; када се стручним знањем испитује већ законито издвојен податак или техничка особина, реч је о вештачењу. Вештак не сме постати процесна замена за судију.

XII. Закључак

Право органа поступка да одузме телефон и право да, под законом одређеним условима, приступи његовом садржају не стварају аутоматски обавезу окривљеног да телефон откључа. У важећем ЗКП управо члан 157 став 3 даје најјачи текстуални одговор: приликом претресања дигиталног уређаја држалац или присутно лице дужно је да омогући приступ — осим окривљеног.

Саопштавање *PIN*-а представља откривање знања и обухваћено је привилегијом против самооптуживања. Лично уношење *PIN*-а не губи когнитивно и комуникативно обележје само зато што орган не види комбинацију; оно потврђује најмање познавање шифре, а закон га и иначе обухвата појмом омогућавања приступа од кога је окривљени

изузет. Код биометрије је питање исказне природе сложеније, али је резултат по важећем српском праву исти из другог разлога: одредбе о увиђају тела и форензичкој регистрацији не садрже довољно одређено овлашћење да се прст или лице окривљеног принудно употребе као кључ за дигитални садржај.

Домаћа судска пракса до сада је развијала правила о судској наредби, разграничењу претресања и вештачења и последицама незаконитог приступа. Није развила општи став о принудном откључавању. Та празнина не сме бити попуњена претпоставком у корист принуде. У кривичном поступку, нарочито када једна радња отвара приступ готово целокупном приватном животу лица, правни основ мора бити јасан пре него што се расправља о нужности мере.

Ефикасна истрага и права одбране нису супротстављени циљеви. Законито прибављен дигитални доказ је поузданији и процесно одрживији од доказа чије порекло остаје нејасно. До изричитог законодавног уређења, органи поступка треба да обезбеде уређај, прибаве довољно одређену судску наредбу и користе законите форензичке методе без принудне сарадње окривљеног. Одбрана, са своје стране, мора да инсистира да се откључавање евидентира и оцени као самостална процесна радња, а не као невидљив технички увод у касније вештачење.

Denis Z. Kurtović
attorney at law from Novi Pazar

COMPULSORY UNLOCKING OF A MOBILE PHONE – PRIVILEGE AGAINST SELF-INCRIMINATION

Summary:

The seizure of a mobile phone, a judicial warrant authorising its search, and compelling an accused person to unlock the device are separate legal issues. This article examines whether Serbian law permits the authorities to require an accused person to disclose or enter a PIN, or to provide biometric access by fingerprint or facial recognition. It analyses the Serbian Constitution and Criminal Procedure Code, domestic Supreme Court case law, the case law of the European Court of Human Rights, relevant European Union standards, and selected comparative decisions. The article argues that a device-search warrant does not, by itself, impose a duty on the accused to defeat the device's access protection. Article 157(3) of the Serbian Criminal Procedure Code expressly excludes the accused from the persons required to provide access and operational information during a search of digital equipment. PIN disclosure is testimonial, while personally entering a PIN may also communicate knowledge and control. Although biometric unlocking raises a more difficult self-incrimination question, Serbian law currently lacks a sufficiently spe-

cific statutory basis for coercively using the accused person's body as a key to the device. The article also addresses the domestic distinction between a search and forensic examination of a phone, derivative evidence, remedies, and possible legislative reform.

Key words: mobile phone, compelled unlocking, PIN, biometrics, self-incrimination, digital evidence, search, right to remain silent, inadmissible evidence

Датум пријема рада: 10. август 2026.
Датум одобрења рада: 12. август 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 346.546.4(497.11)

Димитрије Степановић
адвокат из Београда*

ЗАКОН О НЕПОШТЕНИМ ТРГОВАЧКИМ ПРАКСАМА – НОВЕ ОБАВЕЗЕ ЗА ТРГОВЦЕ И ДОБАВЉАЧЕ У СРБИЈИ

Сажетак:

Чланак анализира недавно усвојен Закон о непоштеним трговачким праксама за одређене врсте производа, којим се у домаће право имплементира Директива ЕУ 2019/633 о непоштеним трговачким праксама у ланцу снабдевања пољопривредним и прехрамбеним производима, али са знатно ширим обухватом производа него што је сама Директива прописала.
Закон се примењује на сваку трговину на територији Србије, без обзира на седиште купца или добављача и без обзира на право уговорено између страна – реч је о нормама непосредне примене. То значи да се обавезе односе и на стране компаније које послују на српском тржишту.
Рок за усклађивање је 1. септембар 2026. године, до када сви трговци и добављачи треба да ускладе опште услове пословања, уговоре, интерне смернице и праксу са овим законом.
У чланку су дати практичан преглед кључних новина овог закона – од пракси са тзв. црне и сиве листе забрањених пракси, преко појма комерцијалне одмазде, до надлежности Комисије за заштиту конкуренције за утврђивање непоштених трговачких пракси и прописаних санкција.

Кључне речи: непоштене трговачке праксе, црна листа, сива листа, комерцијална одмазда, Директива ЕУ 2019/633, Комисија за заштиту конкуренције

* Мастер права, Адвокатска канцеларија *TSG* Адвокати, Београд
Електронска адреса аутора: dimitrije.stepanovic@tsg.rs

I. Увод

Српски законодавац настоји да имплементира ЕУ Директиву (2019/633)[1] о непоштеним трговачким праксама у српско законодавство доношењем Закона о непоштеним трговачким праксама за одређене врсте производа,[2] који је ступио на снагу 1. маја 2026. године и Упутством Комисије за заштиту конкуренције којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе,[3] које је ступило на снагу 4. јула 2026. године.

Разлика у односу на наведену ЕУ УТП Директиву се примарно састоји у томе да српски закон о непоштеним трговачким праксама за предмет регулације има далеко шири скуп производа од поменуте Директиве, јер, поред пољопривредних и прехрамбених производа, уводи и додатне категорије производа на које се односе његове одредбе.

Важна је и разлика у односу на ЕУ УТП Директиву је да се закон примењује на трговину на територији Републике Србије, без обзира где је седиште купца или добављача као уговорних страна. Додатно, Закон о трговачким праксама за одређене врсте производа прописује да се све његове одредбе имају сматрати нормама непосредне примене, без обзира на право уговорено између купца и снабдевача.

Српски закон о непоштеним трговачким праксама конкретизује начело равноправности, као и начело савесности и поштења у трговини прописаним производима, кроз низ правила којима се регулише однос снабдевача и купаца који обављају трговину на територији Републике Србије.

Законом се уносе значајне новине у области трговине пољопривредним и прехрамбеним производима, али и производима кућне хемије, папирне и кухињске галантерије, производима личне хигијене, козметике и пелена, као и производима од нарочитог значаја за пољопривредну производњу у Републици Србији.

Поред трговине пољопривредним и прехрамбеним производима, закон о непоштеним трговачким праксама се посебно односи и на трго-

---

[1] Директива ЕУ 2019/633 о непоштеним трговачким праксама у пословним односима привредних субјеката у ланцу снабдевања пољопривредним и прехрамбеним производима, 2019 (*DIRECTIVE (EU) 2019/633 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain*, скр. ЕУ УТП Директива).

[2] Закон о трговачким праксама за одређене врсте производа – Закон о трговачким праксама, *Службени гласник РС*, бр. 35/2026.

[3] Упутство Комисије за заштиту конкуренције којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе – Упутство којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе, *Службени гласник РС*, бр. 66/2026.

вину производима од нарочитог значаја за снабдевање тржишта. Производима од нарочитог значаја за снабдевање тржишта законодавац сматра следеће две категорије:

1) производе од нарочитог значаја за снабдевање потрошача, и то: кућна хемија, папирна и кухињска галантерија, лична хигијена, козметика и пелене;

2) производе од нарочитог значаја за пољопривредну производњу, и то: средства за исхрану и заштиту биља и оплемењивачи земљишта.

Попис свих производа који су предмет овог закона биће детаљније регулисан одлуком Владе Републике Србије.

Ради заштите добављача у погледу наплате потраживања из уговора о купопродаји производа који су обухваћени овим законом, законодавац је изричито предвидео да рок плаћања за кварљиве производе износи 30 дана,[4] док за остале пољопривредне и прехрамбене производе рок плаћања износи 60 дана.[5] На рокове наплате потраживања за производе од нарочитог значаја за снабдевање тржишта примењују се рокови из закона о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама.

Као додатан вид заштите, законодавац је овим законом сада предвидео да су купци и добављачи у обавези да уговоре о купопродаји предметних производа закључују у писаној форми.

II. Појам непоштене трговачке праксе

1. Општа дефиниција појма

Законодавац дефинише која поступања се сматрају непоштеним трговачким праксама кроз прописивање правног стандарда, где се, између осталог, наводи да су непоштене трговачке праксе оне праксе које због изражене неравнотеже преговарачке моћи између снабдевача и купаца, једностраним наметањем и поступањем *одступају од добрих пословних обичаја, противно начелу савесности и поштења.*[6] Наведена одредба укључује и ситуације када долази до несразмерног преношења економског ризика са једног трговинског партнера на другог.

Прецизирано је да се значајна преговарачка моћ процењује упоређивањем прагова укупних годишњих прихода добављача и купца.

[4] Упутство којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе, тач. 3.

[5] Упутство којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе, тач. 9.

[6] Закон о трговачким праксама, чл. 4.

Међутим, значајну преговарачку моћ не треба изједначавати са висином годишњих прихода купца.

Комисија за заштиту конкуренције је издала Упутство којим се ближе уређује значајна преговарачка моћ.[7] Наведеним упутством Комисија за заштиту конкуренције је значајну преговарачка моћ дефинисала као способност једне уговорне стране да наметне своје услове другој уговорној страни услед неравнотеже у њиховим економским положајима.[8] Стога, висина годишњих прихода купца није једини фактор у одређивању значајне преговарачке моћи, већ се она одређује и кроз стварну тржишну снагу самог купца у односу на добављача.[9]

Законодавац одређује да се непоштене трговачке праксе могу јавити пре, у току или након завршене продаје одређеног производа, без обзира на то да ли постоји писани уговор.

2. Непоштене трговачке праксе са *црне* и *сиве* листе

Наведене правне стандарде законодавац даље разрађује путем листе поступања која законодавац нарочито сматра забрањеним, односно условно забрањеним и то кроз:

1) *црну* листу – примери пракси које су апсолутно забрањене, и

2) *сиву* листу – примери пракси које су условно забрањене.

Црна листа непоштених трговачких пракси се односи на поступања која су увек забрањена, без обзира на околности појединачног случаја, постојање споразума или комерцијално оправдан разлог; она се нарочито односи на случајеве као што су једнострана измена одредби уговора од стране купца (посебно у погледу трајања уговора, услова испоруке, количине и стандарда квалитета робе, начина плаћања и цене), као и захтевање плаћања од снабдевача, која нису у вези са продајом производа.[10]

Сива листа непоштених трговачких пракси се односи на трговачке праксе које су забрањене, осим ако купац докаже оправданост и постојање писаног пристанка друге уговорне стране. Важно је напоменути да писани пристанак друге уговорне стране мора бити дат јасно, недвосмислено и унапред, писаним путем, тако да пристанак не може

---

[7] Упутство којим се ближе уређује значајна преговарачка моћ, *Службени гласник РС*, бр. 66/2026.

[8] Упутство којим се ближе уређује значајна преговарачка моћ, тач. 2.

[9] Упутство којим се ближе уређује значајна преговарачка моћ, тач. 18 и 19.

[10] Закон о трговачким праксама, чл. 6; Упутство којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе, тач. 2, 26 и 32.

бити дат путем клаузуле у општим условима пословања, нити на други начин једностраним наметањем услед значајне неравнотеже преговарачке моћи. Сива листа, примера ради, укључује ситуације када купац: наплаћује накнаде за умањени промет, условљава снабдевача бонусима, односно наградама у току извршења уговора, наплаћује накнаде за уобичајено и разумно излагање производа на продајном месту (на пример, *slotting fee*), осим ако је снабдевач затражио услугу стварног и додатног промотивног излагања, која превазилази уобичајено излагање за ову категорију производа и ако је накнада сразмерна и заснована на стварним трошковима активности.[11]

3. Комерцијална одмазда

Српски закон о непоштеним трговачким праксама је предвидео и трећу категорију непоштених трговачких пракси, а то је комерцијална одмазда.[12] Под овим се појмом подразумевају понашања купца којима се према добављачу чини комерцијална одмазда или му се упућује претње одмаздом због тога што добављач хоће да користи своја уговорна или законска права и обавезе, односно што одбија да прихвати формалне или неформалне понуде и услове купца.[13] Закон о трговачким праксама за одређене врсте производа, за разлику од ЕУ Директиве о непоштеним трговачким праксама, прописује облике комерцијалне одмазде као што је, на пример, уклањање производа снабдевача из понуде или акција купца.[14]

Ради ближег одређења појма трговачких пракси које су прописане у црној и сивој листи, као и појма комерцијалне одмазде, Комисија за заштиту конкуренције је,, како је наведено, донела Упутство којим се ближе уређују наведене непоштене трговачке праксе.

4. Поступак пред Комисијом за заштиту конкуренције

Надлежност за утврђивање постојања непоштених трговачких пракси, као и за њихово кажњавање, дата је Комисији за заштиту конкуренције. Наиме, Комисија за заштиту конкуренције, покреће поступак испитивања постојања непоштене трговачке праксе по службеној дужности или по пријави сваког правног или физичког лица, органа

[11] Закон о трговачким праксама, чл. 7; Упутство којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе, тач. 77, 92, 93, 96, 137 и 151.

[12] Закон о трговачким праксама, чл. 8.

[13] Упутство којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе, тач. 160.

[14] Упутство којим се ближе уређују непоштене трговачке праксе, тач. 161.

државне управе, локалне самоуправе и територијалне аутономије, организације којој су поверена јавна овлашћења, облика удруживања учесника на тржишту, удружења потрошача, учесника на тржишту и осталих лица која имају сазнања о непоштеним трговачким праксама.[15] Наведена пријава се подноси писаним путем, а изузетно се може поднети у службеним просторијама Комисије.

У том поступку, у случају да се утврђује постојање непоштене трговачке праксе са црне листе или комерцијалне одмазде, терет доказивања постојања забрањеног поступања је на Комисији за заштиту конкуренције. Уколико се утврђује постојање непоштене трговачке праксе са сиве листе, терет доказивања оправданости поступања и постојање писаног пристанка друге уговорне стране је на странкама у поступку, односно на купцу који поседује значајну преговарачку моћ, односно против кога је покренут испитни поступак.

По окончању испитног поступка, Комисија за заштиту конкуренције доноси решење којим се окончава поступак и констатује се да ли се у конкретном случају поступање купца сматра непоштеном трговачком праксом. На решење Комисије странке немају право жалбе, решење је коначно и извршно и против њега се може покренути управни спор.

Казне које изриче Комисија за заштиту конкуренције се крећу од 0,1% укупног годишњег прихода купца, који је остварен на територији Републике Србије у години која претходи покретању поступка, уколико се утврди да је купац наметнуо непоштену трговачку праксу са сиве листе. У случају да је купац наметнуо непоштену трговачку праксу са црне листе или комерцијалну одмазду, основни износ казне је 0,2% укупног годишњег прихода купца. Уколико купац понови исту непоштену трговачку праксу, износ казне се увећава за 100 % у односу на основни износ казне.

III. Закључак

Законодавац је оставио релативно кратак рок за имплементацију пословно комплексних новина уведених Законом о непоштеним трговачким праксама до 1. септембра 2026. године. Отуда је потребно да сви трговци и добављачи који тргују на територији Републике Србије, без обзира где је њихово седиште, до 1. септембра 2026. године ускладе своје опште услове пословања, уговоре, интерне правилнике, смернице и праксу, са одредбама овог Закона.

[15] Закон о трговачким праксама, чл. 20 и 24.

Dimitrije Stepanović
attorney at law from Belgrade

THE LAW ON UNFAIR TRADING PRACTICES – NEW OBLIGATIONS FOR BUYERS AND SUPPLIERS IN SERBIA

Summary:

The article analyses the recently adopted Law on Unfair Trading Practices for Certain Types of Products, which transposes into domestic law EU Directive 2019/633 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain, albeit with a considerably broader scope of products than the Directive itself provides for.
The Law applies to every trade transaction carried out on the territory of Serbia, irrespective of the seat of the buyer or the supplier and irrespective of the law agreed upon between the parties - its provisions constitute overriding mandatory provisions (norms of direct application). This means that the obligations also extend to foreign companies operating on the Serbian market.
The compliance deadline is 1 September 2026, by which date all buyers and suppliers are required to align their general terms and conditions of business, contracts, internal guidelines and practices with this Law.
The article provides a practical overview of the key novelties introduced by this Law – from the practices set out on the *black* and *grey* lists of prohibited practices, through the concept of commercial retaliation, to the jurisdiction of the Commission for Protection of Competition to establish the existence of unfair trading practices and the sanctions prescribed.

Key words: unfair trading practices, black list, grey list, commercial retaliation, EU Directive 2019/633, Commission for Protection of Competition

ПРИКАЗИ

Датум пријема рада: 22. јули 2026.
Датум одобрења рада: 29. јули 2026.

ТИП РАДА: ПРИКАЗ

УДК 347.965:005.745(497.11)"2026"(049.32)

Оливер Ињац
адвокат из Ниша*

IV. СТРУЧНО САВЕТОВАЊЕ АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ НИША

Теме које подстичу правнички дијалог (напади на адвокате, трговина људима, права детета, екологија, људска права и вештачка интелигенција)

У организацији Адвокатске коморе Ниша одржано је, од 5. до 7. јуна 2026. године на Старој планини, IV стручно саветовање. Овом, сада већ традиционалном скупу, присуствовали су адвокати и представници правосуђа и академске заједнице из целе Србије и региона.

Скуп је отворио председник Адвокатске коморе Ниша др Милан Петровић, а присутне је поздравио декан Правног факултета Универзитета у Нишу.

Прва тема саветовања била је „Кривично дело напад на адвоката – стање и перспективе", коју је обрадио проф. др Иван Илић, професор на Правном факултету Универзитета у Нишу.

* Члан Уређивачког одбора *Бранича*
Електронска адреса аутора: advokat@injac.net

Другу тему саветовања изложиле су проф. др Анђелија Тасић, професор на Правном факултету Универзитета у Нишу и др Неда Савић, адвокат из Лесковца, као модератор: „Права детета из визуре нацрта Закона о изменама и допунама Породичног закона – шта родитељ сме, а шта дете може?".

Област вештачке интелигенције инспирисала је проф. др Мају Настић, професора на Правном факултету Универзитета у Нишу, да у оквиру трећег панела говори на тему „Људска права и вештачка интелигенција – нови изазови за адвокатуру".

За четврту и пету тему саветовања били су задужени Тијана Костић, адвокат из Београда, члан Уређивачког одбора Бранича („Основни елементи Закона о спречавању и сузбијању трговине људима и заштите жртава од значаја за адвокате"), и Лука Ђорђевић, адвокат из Београда, сарадник часописа („Адвокатура у поступцима са елементима заштите животне средине").

У оквиру саветовања представљен је и часопис Бранич (са библиографијом која се спрема за штампу) од стране др Мирослава Пауновића, адвоката из Београда, уредника часописа, и чланова Уређивачког одбора Владимира П. Миљевића, адвоката из Београда и Оливера Иньца, адвоката из Ниша.

На крају радног дела стручног саветовања уручене су захвалнице предавачима, модераторима и гостима.

Своје слободно време на стручном саветовању адвокати су провели уживајући у природним лепотама недирнуте природе, међусобном дружењу као и, сада већ традиционално, уз звуке гитаре адвоката Ненада Трајковића Бањца из Лебана.

Oliver Injac
attorney at law from Niš

REPORT ON THE 4TH PROFESIONAL CONFERENCE OF THE NIŠ BAR ASSOCIATION

Датум пријема рада: 3. јули 2026.
Датум одобрења рада: 15. јули 2026.

ТИП РАДА: ПРИКАЗ

UDK 347.965:005.745(497.11)"2026"(049.32)

Др Мирослав Пауновић
адвокат из Београда[1]

XXXVIII ВИДОВДАНСКИ СУСРЕТИ АДВОКАТА

У Крушевцу су 27. јуна 2026. године одржани традиционални, 38. по реду, Видовдански сусрети адвоката (1989–2026. година). Организатори Сусрета су били Адвокатска комора Србије и Адвокатска комора Чачка.

Програм Сусрета био је примерен сећању на Видовдан и косовске јунаке, те у духу традиције српске адвокатуре да се окупља и да чува вредности слободе, правде и достојанства професије.

У оквиру Сусрета приређена је изложба архивске грађе са темом „Адвокатура у изазовима епоха". У седам целина („Адвокатура у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца / Југославији", „Адвокатура у вртлогу Другог светског рада", „Адвокатура у новом друштвено-државном уређењу – адвокатура у социјализму", „Адвокатура у изазовима транзиције, 1990–2000", „Пензиони фонд и брига о члановима", „Слободан Суботић, 1908–1975, адвокат од интегритета", „Седиште Адвокатске коморе Србије – Дечанска 13, Београд") на изложби је, кроз фотографије и документе, приказан стваралачки допринос адвокатуре српском друштву, те истрајност, професионална храброст и морална постојаност припадника професије у временима страдања. „Архивска грађа изложена пред нама није само сведочанство о прошлости. Она је и подсећање да се слобода, независност адвокатуре и право на одбрану не наслеђују једном за свагда, већ да их свака генерација нанова потврђују својим радом, својим знањем, својом храброшћу и својом привр-

[1] Главни и одговорни уредник *Бранича*
Електронска адреса аутора: paunovic.law@eunet.rs

женошћу правди" (из предговора Душана Д. Братића, председника Адвокатске коморе Србије у каталогу изложбе).

На отварању изложбе, о њеном значају, садржини и припреми, говорили су Душан Д. Братић и г. Драган Теодосић, руководилац Одељења за обрађивање архивске грађе и међународну сарадњу Архива Југославије, један од аутора поставке. Изложбу је отворио адвокат Славиша Вукосављевић, председник Комисије Скупштине АКС за историју и неговање традиције адвокатуре.

У оквиру Сусрета приређена је изложба сликарских радова адвоката под називом „Уметнички изражај адвокатуре". Изложба је поклоњена „грађанима на увид, а адвокатима на понос", јер из „непрестаног настојања да разлуче право од неправде, истину од привида" адвокати понекад имају „потребу за друкчијим обликом изражавања", а „[о]но што се не може увек исказати правним језиком, *налази свој пут кроз уметност*" (из увода каталога изложбе адвоката Славише Вукосављевића).

Изложбом радова колега Владимира Пријовића, Ненада Миловановића, Милоша Илића и покојног Страхиње Кастратовића представљено је једно, мање познато, али драгоцено лице посленика адвокатуре.

Изложбу је отворио Миодраг Алексић, председник Адвокатске коморе Чачка.

У уметничком програму на свечаној академији у оквиру Сусрета читани су одломци из дела „Завештања Стефана Немање" аутора Милета Медића. У музичком делу академије Уметнички ансамбл (оркестар, хор и солисти) Министарства одбране „Станислав Бинички извео је композиције посвећене Косову и народна дела из косовског циклуса.

Поздравне речи на академији су изговорили Миодраг Алексић и Душан Д. Братић.

Колега Миодраг Алексић је на свечаности поздравио присутне у име Адвокатске коморе Чачка, која је, заједно са Адвокатском комором Србије, организатор Видовданских сусрета адвоката Србије у Крушевцу, те, између осталог, поручио:

> „Пре 38 година, на иницијативу крушевачког адвоката Владимира Поповића, Председништво Адвокатске коморе Србије донело је одлуку о оснивању ове манифестације.
>
> Нажалост, како то у животу већ бива, дана 11. маја ове године напустио нас је и упокојио се драги колега Владимир Поповић ... Захваљујући његовом ангажовању и ангажовању овде присутних адвоката **Градимирке Јовановић** и **Мирослава Бојића**, а поред

њих и **Милутина Брадића** – тадашњег председника Адвокатске коморе Чачак, који су одиграли пресудну улогу у почетној организацији, као и **Вељка Губерине, Томе Филе и Милана Вујина** – Видовдански сусрети адвоката Србије, прерасли су у традиционалну манифестацију, која траје ево већ пуних 38 година.

(...)

Свечани карактер данашњег окупљања не ослобађа нас обавезе да и у овој прилици изразимо јасно опредељење и залагање адвоката Србије за владавину права, кроз доследну примену Устава и Закона. Србија је одавно правна држава и свако одступање од ових вредности, адвокатура, по природи ствари, не може прећутати, а посебно то не може подржати.

Актуелне поделе и стање у нашем друштву, које већ више од годину и по дана оптерећује, а у многоме и компромитују законит рад државних институција, нарочито полиције, тужилаштва и суда, злокобно прете владавини права, свим грађанима и нама који се професионално правом бавимо.

Такво стање у друштву на дужи рок сигурно није одрживо и наш задатак, задатак адвоката појединаца и Адвокатске коморе је да у складу са Законом, Статутом и Кодексом професионалне етике адвоката устрајавамо на доследном залагању за владавину права.

(...)

Верујем да ће разум у држави и друштву превладати и да ће надлежни препознати општи, али и сопствени интерес да без одлагања предузму све потребне, Уставом и Законом прописане радње, како би у нашем друштву престале деструктивне поделе, вратио се здрав дијалог и законито функционисање државних институција...

Адвокатура ће свакако наставити са обављањем своје Уставом и Законом прописане улоге у друштву, што доказује и данашња манифестација...

Живели!"

У својој поздравној беседи, адвокат Душан Д. Братић обратио се присутним колегама и гостима следећим речима:

„На Видовдан се не окупљамо да бисмо жалили прошлост, већ да бисмо се показали достојним оних који су је стварали.

Видовдански сусрети адвоката Србије установљени су 1989. године поводом обележавања шест векова од Косовске битке.

Од тада до данас говорило се на овим сусретима о правосуђу, о адвокатури, о друштвеним приликама и правном систему.

Али, ако смо се окупили поводом Видовдана, онда није часно да заобиђемо тему због које ова манифестација постоји.

Тема Видовданских сусрета адвоката Србије јесте Косово и Метохија.

Не само зато што је то питање наше историје.

Не само зато што је то питање наших националних осећања.

Не само зато што је то питање нашег културног и духовног наслеђа.

Косово и Метохија су питање државе, права и будућности.

За српски народ Косово и Метохија нису мит.

Митови припадају машти.

Косово и Метохија припадају нашем памћењу, нашој историји и нашем праву.

За многе народе постоје важне територије, то видимо и данас, када за територије ратују.

За српски народ Косово и Метохија су више од територије.

То је света земља српског народа.

Светом је чине наши манастири, наше задужбине, гробови предака, али највише од свега жртва коју су за њу подносиле генерације Срба кроз векове.

Сматрам да је данас и овде наша дужност да о Косову и Метохији говоримо језиком права.

По том питању, питању права, Устав Републике Србије и њени закони не остављају никакву дилему.

Косово и Метохија су саставни део Републике Србије, а заштита државних интереса на Косову и Метохији уставна је обавеза свих државних органа.

Признање државе у међународном јавном праву може бити *de iure* и *de facto*.

Нико нема право да потпише или призна капитулацију или призна окупацију Србије или појединог њеног дела.

Ово нису политичке пароле.

Ово је важеће право Републике Србије.

Зато данас, са овог места, не говоримо о томе какво би право требало да буде.

Говоримо о праву какво јесте.

Када се право наруши, задатак правника није да нарушавање прогласи новим правом.

Дужност правника је да чува право онда када га други крше.

Да брани поредак онда када га други руше.

Да не дозволи да сила постане извор права.

Истина, мисија адвокатуре није да води битке. Али јесте да сачува право и истину док се битке воде.

Зато је често пред правницима хамлетовска дилема: бити или бранити.

И зато само најодважнији остају верни праву онда када је то најтеже.

„У борби тражи право своје", учили су нас најславнији правници света.

Али Косово и Метохија нису само питање нашег памћења.

Косово и Метохија су и питање благостања наше деце.

О томе се данас уопште не говори и то није случајно. Није случајно јер у овом савременом добу у којем је завладала максима да човек вреди колико има, тај аргумент би снажно утицао на свест народа.

На том простору се налазе природна, рудна и минерална богатства од изванредног значаја за економску будућност Србије

Богатства која би генерацијама које долазе могла да обезбеде развој, напредак и економску сигурност.

Зато питање Косова и Метохије није само питање прошлости.

То је и питање економске будућности Србије.

И можда управо зато неки у њему виде само пуку територију и још додају: „без већинског српског народа".

А ми у њему видимо и државу, и народ, и право, и будућност.

Данас, и овде, Косово није само тема наших беседа.

Косово је овде међу нама.

Седи у првом реду.

Овде је мајка Нада Милић.

Мајка која је у Другом косовском боју 1999. године изгубила два сина близанца, старешине Војске Југославије.

Њихов отац потом је ступио у ратну јединицу својих синова.

Трећем брату препукло је срце од туге.

А после сахране својих синова, изговорила је: „Сузу да вам не видим. За ову ствар вреди гинути."

Зато највеће признање дугујемо мајкама.

Оне су духовно одржале борбу онда када су многи мислили да је све изгубљено.

Споменик борбе мора бити споменик мајци.

Стога косовски јунаци нису само они који су пали на Газиместану 1389. године.

Косовски јунаци су и они који су своје животе положили на олтар отаџбине у свим потоњим временима.

Јер народ који памти своје жртве остаје народ.

Адвокатура која памти своје претходнике остаје достојна свога позива.

Народ који памти није поражен. Народ који памти није нестао.

И зато, док будемо памтили своје светиње, своје жртве и своје завете, ни Призрен није далеко.

Живела адвокатура! Живела Србија!"

Miroslav Paunović
attorney at law from Belgrade

XXXVII VIDOVDAN GATHERING OF LAWYERS (1989–2026) – PRESENTATION

The Vidovdan Gathering of Lawyers was organized in Kruševac on 27 June 2026 by the Serbian Bar Association and the Čačak Bar Association.

The programme of the Gathering was dedicated to the commemoraiton of Vidovdan and the heroes of Kosovo, reflecting the longstanding tradition of the Serbian advocacy to assemble in order to preserve the values of freedom, justice, and the dignity of the profession.

As part of the Gathering, an exhibition of archival materials entitled „The Legal Profession through Challenges of Different Eras" was presented, together with an exhibition of paintings created by lawyers under the title „The Artistic Expression of the Legal Profession".

During the commemorative academy, excerpts from the *Testament of Stefan Nemanja* by Mileta Medić were recited, while the musical programme featured „Stanislav Binički", the Artistic Ensemble of the Ministry of Defence, which performed compositions dedicated to Kosovo, and traditional songs from the Kosovo cycle. Welcoming addresses at the academy were delivered by Miodrag Aleksić, president of the Čačak Bar Association, and Dušan D. Bratić, president of the Serbian Bar Association.

Датум пријема рада: 4. јули 2026.
Датум одобрења рада: 15. јули 2026.
ТИП РАДА: ПРИКАЗ
UDK 347.965:061.2(497.11)"1886"(062.537)

Владимир П. МИЉЕВИЋ
адвокат из Београда*

ОСНИВАЊЕ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА СРБИЈЕ – ЈЕДАН ЗАБОРАВЉЕНИ ЈУБИЛЕЈ

Сажетак: Редакција *Бранича* у овом броју објављује ток седнице Скупштине јавних правозаступника Србије, која је одржана од 29. до 31. августа 1886. године у Београду, када је основано Удружење јавних правозаступника. Из тада сачињеног записника се види на који начин су тадашњи адвокати поставили темеље своје професије. У уводнику се подсећа да је адвокатска комора Италије основана 1874. године, а у Немачкој тек 1933. године, након доласка Хитлера на власт.

Кључне речи: јавни правозатупници, скупштина, удружење, адвокатске коморе, Италија, Немачка.

Од 29. до 31. августа 1886. године одржана је прва Скупштина јавних правозаступника Краљевине Србије у присуству 44 правозаступника из целе земље, па се 29. август 1886. године може сматрати почетком институционалног организовања адвокатуре у Србији.

Ток и дневни ред седница, дан по дан, представљен је у Браничу бр. 1 од 1. јануара 1887. године.[1]

На првом састанку Скупштине, од укупно пет, представљен је пројекат новог закона који је имао у виду следећа начела:

„1) Стварање адвокатског реда, представљеног адвокатском комором;
2) да буду строжији услови за ступање у адвокатски ред;
3) неограниченост у заступању права клијентског;
4) право на уговарање награде;
5) вршење дисциплинске власти над својим члановима."

У току састанака је било говора и о потреби потпуне теоријске и практичне спреме адвоката, обезбеђења адвоката за случај њихове

* Члан Уређивачког одбора *Бранича*
Електронска адреса аутора: advokatmiljevicvladimir@gmail.com

[1] *Бранич* бр. 1/87 од 1. јануара 1887. године, стр. 35.

немоћи, осигурању адвокатских породица и оснивању пензионог фонда, о томе шта представља недостојно понашање правозаступника, о томе да ли држава има право да казни адвоката за рад или понашање ван дужности, о плаћању чланарине итд.

Када је реч о нашем часопису, ово питање је било друга тачка првог дана рада, на првом састанку Скупштине. Навешћемо на који начин се тада размишљало о потреби за „правничким органом" што је био формални назив за стручни часопис:

„А стручни, правнички орган, потреба је, без које наша земља не може и не сме бити. Оснивање органа природна је последица умног удружења. Па као што су до сада највише адвокати на овоме пољу радили, то држим, да су и од сада адвокати у првоме реду позвани, да такав орган оснују, одрже и усаврше", рекао је, отварајући овај скуп, Милан Ст. Марковић.

Последњег дана, на петом састанку је одлучено да се „[и]збор имена за друштвени орган оставља одбору с препоруком, да се по могућности узме назив из старих српских закона", те да почне да излази што пре, а најдаље до нове године."

Адвокатура прославља сваке године 28. фебруара годишњицу доношења првог закона о правозаступницима, што је свакако веома значајан догађај који обележава законско регулисање адвокатуре у Србији, али је свакако значајан и датум коме посвећујемо овај прилог.

Парадоксално је да су државе са далеко већом традицијом, када је о адвокатури реч, много касније од Србије добиле закон и адвокатску комору, што је претежно било условљено чињеницом да су се за то стекли услови тек након њиховог уједињења. Тако је, на пример, 1. јула 1878. године уведен у Немачкој први јединствени царски закон о адвокатури.[2] Након тога, у оквиру Немачког рајха основане су адвокатске коморе, али без централне кровне организације. Године 1908. основано је Економско удружење немачких адвоката (*Wirtschaftlicher Verband deutscher Rechtsanwalte*). Дана 18. марта 1933. године, неколико недеља након што је Хитлер преузео власт у Немачком рајху, указом председника Рајха основана је Рајхска комора адвоката (*Reichs Rechtsanwaltskammer*) као кровна организација за регионалне адвокатске коморе широм Рајха.[3]

[2] Wikisource, *Rechtsanwaltsordnung,* de.wikisource.org/wiki/Rechtsanwaltsordnung.

[3] Wikipedia, *Rechtsanwaltskammer (Deutschland)*, de.wikipedia.org/wiki/Rechtsanwaltskammer_(Deutschland)

У Италији је 8. јуна 1874. године донет Закон бр. 1938 којим је званично успостављен први модерни адвокатски ред (*l Ordine degli avvocati*).[4]

Из овог излагања се види колико је Србија у 19. веку брзо ухватила корак са савременим кретањима у Европи. Чини нам се да данас међу припадницима наше професије недостаје ентузијазам са којим су први адвокати у Србији били посвећени свом позиву. Можда ће се ствари у будућности променити, што би било пожељно, како за адвокате, тако и за друштво и државу. Али за то ћемо морати да сачекамо и друштвене прилике које ће адвокатуру вратити на место које јој припада.

* * *

Текст записника/протокола „првог скупа јавних правозаступника", објављен у првом броју Бранича од 1. јануара 1887. године, преузет је са „сајта" Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић", Београд, (http://ubsm.bg.ac.rs/latinica/zbirka/novina/branic-1887-1941), где су сабрана издања часописа Бранич од 1887. до 1941. године.

Vladimir P. Milević
attorney at law from Belgrade

FOUNDATION OF ASSOCIATION OF PUBLIC LEGAL REPRESENTATIVES – A FORGOTTEN JUBILEE

Summary
In this issue, the Editorial Board of *Branič* publishes the proceedings of the Assembly of Public Legal Representatives of Serbia, held in Belgrade from August 29 to 31, 1886, occasion when the Association of Public Legal Representatives was founded. The minutes from that time reveal how the lawyers of that era laid the foundations of their profession. The Board notes that the Italian Bar Association was established in 1874, whereas in Germany, it was not founded until 1933, following Hitler's rise to power.

Keywords: public legal representatives, assembly, association, bar association, Italy, Germany

[4] Paolo Alvazzi del Frate (Univ.Roma Tre), *Sulle origini dell ordine degli avvocati dall Ancien Régime all Italia liberale*, avvocati-imperia.it/ordine%20avvocati.pdf.

ОСНИВАЊЕ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ.

ПРОТОКОЛ

ПРВОГА СКУПА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ.
У БЕОГРАДУ 29. до 31. АВГУСТА 1886.

I. САСТАНАК.

29 Августа пре подне.

У великој сали дома друштва „Црвенога Крста“ састаше се на збор и договор 44 јавних правозаступника из Краљевине Србије и то:

Из *Београда*: г. г. Вел. Ж. Јовановић, Вучко Д. Грудић, Дим. Сечански, Дим. Христић, Ђорђе С. Ђорђевић Ђорђе А. Ненадовић, Јеврем Јерковић, Јован Симић, Лазар Газибарић, Лука С. Вукомановић, Милан Ст. Марковић, Милан Миловановић, Милан Мостић, Милован Спасојевић, Милутин Ј. Марковић, Михаило Кр. Ђорђевић, Никола Капетановић, Никола Николић, Петар Миленковић, Петар Татић, Стеван Добривојевић, Тома Антонијевић, Тома Марковић и Урош Гавриловић.

Из *Алексинца*: г. Никола Ј. Бабовић;

Из *Ваљева*: г. Коста Живковић;

Из *Јагодине*: г. Ђорђе А. Петровић;

Из *Крагујевца*: г. г. Јован П. Јеличић, Љубомир Ђ. Милојевић, Радован С. Филиповић и Сима Костић;

Из *Крушевца*: г.г. Михаило С. Марковић и Ђорђе Павловић;

Из *Ниша*: г. Светозар Арсеновић;

Из *Пожаревца*: г.г. Велимир М. Тодоровић Живко Ј. Стојадиновић, Илија А. Бранковић, Михаило Ж. Јовановић, Стеван Максимовић и Стојан Д. Рибарац;

Из *Смедерева*: г. Лука Лукић;

Из *Шапца*: г.г. Алекса Фотић, Данило Орељ и Јован Милинковић.

На скупу је био и велики број гостију, међу којима већином из правничкога реда, Судије Касационог, Апелационог и нижих судова, професори Вел. Школе и т. д.

У 10 и по часова отворио је скуп сазивач г. *Милан Ст. Марковић*, правозаступник из Београда, овим речима:

Господо! Навршује се скорим четврт века, од како је у Србији ступио у живот први закон о правозаступницима и тиме ред правозаступнички добио законску санкцију. Природно је било, да тај закон, као први, који је попунио једну дотле врло осетну празнину у правосудном организму, није могао бити перфектно дело, него да је оставио широко поље даљем развоју те установе. И заиста већ после три године ми видимо, да се закон од

1862. године замењује новим законом, који у главним својим основима и данас важи. Ну овај нови закон, место да пође напреднијим правцем, пошао је натраг и напустио је најглавније начело, које је битни услов за унапређење и углед правозаступничкога реда и за вршење оне узвишене улоге, што му је намењена. Нов закон на име није ставио више услов, да је правозаступник морао свршити правне науке, него се задовољио тиме, да се способност за звање јавног заступника докаже испитом. Осим тога он је и у другим неким одредбама својим назадњији од првог и штетнији за саме адвокате. Редак је закон, који, као закон о правозаступницима, набраја само дужности њихове. А сва права, дата тим законом, своде се фактично на једну једину мисао: право на наплату за свој рад, право, које се никоме ни спорити не може. Па чак и то право умногога рада ограничено је законом, — без разлике на квалитативну израду, — таксом, која је у многом погледу недостојна, неправична и штетна. Такав закон, разуме се, није могао задовољити адвокате, па и сам тадањи Министар Правде, који је био редактор тога закона, већ на годину дана по постанку његовом, нашао се побуђен и позвао је адвокате, да му представе недостатке у закону и његове штетне последице не само за правозаступнички ред, него за правосуђе и за публику, која апелује на помоћ правозаступничку.

У споменици, коју су београдски адвокати услед овога позива поднели Министу Правде, изјављују се са врло основаним побудама ове жеље:

1). Да се поред прописаних услова за примање у правозаступнички ред узакони и то, да су нужне правне науке и трогодишња пракса у суду или код правозаступника.

2.) Да председници првостепених судова не суде правозаступницима за њихове дисциплинарне иступе, но да та власт остане искључно у рукама Министра Правде и дисциплинарнога суда.

3). Да се законом стане јаче на пут онима, који по буџацима правозаступничке послове раде.

4). Да се награђивање правозаступничкога труда уреди достојније и праведније.

Споменица остаде без успеха. Значајни догађаји у држави нашој скрепуше за неколико година пажњу од питања, које се сматрало можда као да није од општег интереса. Тек 1871. године донете су у постојећи закон из 1865. год. неке допуне, међу којима је једна једина усвојена из споменице београдских адвоката. Тај закон са тим допунама и данас је важећи закон о правозаступницима, и он је управо главни повод данашњем првом скупу правозаступника из целе Србије.

Дозволите ми, господо, да само у кратким цртама обележим постанак овога нашега скупа.

Од онога часа, кад су донете само допуне у постојећем закону, осећало се, да је створено само неко прелазно стање и с тога је било оправдано очекивање за скорашњом коренитијом реформом. Ну то се очекивање не испуни и за то се најпре адвокати побуђени, да сами узму иницијативу у овој ствари.

24. октобра 1878. састаше се 15 београдских адвоката на збор и договор, констатоваше једнодушно потребу реформе у реду и закону правозаступничком и изабраше одбор,*) да на основу постојећег закона, а са погледом на сувремено уређење правозаступничкога реда у другим државама, изради нацрт закона о правозаступницима, да се тај нацрт претресе на општем збору свију адвоката, а затим да се поднесе надлежном министру молба за измену постојећег закона.

Одбор који је израдио пројекат новог закона, имао је у виду ова начела:

1). Стварање адвокатског реда, представљеног адвокатском комором;

2). Строжије услове за ступање у адвокатски ред;

3). Неограниченост у заступању права клијентског;

4). Право на уговарање награде;

5). Вршење дисциплинарне власти над својим члановима.

Ова последња тачка управо је најважнија новина у пројекту. Зато је потребно да констатујем, да је ово право селфговернмента, где је дато адвокатима, било и јесте најглавнији фактор, којим се углед и поштовање правозаступника подигло.

Придржавајући се ових начела ми смо желили, да се пре свега уздигне морални и стручни значај адвокатскога реда; да се правозаступништво не сматра, као што изгледа по садањем закону само као неко нужно зло, које треба везати свима могућим дужностима без икаквих права, него да се оно узвиси на степен потребног и корисног члана и сурадника у правосудском организму, као што је у другим државама. Адвокат је борац за туђе право, гарантовано законима. Да може ту своју улогу у свима приликама и под свима околностима савесно вршити, он мора бити правно заштићен, независан и слободан према судовима и властима. Само независан правозаступник може са пуном свешћу свога позива, без икаквих личних обзира, вршити своју дужност. Том праву адвокатском одговара с друге стране и једна велика дужност, дужност потпуне теоријске и практичне спреме, озбиљних студија и довољне рутине. Та спрема мора бити

*) У овом одбору били су адвокати г.г. Алекса Новаковић, Марко Стојановић, Михаи Ст Марковић и Михаило Мршић.

несумњива већ при ступању у ред правозаступнички, констатована строгим испитима, а не да адвокат на рачун и штету свога клијента прибавља себи нужна знања тек у пракси.

Ове су нас мисли руководиле, господо, при изради нацрта, који је на дневном реду овога скупа.

Од времена кад смо израдили овај пројекат, разне околности и неприлике спречиле су наш општи састанак. Други пак закони, који су од то доба постали (као н. пр. закон о судијама), могу само корисно утицати на наш смер. Свакако држим да овај нацрт садржи минимум наших жеља и наших постулата.

Друга тачка дневног реда стављена је по жељи више њих г. г. колега из Београда и унутрашњости. У случају да нам се неби остварила жеља за реформом закона, може нам приватно удружење адвоката у неколико накнадити недостатке самог пројектованог закона. А стручан, правнички орган, потреба је, без које наша земља не може и не сме бити. Оснивање органа природна је последица умног удружења. Па као што су до сада највише адвокати на овоме пољу радили, то држим, да су и од сада адвокати у првоме реду позвани, да такав орган оснују, одрже и усаврше.

Трећа тачка дневнога реда, и ак је последња, можда је најважнија. Питање о обезбеђењу адвоката за случај њихове немоћи и осигурање адвокатских породица, значајно је и са моралног и са материјалног гледишта. Адвокат, који материјално обезбеди будућност своју и своје породице, даје најјачег јемства за савесно испуњење свога позива!

Та су три предмета дакле на дневном реду првог скупа српских правозаступника.

Од одбора, који је овлашћен био да изради нацрт закона и да сазове овај скуп, остао сам данас само ја на овоме месту. Други сазивач овога скупа, г. А. Новаковић, морао је по хитном неодложном послу јуче отпутовати, зато и молим скуп, да га извини.

Скуп је овај позван по закону о удружењима и зборовима. Ми смо се пријавили не само надзорној државној власти, него и г. Министру Правде, кога смо позвали на скуп.

Част ми је представити скупу г. Панту Савића секретара Министра Правде, који није могао лично доћи на данашњи састанак, као и г. Милана Ђукића, комесара државне власти. —

Оглашујем за отворен први скуп српских правозаступника, полажем у руке скупа власт, коју смо имали на сазив овога скупа и молим, да се скуп конституише избором председника и пословође.

По овом говору скуп је одмах приступио своме конституисању.

Г. *Стеван Максимовић*, адв. из Пожаревца, предлаже за председника г. Милана Ст. Марковића, а за пословође г. Николу Капетановића из Београда и г. Стојана Рибарца из Пожаревца. Скуп усваја предложена лица за пословође, а око избора председника отвори се дебата, јер је један део чланова скупа желио и предложио, да председник буде најстарији адвокат у Србији, г. Јован Милинковић из Шапца. Услед тога настало је гласање. Гласало је 42 члана, од којих су 21 дали свој глас за г. Јована Милинковића, а 21 за г. Милана Ст Марковића. По свршеном гласању, г. Марковић дајући свој глас за г. Милинковића, умоли га да заузме место председника, а скуп изабра г. Марковића за подпредседника.

Председник објављује дневни ред првога скупа правозаступничког:

1. Пројекат закона о правозаступницима;
2. Удружење адвоката у Србији и оснивање друштвеног органа.
3. Обезбрижење адвоката и адвокатских породица.

Г. *Стеван Максимовић* предлаже, да се измени дневни ред тако да се одмах приступи другој тачци, а пројекат закона о правозаступницима да се одложи док наступе згоднije прилике у земљи нашој.

За одлагање говорили су још г. г. Стојан Рибарац, Стеван Добривојевић, Милан Мостић, Јован Милинковић, који је предложио да се израђени пројекат повери нарочитом одбору. За одржање постављеног дневног реда и претрес пројекта говорили су г. г. Свет. Арсеновић, Љуб. Милојевић, Ур. Гавриловић и Т. Антонијевић.

Великом већином решено је, да се приступи право претресу правила о удружењу правозаступника, и то одмах на идућем састанку, а затим је са 28 против 14 гласова решено, да се изабере одбор, који ће израђени пројекат проучути и своје мишљење још овоме скупу поднети.

У овај одбор ушли су осим четири члана председништва још г. г. Свет. Арсеновић, Љуба Милојевић, Алекса Фотић, Стеван Максимовић и Милутин Марковић.

Тиме је свршен први састанак у 12 и по часова.

II. САСТАНАК.

29. Августа по подне.

У 4. часа отвори председник скуп.

Прочитани су брзојавни поздрави, који су скупу дошли:

1, од Тајсића, Јездића, Радуловића, Ђ. Јовановића и Борисављевића из Пожаревца;

2, од Дрманића и Максимовића из Смедерева;

3, од Ђорђа Бујдића из Пожаревца;

4, од Струнџалића, Гребенчапина и Божовића из Ваљева;

5, од Александра Николајевића, Јована С. Јовановића, Живка Ђорђевића, Свет. Живковића, Игњата Н. Тодоровића, Живка Лазаревића, Јовића, Ђорђа В. Димитријевића, Луке Јокановића, Тодора Д. Петровића, Михаила Костића, Михаила Агајефтића, Саве Н. Ристића и Јосифа М. Протића, из Пожаревца;

6, од Мијушка Тодоровића из Ћуприје;

7, од Алимпија Савића, Душана Димитријевића, Јована Предића и Михаила Т. Марковића из Неготина;

8, од Пејиновића и Каралића из Лознице:

9, од Д. Стојановића из Ниша.

За тим је приступљено претресу правила о удружењу јавних правозаступника у Србији, по нацрту, који је израдио и скупу поднео г. Мил. Ст. Марковић.

Цео пројекат усвојен је у начелу, а за тим по специјалној дебати:

Чл. I. о смеру удружења.

Чл. II. о члановима, њиховим дужностима и правима.

Предлог г. Мише Ж. Јеваповића, кога су потпомагала два говорника, да буде и почасних чланова, — није усвојен.

Чл. III. о управном одбору, скупу и пословнику.

Чл. IV. о друштвеним повереницима у унутрашњости Србије.

Чл. V. о начину решавања у одбору и скупу.

Чл. VI. о сазиву и држању скупа, као и о избору прегледача рачуна.

Чл. VII. о раду одборском.

Чл. VIII. одбачен (о раду одборском као саветнику у парницама и спорним предметима).

Чл. IX. о друштвеном органу, уредништву и хонорисању књижевних радова.

У 6 и по часова председник је закључио овај састанак и заказао трећи за сутра у 9 сати. —

III. САСТАНАК

30. Августа пре подне.

У 9 часова отвара председник скуп, на коме је био и г. Министар Правде.

Пословођа г. Капетановић чита накнаде поздраве, који су стигли скупу још: од г. Добросава Стојановића, адвоката из Пирота, г. Николе Пејиновића адвоката из Лознице и г. Христ. Петровића адвоката из Г. Милановца.

Наставља се претрес правила о удружењу јавних правозаступника.

Чл. X. о јавним предавањима, — усваје се.

Чл. XI. старање управног одбора о фонду за сбезбрижење адвокатских породица, — одбачен.

Чл. XII. наређење о друштвеној години, — усваја се.

Чл. XIII. о иступању из чланства — усваја се.

Чл. XIV. о резервном фонду, — усваја се.

Чл. XV. о престанку друштва, — усваја се.

Према закону о удруженьима и зборовима додата су правилима још два наређења, једно о начину, којим удруженье свој смер постизава, а друго о расправи сукоба између чланова.

Г. Никола Николић предлаже и скуп усваја, да се одбор овлашћује да учини стилистичке и друге ситније измене, ако би то потребно било ради одобрења правила од стране власти, но да се тиме не мењају начела, усвојена у правилима.

Г. Председник објављује да је на дневноме реду бираше управног одбора. Акламацијом изабрани су:

Г. Г. Милан Ст. Марковић, Ђорђе Ненадовић, Никола Капетановић, Ђорђе С. Ђорђевић, Петар Татић, Петар Миленковић, Милутин Марковић, Никола Николић и Милан Мостић.

Г. председник позива одбор за претрес законског пројекта, да одмах приступи раду; закључује овај састанак и заказује четврти састанак за исти дан по подне у 4 часа.

IV. САСТАНАК.

30. Августа по подне.

У 5 часова отворио је потпредседник скуп објављујући, да је први предмет дневнога реда извештај одбора, који има да поднесе скупу своје мишљење о пројекту закона о адвокатима. Умолио је пословођу г. Стојана Рибарца да прочита тај извештај. Он гласи:

Скупу правозаступничком

Одбор, коме је скуп поверио да претресе нацрт закона о правозаступницима и да о њему поднесе *овоме* скупу свој извештај, нашао је, да то у овако кратком времену, као што му је сада на расположењу, не може учинити. Одбор је мишљења, да треба озбиљно проучити нацрт заједно са другим предлозима, који су о томе појединн правозаступници поднели, па затим да се резултат тога саопшти свима правозаступницима и од њих изиште мишљење о тако израђеном пројекту.

Овај посао треба поверити одбору правозаступничког удружења и овластити га, да по прикупљеном мишљењу предузме нужне кораке код надлежног министра за узакоњење тога нацрта. Но да би се

на овоме скупу могло решити једно питање, које се највише тиче угледа правозаступничког и интереса оних, којима је правозаступничка помоћ потребна, одбор је узео у претрес предлог, који је данас скупу поднео г. Данило Орељ, правозаступник из Шанца, и који гласи:

Предлог

Да се §-фи 6. и 7. зак. о правоз. замену овако: „§. 6. У правозаступничке послове спадају сви они писмени и усмени радови, о којима говоре §-фи 50. и 51. зак. о правоз. и за које су прописане таксе у истом закону.

„Послове те код свију судова, надлештава, државних и општинских власти, усмено и писмено, може вршити свака страна сама за себе; отац за децу, деца за родитеља, муж за жену, старалац за пурилу, задругари, ортак и смесник за своје задругаре, ортаке и смеснике, и деловође за фирму.

„Ко не зна написати, што му судовима и властима, општинским и државним, треба да представи, а неће да му јавни правозаступник тај посао рали, има право, (судови и горње власти имају дужност) да му се код истих власти такав посао протоколише за таксу, коју закон о таксама за овакве случаје пропише.

„Ако когод од истих страна неће или не може сам, усмено или писмено, да ма код кога суда, надлештва иди власти, своје правне послове довршн, може да буде заступљен од јавног правозаступника једног или више њих. по писменој погодби, коју између себе учине; а где нема писмене погодбе, држи се да су пристали на таксу у закону о правозаступницима прописану.

„Но ако у једном округу нема два или више јавн. правозаступника, онда страна може узети кога хоће, да је у правозаступничком раду заступи.“

Одбор је по свестраној оцени овога предлога, којим би се испунила врло правична и основана жеља правозаступничкога реда, нашао, да треба овај предлог усвојити као измену §-а 6. зак. о правозаступницима у овакој стилизацији:

„Осим јавних правозаступника, не може нико за другога вршити ни усмено ни писмено правозаступничке послове (§. §. 1. и 50. зак. о правоз.) пред судовима и надлештвима, државним и општинским.

„Од овога изузимају се отац за своју децу, синови за своје родитеље, муж за жену, старалац за пупиле, задругари и ортаци за своје задругаре и ортаке.“

„Ако би ко, осим ових лица, поднео суду или власти какво писмено, судови и власти неће то узимати у поступак.“

„Код §. 7. зак. о правоз. отпада допуна од 30. септ. 1871. године."

Одбор има част поднети скупу овај предлог с тим, да се одбор удружења овласти да умоли г. Министра Правде да овоме предлогу у постојећој народној скупштини издејствује одобрење и санкцију.

У Београду, 30. августа 1886. год.

одборници:

Јован Милинковић, Мил. Ст. Марковић, Љуб. Т. Милојевић Милутин Ј. Марковић, Ник. Капетановић, Свет. Арсеновић, А. Фотић и Ст. Д. Рибарац.

Скуп је једнодушно усвојио извештај одборски и упутио је управни одбор, да пројекат закона изради и у друштвеном органу објави, а за допуну §. 6. и измену §. 7. у постојећем закону, да умоли г. министра правде да још на идућој скупштини поднесе законски предлог

Други предмет дневнога реда било је *питање о обезбрижењу адвоката у случају немоћи и оснивању пензионога фонда.*

Усвојен је предлог г. Ђорђа Ненадовића, да се управном одбору повери, да ово питање проучи и да план о томе изради, печата и објави у друштвеном органу пре идућег скупа, на коме би се имала ствар ова претрести и решити. —

По исцрпљеном дневном реду овога скупа, председник позва господу, која би имала да изнесу своје предлоге. Услед тога:

Г. Стојан Д. Рибарац предлаже, да се у §. 53 зак. о правозаступницима изоставе речи *„ван ове"*, којима се владање правозаступника и ван дужности ставља под контролу дисциплинарне власти, базирајући свој предлог на конкретном случају, но необјашњавајући овај подробније.

Око овога предлога изроди се врло жива, начелна дебата, у којој су учествовали многи говорници *за* и *против* предлога У главноме се истицала аналогија с једне, а разлике с друге стране о позиву адвоката и позиву чиновника. Многи говорници, налазећи, да држава нема права да казни адвоката за рад или понашање његово ван дужности, тражили су да се предлог без сваког ограничења усвоји. Други говорници налазили су више јемства у томе, да правозаступници, као ред, о коме постоји особени закон, остану и ван дужности под надзором министра правде, а не полицијске или општинске власти. Напослетку је после дуже дебате решено:

„Да се речи „ван ове" у §. 53 зак. о правозаступницима имају разумети тако, да владање правозаступника ван дужности има бити као и чиновника. Као недостојно владање правозаступника може бити само оно, што је побројано у 1 и 2 тачци §. 43 закона о чиновни-

цима грађ. реда Свако друго разумевање и тумачење горњих речи, да се сматра као противправни напад на ред правозаступнички.“

Други је предлог изнео г. Милан Мостић, да скуп умоли г. министра правде, да од сада не поставља више пензионаре за адвокате, па сматрајући, да је досадањим постављањем повређен закон, да се опозове то постављање, ако има начина по закону.

Г. А. Фотић по истом предмету жели и предлаже, да скуп изјави свој протест против таквог разумевања закона, но да тај протест уђе само у скупштински записник.

Г. Петар Татић сматра да су пензионари стекли права и да се могу постављати, кад имају све услове, које закон о правозаступницима тражи.

По подужој дебати одбачено је прво мишљење г. Татићево, а затим је поименичним гласањем, знатном већином, усвојен предлог г. Мостићев.

Г. Велимир Теодоровић изјављује своје, и у име неких чланова, негодовање, што овај скуп, нарочито од београдских адвоката,*) није боље посећен. —

У 7 часова закључи председник овај састанак, позивајући гг. чланове скупа за сутра дан, 31 августа, у 10 часова на пети и последњи састанак. —

V. САСТАНАК.

31. Августа пре подне

У 10 часова председник отвара скуп.

Председник позива скуп, да реши још она питања која се тичу наплате улога за ову годину; о имену, под којим ће излазити друштвени орган, као и о времену, кад ће почети овај да излази.

О наплаћивању улога за сву годину, скуп је по предлогу потпредседника решио, да се наплати само од редовних чланова 10 динара.

Избор имена за друштвени орган оставља се одбору с препоруком, да по могућности узме назив из старих српских закона.

Затим је скуп овластио одбор, да сам одреди време када ће да почне излазити друштвени орган, но свакојако што пре, а најдаље до нове године.

Напоследку су за потписнике протокола првога скупа јавних правозаступника избрани: г. г. Милан Миловановић, Лука С. Вукомановић и Јеврем Јерковић, адвокати из Београда.

Тиме је свршен цео рад првог правозаступничког скупа. Г.

*) Од 38 београдских адвоката нису никако на скуп дошли 9, а док је скуп трајао, били су на путу 2.

председник изјављујући захвалност свима, који су у раду скупа суделовали и на поверењу, које је њему и председништву указано, закључује први скуп у 11 и по часова. —

Пословођа:
М. Капетановић.

Председник:
Ј. Милинковић.

Оверују чланови скупа:
Мил. Миловановић
Лука С Вукомановић
Јевр. Јерковић.

Датум пријема рада: 15. август 2026.
Датум одобрења рада: 18. август 2026.
ТИП РАДА: ПРИКАЗ
УДК 94(497.5)(082)(049.32)
316.75(497.5)(082)(049.32)
355.426(497.5)(082)(049.32)
323.12(=163.41)(497.5)(082)(049.32)

Др Мирослав Пауновић
адвокат из Београда

„РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА – 30 ГОДИНА ПО НЕСТАНКУ"

Приказ зборника радова са међународног научног скупа

У Београду је 4. јула 2025. године у организацији Документарно-информативног центра „Веритас" из Београда[1] и Института за савремену историју из Београда одржана научна конференција „30 година по нестанку Републике Српске".

„Веритас", Институт за савремену историју, те Музеј жртава геноцида из Београда су издали зборник радова са те научне конференције. Одговорни уредници зборника су Саво Штрбац, др Бојан Димитријевић и др Милан Гулић, а рецензенти проф. др Предраг Ј. Марковић, др Вељко Ђурић и др Немања Девић.

У зборнику је објављено 25 радова, међу ауторима је највише историчара и правника, а прилоге су сачинили и припадници других струка.

[1] Документационо-информативни центар „Веритас" је невладинаа и нестраначка организација коју су крајем 1993. године основали грађани са подручја Републике Српске Крајине. Циљеви и задаци Центра су, између осталог: – прикупљање докумената о прогонима и страдањима те уништеној имовини лица српске националности на подручју бивше СРХ и свих грађана на подручју РСК у предратном, ратном и поратном периоду, – излагање и публиковање прикупљених и обрађених докумената, – припрема и достављање обрађене документације домаћим и међународним институцијама с циљем супротстављања аргумената конструкцијама о наводној истини на просторима бивше СРХ, – покретање кривичних поступака против починилаца кривичних дела против човечности и повреде међународног права, – сарадња са комисијама за предају тела погинулих свих страна у сукобу као и са међународним хуманитарним организацијама које делају на том пољу, – пружање правне помоћи Крајишницима у вођењу поступака за накнаду штете за телесна и душевна оштећења и за оштећену и уништену имовину.

Међу ауторима су и савременици и непосредни учесници догађаја везаних за предмет скупа (председник Скупштине РСК, три министра и два секретара у владама РСК, заступник у првом сазиву Сабора Хрватске после вишестраначких избора, три висока официра ЈНА), али и неколико млађих учесника од којих су неки били и деца у избегличким колонама.

Организатори су сматрали, противно ставу неких угледних институција, „да је тридесет година јасна историјска дистанца са које се може потпуно слободно и утемељено говорити и писати о Крајини", а разлог одржавања научног скупа, поред подсећања „на све оно што је обележило постојање најзападније српске републике" видели су и у томе што „не желимо да препуштамо хрватској страни – историографији и литератури – да они буду тумачи српске историје на простору Крајине, поратни и актуелни положај Срба у Хрватској" (наводи из позивног писма за учешће на научном скупу на интернет страници „Веритаса", које је приложено у зборнику и које је г. Саво Штрбац, председник „Веритаса", цитирао и у предговору зборника).

Међу стручним и научним радовима изложеним на скупу и садржаним у зборнику неки су од посебне важности не само за историчаре, већ и за правнике.

Др Милан Гулић, научни саветник Института за савремену историју, презентовао је у свом раду „Врховни савјет одбране Републике Српске Крајине" правни оквир за организацију овог највишег органа војне власти, те приказао његов значај за оружане снаге и за свеукупни живот у Крајини.

„Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана српске војске Крајине" наслов је чланка др Бојана Димитријевића, научни саветника Института за савремену историју, у коме је дао преглед формирања овог рода Српске војске Крајине и његових ратних дејстава.

Став др Станка Нишића јесте да је за анализу одбране и узрока пада РСК незаобилазно и сагледавање улоге ЈНА у тим околностима те је закључке сажео у прилогу „Узроци пада РСК – неславна улога ЈНА у одбрани РСК".

Магистар Душан Старевић, адвокат из Новог Сада, приказао је у свом раду „Преговори између Републике Српске Крајине и Републике Хрватске у оквиру Међународне мировне конференције у Женеви 1993. године" преговарачке процесе између званичних представника РХ и РСК кроз посредовање међународне заједнице, посебно током 1993. године.

Професор др Вања Роквић и професор др Жељко Иваниш, са Факултета безбедности Универзитета у Београду, изложили су „План З-4" који је био предложак за преговоре о коначном решењу, те указали на погрешно поимање природе овог предлога у политичкој јавности као готовог плана о коме се не може преговарати; у свом раду „План З-4 – требало је преговарати" аутори анализирају елементе плана и закључују да би преговарање у оквиру предлога био прави пут ка разрешењу сукоба.

Душан Братић, адвокат из Београда, у раду „Ватрена дејства хрватског ратног зракопловства по цивилним колонама у операцији „Олуја" расветлио је околности дејства хрватске авијације по цивилним колонама у Босни и Херцеговини на комуникацији Босански Петровац – Кључ дана 7. августа 1995. године и на комуникацији Босански Нови – Приједор дана 8. августа 1995. године, те на основу низа доказа изнео закључак да су у тим дејствима прекршене норме међународног хуманитарног права.

Слободан Перић, адвокат из Бањалуке, у свом раду „Ратни злочини деведесетих кроз визуру хрватског правосуђа" бавио се проблемом процесуирања Срба и бивших припадника ЈНА због наводних ратних злочина почињених током рата на подручју Републике Хрватске и Републике Српске Крајине пред хрватским правосуђем, оценио да је у тим процесима било и има озбиљних недостатака, које је сликовито описао тако што је закључио да се ради о „правој правосудној агресији".

Саво Штрбац, председник „Веритаса", дугогодишњи судија у Хрватској, те адвокат у Кореници и Београду, обрадио је у свом раду „Олуја" пред Међународним кривичним судом за бившу Југославију" комплекс питања везаних за процесуирање ратних злочина почињених у оквиру операције „Олуја" пред Међународним кривичним судом за бившу Југославију у Хагу и констатовао да овај трибунал није испунио ниједан од циљева због којих је основан, те да није донео правду жртвама и њиховим породицама (селективан избор догађаја и оптуженика, ослобађајуће пресуде за хрватске починиоце кривичних дела и др.), а није допринео ни послератном помирењу, већ га је озбиљно угрозио.

Радомир Кужет, ранији судија и адвокат у Бенковцу и високи функционер у Влади РСК, разматрао је у свом раду „'Олуја' пред Међународним судом правде" околности покретања поступка Хрватске против Савезне Републике Југославије пред Међународним судом правде у Хагу због наводног кршења Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, захтеве и поднеске странака, ток поступка као и домете пресуде.

Вељко Одаловић, магистар права и високи функционер у Влади Републике Србије (од 2006. године је обављао и функцију председника Комисије за нестала лица Владе) сачинио је рад „Нестала лица као најтрагичнија последица оружаних сукоба на простору Републике Хрватске" у коме је предочио правни оквир за сарадњу држава у решавању проблема несталих лица, те приказао процес ексхумације и идентификације посмртних остатака, као и тешкоће у том процесу и у остваривању сарадње са хрватском страном.

Јанко Велимировић, новинар из Бањалуке, у раду „Српске жртве у рату и порађу на подручју Хрватске и бивше РСК од 1990. до 1998. године" је, на основу документације „Веритаса", изнео бројке о српским жртвама у рату, посебно у операцији „Олуја", али и у другим подручјима страдања, чиме је на упечатљив начин приказао трагичне судбине људи који су услед ратних околности изгубили животе.

Др Мира Мандић, редовни професор на Катедри за друштвену географију и демографију Природно-математичког факултета Универзитета у Бањалуци, у научном раду „Узроци, карактер и посљедице нестајања Срба на простору Западне Славоније крајем XX и почетком XXI вијека" указала је на демографске процесе у српском становишту на простору Хрватске, карактеристике савременог демографског развоја Срба у тој земљи, као и на политичке, војне и пропагандне активности и одлуке међународне заједнице, Републике Хрватске и СР Југославије које су имале далекосежне негативне последице на одрживост српског становишта на ратом захваћеним просторима.

Професор др Санда Рашковић Ивић, психијатар и психотерапеут, политичарка, посланик и амбасадор Србије, у прилогу „Држава на друму – кад живот остане без корена" констатовала је да је рат у Хрватској био обележен етничким чишћењем Срба и да је поступање хрватских власти према српском народу довело до спознаје да за њега нема ваљане перспективе на том подручју. Ауторка се бавила социјално-психолошким аспектима избеглиштва са посебним освртом на избеглиштво Срба из Крајине.

Miroslav Paunović, PhD
attorney at law from Belgrade

„REPUBLIC OF SERBIAN KRAJINA – 30 YEARS AFTER DISAPPEARANCE"

A Review of the Proceedings of the Scientific Conference

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Уређивачки одобр часописа „Бранич" моли своје сараднике да текстове за објављивање достављају уважавајући следеће напомене:

I. Текстови не би требало да буду дужи од 16 страница. Страница треба да има 28 редова са око 66 словних знакова у реду, односно укупно око 29.500 знакова, фонт *Times New Roman* 12 pt.

1. Текст треба да буде писан на српском језику, ћирилицом, осим страних речи и речи на латинском језику, које се пишу латиницом и курзивом (коса слова, *Italik*).

2. Текст треба да садржи резиме (сажетак) испод наслова, са основним садржајем и резултатима рада, као и кључне речи (не више од 7 речи) на српском језику, а на крају такође резиме на једном од светских језика, са кључним речима на том језику. Резиме на српском и резиме на страном језику не треба да буду дужи од 20 редова.

3. **Наслов рада** пише се на средини, великим словима (фонт 14). **Наслови унутар рада** треба да имају следећи формат:

- *Први ниво наслова* – на средини; нумерација: римски број (на пример, I, II, III, итд.); прво слово велико, а остала мала.
- *Други ниво наслова* – на средини; нумерација: арапски број са тачком (на пример: 1, 2, 3. итд.); прво слово велико, а остала мала.
- *Трећи ниво наслова* – на средини, курзив; нумерација: мало слово азбуке са затвореном заградом [на пример: а), б), в), итд.]; прво слово велико, а остала мала.
- *Четврти ниво наслова*: на средини; нумерација: арапски број са затвореном заградом [на пример: 1), 2), 3), итд.]; прво слово велико, а остала мала.

Пример:

I. Напомене о ...

1. Основне поставке ...

а) Основни појмови ...

1) Терминологија ...

4. Име, презиме, академска титула и занимање аутора наводе се у левом углу прве странице изнад наслова; у пропратној фусноти, која се означава звездицом, наводи се организација у којој је аутор запослен и звање аутора. У пропратној фусноти треба написати и *e-mail* адресу аутора.

5. Рад се предаје у електронском облику. Уз рад треба доставити електронску адресу.

6. Уређивачки одбор задржава право да рад прилагоди јединственим стандардима уређивања и правописним правилима српског језика (односно страног језика на ком је сачињен сажетак рада).

7. Објављени и необјављени радови се не враћају.

II. Правила цитирања:

1) **Књиге** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, наслов дела наведен курзивом, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране (без додатака попут стр., ст. и сл.); уколико се наводи име издавача, пише се пре места издања.

Примери:
Марко Марковић, *Право …*, 2. издање, Београд, 2017, 101.
John Johnson, *Law on …*, 2nd edition, London, 2016, 101.

Када се цитира књига више аутора, њихова имена и презимена раздвајају се запетом.

Књига коју је неко лице приредило као уредник цитира се тако што се након његовог имена и презимена у загради наводи ознака „уредник", односно одговарајућа ознака на језику на коме је књига објављена.

Код поновљеног цитата књиге наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме, након чега се додаје број стране.

Пример: М. Марковић, 102.

Када се цитира више књига истог аутора, код поновљеног цитирања наводи се прво слово имена са тачком и презиме, а потом се у загради ставља година издања, те број стране.

Пример: М. Марковић (2010), 202.

2) **Чланци** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив часописа курзивом, број, година издања, број стране:

Примери:
Марко Марковић, „О неким питањима …", *Бранич*, бр. 3–4/2013, 69.
John Johnson, „Legal aspects of ….", *Law Journal of …*, Vol. 3, 2017, 101.

Када се цитира чланак више аутора, њихова имена и презимена се раздвајају запетом.

Чланак објављен у оквиру зборника радова или књиге, коју је неко друго лице приредило као уредник, цитира се на следећи начин: име и презиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив зборника радова односно књиге курзивом, у загради ознака „уредник", „редактор" и сл. (или одговарајућа ознака на страном језику – „editor" и сл.), име и презиме уредника, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране.

Када се цитира један чланак одређеног аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена аутора са тачком и презиме, а потом број стране.

Када се цитира више чланака истог аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена са тачком, презиме, потом се у заграду ставља година издања, те број стране.

3) **Прописи** се цитирају на следећи начин: пун назив прописа, гласило у коме је пропис објављен курзивом, број гласила и година објављивања, скраћеница „чл.", „ст.", „тач." и број одредбе.

Пример: Закон о ..., *Службени гласник РС*, бр. 11/2017, 10/2018, чл. 15 ст. 2.

Ако ће наведени пропис бити поново цитиран у раду, приликом првог цитирања се, после назива прописа, наводи скраћеница под којом ће се он даље наводити.

Пример: Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени лист РС, ...*

Члан, став и тачка прописа означавају се скраћеницама: „чл.", „ст.", „тач.", а параграф скраћеницом „пар."

Прописи на страном језику цитирају се на следећи начин: пун назив прописа преведен на српски језик, година доношења односно објављивања, отворена заграда, пун назив прописа на оригиналном језику курзивом, евентуално скраћеница под којим ће се пропис даље наводити, затворена заграда, скраћеница „чл.", „ст.", „тач." или „пар." и број одредбе.

4) **Извори са Интернета** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора односно организације која је припремила, назив текста, евентуално место и година објављивања, адреса Интернет странице курзивом, датум приступа страници, те број стране.

Приликом поновљеног цитирања извора са Интернета наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме ауторoа односно назив организација која је припремила текст, назив текста и број стране.

5) Уколико се цитира податак са исте стране из истог дела као и у претходној фусноти, користи се латинична скраћеница *Ibidem*, курзивом, с тачком на крају (или реч *Исто*).

Пример: *Ibid.* (или: *Исто*.)

Уколико се цитира податак из истог дела као у претходној фусноти, али су различите стране, користи се латинична скраћеница *Ibid.* (или реч *Исто*), наводи се број стране и ставља тачка на крају.

Пример: *Ibid.*, 21. (или: *Исто*, 21.)

6) Уколико се цитира текст са више страна које су тачно одређене, оне се раздвајају цртицом, после које следи тачка. Уколико се цитира текст са више страна које се не одређују тачно, после броја који означава прву наведену страну наводи се „и даље" с тачком на крају.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
347.9

БРАНИЧ : часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије = Branič : Journal of Legal Theory and Practice of the Bar Association of Serbia / главни и одговорни уредник Мирослав Пауновић. – Н.с., год. 1, бр. 1 (јан.–март 1991)–. – Београд : Адвокатска комора Србије, 1991– (Београд : Службени гласник).
– 24 cm

Тромесечно.
ISSN 0353–9644 = Бранич (1991)
COBISS.SR-ID 20883970